VM

ZPRÁVY

Vlastivědného muzea v Olomouci

276

1998

společenské vědy

Pokyny pro autory

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci otiskují původní vědecké články a odborné práce přírodovědných i společenskovědních oborů. Dále uveřejňují drobná odborná sdělení z uvedených oborů, recenze, články k jubileím atp.

Přednostně jsou uveřejňovány práce související s programem Vlastivědného muzea v Olomouci.

Úprava rukopisů

Rukopis musí obsahovat (1) nezkrácené jméno a příjmení autora, (2) český název příspěvku a jeho cizojazyčný překlad, (3) text odpovídající ČSN 88 0220- úprava rukopisu pro sazbu. Příspěvky jsou psány strojem černou páskou po jedné straně kancelářského papíru (ne průklepového) formátu A4 (210 x 297 mm), 30 řádek na stránku s 60 úhozy na řádku. Text začíná 25-30mm od horního okraje a 25-30mm od levého okraje stránky; ukončen je nejméně 15mm od dolního okraje. Titulky, ani žádná jiná slova v textu nepište velkými písmeny. Hierarchii titulků označte na okraji textu(např. T-1, T-2, T-3). Používejte kulaté závorky. Poznámkou "pet" na okraji listu lze navrhnout petitové partie.

Tabulky zařaďte za rukopis na zvláštních listech a označte je názvem a vysvětlivkami. Obrazové přílohy je nutno co nejvíce přizpůsobit zrcadlu Zpráv (tj. 165 x 240mm). Kresby musí být tuší na bílém nebo průsvitném papíru. Síla čar a velikost písmen popisu musí být úměrná předpokládanému zmenšení. Fotografie (jen černobílé) musí být ostré a kontrastní na lesklém papíru. Na zadní straně je označte jménem autora, zkráceným názvem práce a číslem obrázku. Popisky k obrázkům (součást formátu!) jsou přiloženy na zvláštním listu s označením Obr. (fig.) - číslo-název (popř. datum a autor nebo pramen). Články mohou být zpracovány i na PC AT v textovém editoru T602 nebo v prostředí WinText. K disketě nezapomeňte přiložit dostatečné údaje.

Při psaní společenskovědních příspěvků je doporučeno používat poznámek (tj. číslo bez závorky nebo kroužku vysunuté nad řádek).

V přírodních vědách doporučujeme používat jména autora a letopočet v závorce. Základní pravidla citací obsahuje ČSN 01 0197 (Bibliografické citace). Seznam literatury obsahuje jen citované práce. Je-li tomu, jinak je nutno tuto skutečnost výslovně uvést.

U původních prací připojte cizojazyčný souhrn, který informuje o obsahu práce a nových poznatcích. Připojte jej v některé ze světových řečí u všech článků, které mohou mít význam pro zahraniční čtenáře, neboť Zprávy VMO jsou odebírány i v cizině.

Po dohodě s redakcí je možno přijmout i celý cizojazyčný příspěvek s českým souhrnem.

Na konci příspěvku uveďte plnou adresu autora včetně akademických titulů a poštovního směrovacího čísla (4).

Rukopis musí být dodán ve dvou exemplářích.

Zaslané příspěvky jsou projednány v redakční radě. O přijetí článku bude autor vyrozuměn písemně a vydavatel s ním uzavře písemnou smlouvu obsahující podmínky ve smyslu autorského zákona.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 276: 1 - 8, 1998

Societas incognitorum a olomoučtí zednáři

Vítězslav Kollmann

O zednářích na Moravě vyšlo již mnoho prací, především časopiseckých. K nejstarším z nich patří stať Christiana d'Elverta vydaná v roce 1866 pod názvem Die Freimaurer in Oesterreich, besonders Mähren.[1] Počátkům zednářství na Moravě je[2] věnován příspěvek otištěný v časopise Svobodný zednář v r. 1930. Dnes již málo známé je dílko Jana Kühndela Začátky zednářství na Moravě, vydané v Olomouci v r. 1938.[3] Tato práce je však věnována pouze vývoji brněnských lóží. Z novějších prací zde chci připomenout např. rozsáhlou studii Bedřicha Šindeláře Zednářství koncem 18. století na Moravě otištěnou v Moravském historickém sborníku v r. 1986[4] a zejména pak monografické dílo Jiřího Kroupy, vydané v Brně v r. 1987 pod názvem Alchymie štěstí - Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810.[5] Jde o komplexní pohled na dobu pozdního osvícenství na Moravě a vliv svobodného zednářství na rozvoj kultury a umění. Publikace je doplněna ikonografií i bibliografií.

Nejstarší historii olomouckého zednářství se jako první věnoval Richard Martinčík v cyklu článků Po stopách zednářské lóže v Olomouci otištěném v olomouckém časopisu Pozor v r. 1935. Zdůraznil zde, že v osvícenské době můžeme na Moravě sledovat hlavní vlivy obrození - italské a francouzské a že cílem vznikajících tajných sdružení bylo osvobození lidu od absolutismu, a to především formou osvěty. Martinčík dále jako první v tomto seriálu článků upozornil, že v Olomouci vznikla již v r. 1746 Učená společnost neznámých v zemích rakouských, a to pod vedením Josefa Petráše. Společnost nesla název Societas incognitorum eruditorum in terris Austriacis a svou činnost rozvíjela jako zednářská lóže. Připomeňme, že její zakladatel a mecenáš Josef svobodný pán Petráš (1714-1772), přední znalec literatury, žil delší dobu v Itálii, kde získal řadu zkušeností. Členové společnosti se scházeli v jeho paláci na dnešním Horním náměstí č. 25 v Olomouci, diskutovali o vědě a umění, poslouchali přednášky, četli dopisy vědců ze zahraničí. Společnost začala v Olomouci vydávat literární časopis Monatliche Auszüge alter und neuer gelehrten Sachen. Na zásah krajského hejtmana byla však císařským rozkazem z r. 1754 tato lóže rozpuštěna.[6] Tomuto tématu se věnoval rovněž literární vědec Oldřich Králík, jehož studie Societas incognitorum vyšla v r. 1947.[7] V uvedené práci autor velmi podrobně rozebírá význam Společnosti neznámých, založené Josefem svobodným pánem Petrášem. Tento přední olomoucký osvícenec se narodil 19. 10. 1714 v pevnosti Brodu ve Slavonii jako syn generála Maxmiliána Petráše - vojáka z družiny prince Evžena Savojského. Na jezuitské koleji v Olomouci získal již ve svých 16 letech doktorát filozofie. Několik let se věnoval vojenskému povolání a jako pobočník prince Evžena Savojského se zúčastnil válečných tažení na Rýně. Poté se oženil a žil v Olomouci, kde se již věnoval především umění. Ve svém domě na Horním náměstí [8] vytvořil kulturní centrum. Zval sem učence, s nimiž se seznámil na svých cestách po Evropě. Byl členem dvou italských učených společností - ve Florencii a Cortoně.

Společnost neznámých vznikla pod Petrášovým vedením 15. 12. 1746. Prvních dvanáct členů, převážně cizinců, bylo z řad přátel barona Petráše. Cílem společnosti se stalo povznést německou kulturu v Rakousku, především v návaznosti na vzory italské a německé. Z členů Societas incognitorum připomeňme alespoň dvě osobnosti, Františka Řehoře hraběte Gianniniho, probošta svatomořického kostela v Olomouci a benediktina P. Magnoalda Ziegelbauera, který byl od ledna 1747 sekretářem Společnosti. Ziegelbauer zpracoval a v r. 1740 vydal historii břevnovského kláštera, sepsal církevní historii olomouckého biskupství a řadu dalších prací. Kanovník Giannini vlastnil téměř 7000 knih, většinou z oboru historie. Část těchto děl byla zednářské provenience.[9] Řadu titulů najdeme v knihovně v Rájci nad Svitavou.

Již v lednu 1747 začala Společnost vydávat měsíčník Monatliche Auszüge alter und neuer gelehrten Sachen. Je na místě zdůraznit, že Societas byla v církevních kruzích od svého počátku považována za velmi podezřelou. Již svým názvem tvořila protiváhu k Societas Jesu (Tovaryšstvu Ježíšovu). Pro podezření, že jde o tajnou zednářskou lóži, se členové společnosti museli na svých pravidelných čtvrtečních setkáních scházet výhradně při otevřených dveřích (apertis valvis). V březnu 1747 dosáhl Petráš svým vlivem toho, že stanovy společnosti byly dvorským výnosem schváleny a Monatliche Auszüge dostaly privilegium de non reimpremendo (zákaz přetiskování článků). Společnost postupně získávala nové členy, zejména z okruhu vídeňského dvora. Nevraživost církve vůči Societas se však stupňovala. V roce 1748 vyšly v Olomouci již jen dva sešity Monatliche Auszüge. Později pokračovalo jejich vydávání v Německu - Frankfurt, Lipsko -, kde vyšlo celkem šest sešitů a pak - v srpnu 1748 - časopis zanikl. Petráš se v roce 1750 přestěhoval na svůj statek Nové Zámky u Bučovic. Nadále působil v německých učených společnostech v Bavorsku. Psal verše, divadelní hry a věnoval se studiu antické literatury.

Je charakteristické, že Societas mj. projevovala toleranci k evangelíkům. Cíl společnosti - šíření mezinárodních ideálů osvícenství - nemohl být naplněn v prostředí tehdejší konzervativní olomoucké společnosti.

Zhodnocením prací o činnosti olomoucké Společnosti neznámých učenců se velmi podrobně zabýval olomoucký historik Václav Burian v erudované stati Přehled literárněhistorické produkce olomoucké Společnosti neznámých učenců, vydané ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci v r.1971.[10] Součástí Burianovy stati je rovněž rozsáhlá bibliografie k tématu.

Syntetický pohled na činnost Společnosti umožňuje studie Eduarda Wondráka Die Olmützer Societas incognitorum věnovaná 225. jubileu založení a 200. výročí úmrtí Petráše.[11] Autor zde mj. uvádí, že se v jednom zednářském archivu nalézá mj. i Petrášův portrét. Osobností barona Petráše a jeho vlivu na osvícenství se zabýval W. Schramm.[12] Do obecných vývojových souvislostí se Socitas incognitorum[13] pokusil zařadit Pavel Bělina.

Řada nepřímých indicií nasvědčuje tomu, že společnost byla zřejmě zednářskou lóží - např. stanovy se stupni učeň, tovaryš, mistr, zednářská hodnost sekretář, velmi těsné kontakty se zednáři - avšak s určitostí to prokázáno dosud nebylo. Obdobně jako v zednářských lóžích se na shromážděních společnosti nesměla projednávat problematika náboženských či politických sporů.

Význam Společnosti neznámých je akcentován i v nové stálé expozici Olomouc v minulých stoletích, instalované v olomouckém Vlastivědném muzeu v r. 1993. Dodejme, že v roce 1992 zřídil Památkový ústav v Olomouci společně s městským úřadem

nadaci Societas incognitorum, jejímž hlavním posláním je přispět k obnově historických památek Olomouce.

Činnost zednářské lóže či kroužků v Olomouci v dalším období není dosud doložena. Zednáři zde však existovali, neboť archivní prameny dokládají jejich aktivitu i v období po Francouzské revoluci v roce 1789. Starobylé zednářské rituální předměty z doby kolem r. 1790 se nacházely v olomoucké univerzitní budově, odkud byly v r. 1936 převzaty do Městského průmyslového muzea. Jde o obraz sv. Ondřeje na dvou rituálních sloupech, ucho v trojúhelníku a obřadní mísa ve formě křtitelnice. Kulturní historik Josef Pelíšek uvádí mezi zednáři mj. olomouckého kanovníka Tadeáše Trautmansdorfa či knihovníka olomoucké univerzity J. A. Hankeho z Hankensteina.[14] Po vydání zednářského patentu v r. 1785, kterým bylo zednářství postaveno pod státní dozor, mohla na Moravě existovat jen jedna lóže, a to v Brně. Nazývala se "Zu den wahren vereinigten Freunden". Vznikla ze dvou brněnských lóží, "U slunce vycházejícího na východě" a "U skutečně sjednocených přátel", v nichž se soustředili moravští zednáři. V seznamu členů lóže "U skutečně sjednocených přátel" figuruje jako její velmistr August Reichman von Hochkirchen, olomoucký krajský hejtman, v r. 1792 brněnský krajský komisař, olomoucký advokát Jan Reinelt a řada dalších. Této tematice se mj. věnuje literární historik Jiří Fiala ve stati Olomoučtí osvícenci (a svobodní zednáři).[14]

Členové brněnské lóže byli mj. i Karl Heinz, tajemník olomouckého magistrátu, František Antonín Jílek, vrchní hradisského panství v Klášterním Hradisku u Olomouce a poštmistr Pavel Batke, zajišťující zásilky ilegálních revolučních tiskovin z Německa a Francie.[16] Dodejme, že v letech 1787-1790 působil jako rektor generálního semináře pro výchovu kněžstva, umístěného v Klášterním Hradisku v Olomouci, pokrokový kněz a učenec - modrý abbé - Josef Dobrovský, srdcem svobodný zednář. Přestože konkrétní důkazy o jeho členství v zednářské lóži jsou velmi sporadické,[17] konstatoval St. Šulc ve své práci, že "modrý abbé Josef Dobrovský" byl zednářem každým svým činem, každou svou myšlenkou".[18] Faktické členství J. Dobrovského bylo zřejmě zjištěno u lóže "Zu den drei gekrönten Sternen", kam byl přijat v r. 1779.[19] Emanuel Lešehrad se však domnívá, že Dobrovský byl přijat do lóže až v hodnosti rektora, tedy kolem roku 1790, což odpovídá rovněž názoru katolického říšského poslance, vídeňského advokáta Victora von Fuchse, jenž publikoval církevně policejní seznam moravských kněží - zednářů, v němž je Dobrovský uveden v hodnosti rektora.[20] Pro doplnění poznamenejme, že k dobrovolnému zastavení činnosti zednářských lóží a kroužků v českých zemích došlo 1. 5. 1794. Poté se i Dobrovský jako sekretář Královské české společnosti nauk v písemném prohlášení této společnosti od zednářů distancoval.[21]

Období vlády Marie Terezie (1740-1780) stejně jako následující léta již rozvoji zednářství příliš nepřálo. Dodejme, že soudobé legální zednářství ukončily politické procesy, vedené od r. 1794 proti stoupencům demokratických jakobínských ideí. Zednářské lóže, obviňované z šíření jakobinismu, byly v následujícím roce rozpuštěny a státní úředníci museli složit přísahu, že nejsou členy tajné společnosti.

Za přímý důkaz existence zednářů v Olomouci lze považovat zednářské symboly na kamenných pilířích kostela sv. Mořice z doby jeho oprav (1875-1908), které Bohumil Zlámal pokládal za odznak stavebního spolku.[22] Zednářská symbolika štítu s kružítkem, úhlem a olovnicí je však podle mého názoru nanejvýš výmluvná. Rozvoj zednářství v českých zemích nastal po vzniku ČSR. Pod obediencí německé Velké lóže v Československu, ustavené 23. 10. 1920 pod názvem "Lessing zu dem drei Ringen", pracovala

od roku 1926 i olomoucká lóže " Humanitas ", soustřeďující bratry německé národnosti.[23] O činnosti eventuálních dalších lóží v Olomouci dosud chybí písemné prameny.

Mezníkem pro zednářství v Olomouci ve 20. století je rok 1933, kdy zde byla založena nová zednářská lóže, do níž bylo vneseno světlo dne 17. 6. 1933, a to právě německou olomouckou lóží "Humanitas". Nová lóže přijala jméno " Lafayette na třech rovinách". Název "... na třech rovinách" přejala tato lóže od někdejšího zednářského kroužku. Symbolizoval aplikaci tří rovin euklidovské geometrie na kolektiv a jednotlivce. Dvě svislé roviny představovaly právo a spravedlnost, třetí rovina, protínající rovinu práva a spravednosti, symbolizovala pravdu. Název "Lafayette" vyjadřoval výraz uctění J. M. P. Lafayetta, prvního velitele revolučního vojska francouzského, bojovníka za svobodu Ameriky, práva národů a svobody vyznání.[24] Připomeňme, že Lafayette byl v letech 1794-1797 vězněm olomouckých kasemat. Na paměť stého výročí jeho smrti vydala lóže drobný tisk s názvem O zednářském poznání[25] a pamětní medaili, jejímž autorem byl olomoucký sochař Julius Pelikán.[26] Lafayettovo jméno nese rovněž někdejší Dolní ulice v Olomouci. V r. 1928 byla na budově bývalé jezuitské koleje - místě jeho internace - odhalena pamětní deska, dílo sochaře Karla Lenharta, zničená za okupace. Vzniku této pamětní desky věnoval pozornost Marcel Hradecký v článku Z historie pamětní desky generála Lafayetta v Olomouci.[27] Podle sádrového odlitku desky, uložené ve sbírkových fondech Vlastivědného muzea v Olomouci, mohla být znovu odlita nová deska, k jejímuž slavnostnímu odhalení na původním místě došlo dne 13. 9. 1997 v rámci Dnů evropského dědictví.

Zmíněná olomoucká lóže rozvíjela svou činnost v úzkém spojení s ostravskou lóží "Lux in tenebris", která zahájila činnost dne 25. 4. 1935.[28] Již výše uvedená Kühndelova historická studie o brněnských zednářských lóžích vyšla nákladem lóží "Cesta světla" v Brně, "Most" v Brně, "Lafayette Na třech rovinách" v Olomouci a "Lux in tenebris" v Moravské Ostravě.

Obr. 1. Řádová medaile Lafayettovy zednářské lóže v Olomouci, Julius Pelikán. Avers, revers. Ag, 61.85 g, průměr 50 mm. Razila Státní mincovna v Kremnici v počtu 40-ti kusů.

Lóže se věnovala i charitativní činnosti. V roce 1935 vydala na charitativní účely pro nemajetné studenty a děti z Jugoslávie přes 4000 korun.[29] Podle charakteru činnosti ji lze zařadit mezi tzv. salónní lóže.

Ostrý výpad proti lóži Lafayette z pozic vyhroceného německého nacionalismu zveřejnil olomoucký deník Die Zeit dne 4. 1. 1939.[30] V poválečném období spolek obnovil činnost na základě výměru Zemského národního výboru v Brně ze dne 18. 6. 1948, který vzal na vědomí stanovy spolku Lafayette.[31] V zápisu o schůzi přípravného výboru spolku Lafayette v Olomouci ze dne 21. 11. 1947 se uvádí, že k obnovenému spolku se přihlásilo 28 členů, převážně z řad inteligence (lékaři, historici, umělci, muzejníci). Spolek měl okolo 40 členů, stejně tak jako v předválečném období.[32]

V následujících letech zpracovali jeho členové řadu přednášek, jako např. O zednářském poznání, O výzkumnictví v USA, Materialismus v 19. století, Stavitelství a náš řád, Práce v díle Komenského, Dialektický pohled na přírodu aj.[33]

Činnost olomoucké lóže, stejně jako ostatních, ukončilo Memorandum Národní velké lóže československé z r. 1951, v němž se výmluvně poukazuje na to, že každý jednotlivec je postupně připoutáván k povinnostem a úkolům, které dostávají masový výraz a význam a že svobodné zednářství se nemůže stát masovou organizací ani se nemůže začlenit do jiné organizace.[34]

Obnovení zednářské práce umožnil v naší vlasti až 17. listopad 1989. Věřme, že i v Olomouci se brzy naváže na tradice a vznešené cíle svobodného zednářství, neboť práce na hrubém kameni (aspekt na duchovní orientaci člověka) byla, je a bude vždy aktuální. Soudím, že je však třeba, aby se toto světové hnutí odmytologizovalo a přijalo i ženy, neboť jeho základní hodnoty - zachování míru, odpovědnost za příští generaci, zachování správné míry a bratrství - lze naplnit právě v současnosti.[35]

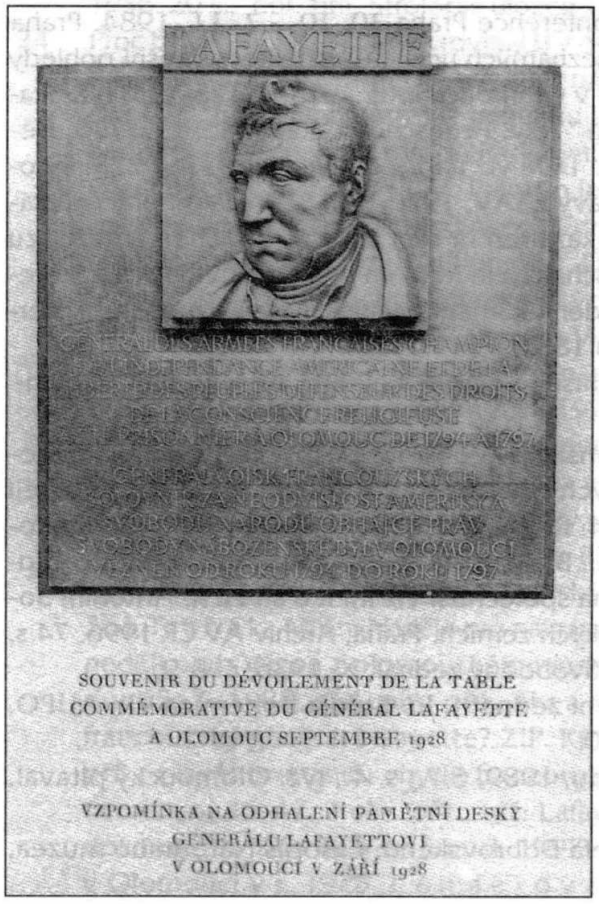

Obr. 2. Pamětní deska generálu Lafayettovi.

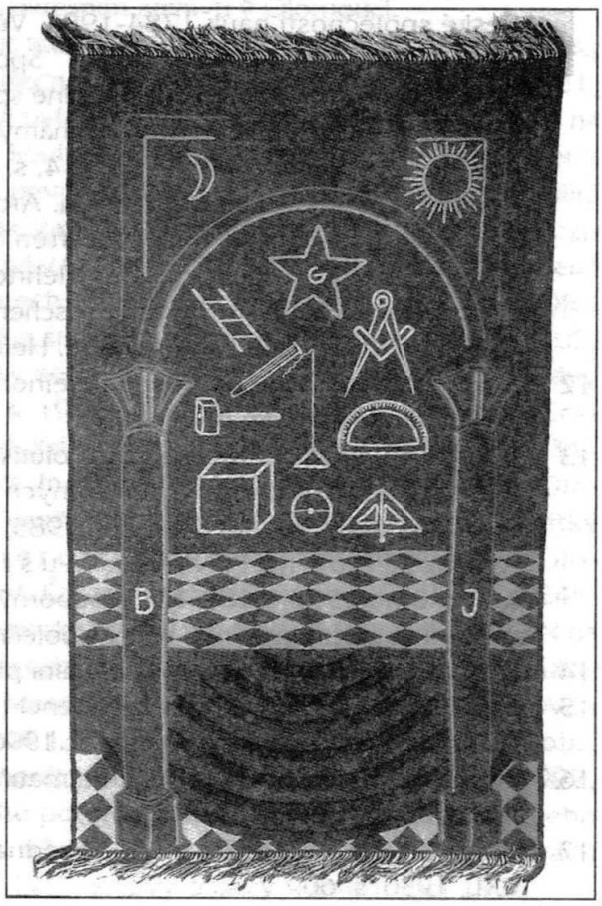

Obr. 3. Lóžový koberec.

Poznámky

1 d´ E l v e r t, Christian: Die Freimaurer in Oesterreich, besonders Mähren. Notizen Blatt der hist.- stat. Section,1866, č. 1, s. 4-9.

2 B a r t o š, František: Svobodní zednáři na Moravě. Svobodný zednář, IV, 1930, s. 132-133.

3 K ü h n d e l, Jan: Začátky zednářství na Moravě. Olomouc 1938. Nestr, obr. příl.

4 Š i n d e l á ř, Bedřich: Zednářství koncem 18. století na Moravě a osvícenství. In: Moravský historický sborník. Moravica historica. Brno 1986, s. 144-183.

5 K r o u p a , Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810. Brno 1987. 317 s., 172 obr. příl.

6 Blíže viz in: Literární pozůstalost Richarda Martinčíka. Uloženo ve Státním okresním archivu v Olomouci.

7 K r á l í k, Oldřich: Olomoucká Societas incognitorum. Olomouc 1947. 28 s., obr. příl. - Recenzi viz: -vn-: Oldřich K r á l í k , Olomoucká Societas incognitorum. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, LVII, s. 83.

8 O Petrášově paláci viz: K š í r, Josef: Petrášův palác v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1972, č. 158, s.1-9, obr. příl.

9 Srov: Z u b e r, Rudolf: Osudy moravské církve v 18. století. Praha 1987, s. 73-74. Této výrazné osobnosti věnoval pozornost již B. Zlámal ve studii František Řehoř hrabě Giannini, člen olomoucké Societas incognitorum (1693-1758). Příspěvek k jeho osobnosti. Olomouc 1947.12 s. Jeho styky s L. A. Muratorim zkoumal Rudolf Zuber: František Řehoř Giannini a jeho styky s L. A. Muratorim. In: Ročenka Okresního archivu v Olomouci 1983. Olomouc 1984, s. 39-62.

10 B u r i a n, Václav: Přehled literárněhistorické produkce olomoucké společnosti neznámých učenců. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1971, č. 152, s. 7-18, obr. příl., týž: Dodatek k přehledu historické produkce o Společnosti neznámých. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1972, č. 154, s. 36.

11 W o n d r á k , E .: Die Olmützer "Societas incognitorum". Zum 225. Jubiläum ihrer Gründung und zum 200. Todestag ihres Gründers. In: Die Aufklärung in Ost-und Südosteuropa. Köln - Wien 1972, s. 215 - 228, týž: Činnost a osud olomoucké Společnosti neznámých učenců. In: 200 let České společnosti nauk 1784-1984. Vědecká konference Praha 30. 10. - 2. 11. 1984. Praha 1985, s. 278-288, týž: Olomoucká " Společnost neznámých učenců " a některé dnešní pohledy na její činnost. In: Sborník Vlastivědné společnosti v Olomouci, LXII, 1973, s. 123-135, týž: Stanovy olomoucké " Společnosti neznámých učenců " (tzv. Petraschovy akademie) z r.1746. Dějiny věd a techniky, XVIII, 1985, č. 4, s. 249-254. Dále viz např.: Beran, Josef: Před 225. výročím vzniku Společnosti neznámých. Archivní zprávy ČSAV, 1970, s. 5-8. Základní prací zůstává d'Elvertova studie Gesellschaften der Unbekannten in den österreichischen Länder zu Olmütz. In: Christ. d'Elvert: Die gelehrten Gesellschaften in Mähren und Österreichisch - Schlesien. Schriften der historisch statistischen Section der k.k. mähr.- schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur und Landeskunde, Heft V, Brünn 1853, s.115-119.

12 S c h r a m m, Wilhelm: Joseph Freiherr von Petrasch und die Gelehrte Gesellschaft der Unbekannten in Olmütz. Brünn 1903.

13 B ě l i n a , Pavel: Osvícenství, absolutismus a zemský patriotismus pokus o zařazení olomoucké Societas incognitorum do obecných vývojových souvislostí. In: Historická Olomouc a její současné problémy. V. Olomouc 1985, s. 93-104. Rozsáhlou bibliografii k Societas incognitorum viz in: D o h n a l o v á , E. - M u s i l o v á , E.: Bibliografie okresu Olomouc. 1. Město Olomouc. Brno 1997, s.180-181. Souborný pohled na společnost viz in: K o s t l á n, Antonín: Societas incognitorum. První učená společnost v českých zemích. Praha, Archiv AV ČR 1996. 74 s.

14 P e l í š e k , Rudolf: Starobylé rituální předměty. Svobodný zednář, X, 1936, č. 8-9.

15 Viz F i a l a , Jiří: Olomoučtí osvícenci (a svobodní zednáři). In: Studia Bohemica VII, AUPO, Fac. phil., Philologica 66. Olomouc 1996, s. 23-30.

16 Srov.: F i a l a , Jiří: Olomoučtí frajmauři. Stráž lidu, 1989, 6.7., s. 4., týž: Olomoucký pitaval. Praha 1994, s. 264-267.

17 Srov.: L e š e h r a d, Emanuel: O zednářství Josefa Dobrovského. Časopis Národního muzea, CXL, 1936, s. 60.

18 Šulc, St.: Byl Josef Dobrovský svobodným zednářem? Brno 1929. 28 s. Vztahem Dobrovského k svobodným zednářům se zabývá rovněž práce J. Volfa - Byl Dobrovský svobodným zednářem?, otištěná ve sborníku statí Josefa Dobrovského z let 1753-1829. Autor zde dospěl k závěru, že láska Dobrovského k přírodě, poznání Boha v přírodě byla spojována s domněnkou, že patřil k svobodným zednářům a že jeho pečetě byly tajnými zednářskými znaky. Obdobný názor viz Zachystal, František: Vznik svobodného zednářstva v Čechách, Praha 1937, s. 66-67. Naproti tomu uvádí Fr. Mašlaň, že Dobrovský vstoupil r.1778 do pražské lóže "U tří korunovaných sloupů" a r. 1783 do lóže "Pravda a jednota" - srov. in Mašlaň, František: Dějiny svobodného zednářství v Čechách. Praha 1993, s.33. O tajných pečetích Dobrovského a zálibě v modré barvě viz tamtéž, s. 35. O tajném zednářském písmu viz Lešehrad, Emanuel: O zednářství Josefa Dobrovského. Časopis Národního musea, CXL, 1936, s. 50-55.

19 Srov. in Svobodné zednářství (Stručný výtah z rozsáhlejšího díla). Praha 1992, s. 32. V této práci se mj. uvádí, že po násilném rozpuštění pražské lóže "Zur Wahrheit und Einigkeit" (1818) se zednáři, mezi nimiž vynikal Josef Dobrovský, seskupili okolo Bernarda Bolzana (blíže viz na s. 42).

20 Srov. Fuchs, V.: Die Freimaurerei unter Joseph II. In: Die Freimaurerei Oesterreich-Ungarns. 12 Vorträge. Wien 1897, s. 78.

21 Srov. Lešehrad, Emanuel: c. d., s. 62.

22 Odznak stavebního spolku "štít s kružítkem, úhlem a olovnicí" je na pilířích č. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 18, a 19 Srov.: Zlámal, Bohumil: Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci. Olomouc 1939, s. 16, dále viz např. Kux, H.: Die Wiederherstellung der St. Mauritzkirche 1875-1908. Olmütz 1908, s. 23. Tato znamení jsou podle mého názoru jednoznačně zednářskými symboly. Kružidlo symbolizuje duchovní stránku člověka, úhelnice pak jeho stránku hmotnou. Olovnice symbolizuje vodní živel, déšť a připomíná neklid a pomíjejícnost života. Blíže viz Vonka, Rudolf: Zednářská symbolika. Praha 1928. 169 s. Tento můj názor koresponduje s tezí Antonína Schindlera, publikovanou v článku "O mořickém tajemství", otištěném v dubnovém čísle olomouckého Kulturního žurnálu ZIP z roku 1998, s. 28-29.

23 Lennhof, Eugen: Svobodní zednáři. Praha 1993, s. 194, Lešehrad, Emanuel: Stručné dějiny svobodného zednářství v našich zemích. Praha 1937, s. 96-97, Richter, O.: Humanitas 1936. 20 s., obr. příl. Strojopis uložen ve Státním okresním archivu v Olomouci.

24 Proč byla Ř. AD. L. Na třech rovinách v or. Olomouc nazvána Lafayettovou. Olomouc 1933. 62 s., Pelíšek ,R.: Symbolický význam názvu "Na třech rovinách". Svobodný zednář, VI, 1932, č. 12, s. 179. Pamětní deska generálu Lafayettovi byla slavnostně odhalena dne 9. 9. 1928 na budově kasáren Jiřího z Poděbrad (nyní Vojenský správní archiv) v Olomouci, kde byl Lafayette vězněn v letech 1794-1797. Pokus o jeho útěk z pevnosti dne 8. 11. 1794 se nezdařil. Detailní podobu desky známe z dobové pohlednice. Forma, z níž byla deska odlita, je uložena v depozitáři Vlastivědného muzea v Olomouci. O Lafayettovi v Olomouci viz např. Nešpor, V.: Generál Lafayette v Olomouci (o kronikářských záznamech, popisujících věznění Lafayetta v Olomouci v letech 1794-1797). Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci, XLI, s. 300-301, Hradecký, J.: Dvě méně známé stránky ze života "olomouckého vězně". Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1971, č.152, s. 19-22, obr. příl., Prucek, Josef: J. A. Eckberger alias J. E. Bollmann? (osvobození Lafayetta). Kdy-kde-co v Olomouci, 1988, říjen, s. 33-34, týž: K internaci J. M. P. Lafayetta v Olomouci. In: Okresní archiv v Olomouci 1986. Olomouc 1987, s. 197-199, Skoupý, Arnošt: Vězeňská anabase generála Lafayetta (krátký přehled). Střední Morava, I, 1995, s. 82-84, Šmerda, Milan: Lafayettova internace v Olomouci v letech 1794-1797 a moravská společnost. Časopis Matice moravské, 95, 1976, s. 245-264, Tichák, Milan: Naděje pro návrat paměti. Hanácké noviny, VI, 1995, č. 75, s. 8 - příl. HN na neděli, vm: Vězeň z olomoucké pevnosti. Muž bojující za "volnost-rovnost-bratrství". Stráž lidu, 15. 7. 1989, s. 4, obr. příl., Hradecký, Marcel: Kde a jak byl v Olomouci žalářován francouzský generál Lafayette? ZIP. Kulturní žurnál, I, 1997, červenec-srpen, s. 38-39, obr. příl., týž: U Brunzeifu chytili francouzského generála Lafayetta. ZIP. Kulturní žurnál, 1997, červen, s. 46-47, 2 obr. příl., týž: Lafayette a jeho potomci aneb historie jednoho filmového dokumentu. ZIP. Kulturní žurnál, 1997, květen, s. 53-55, 2 obr. příl. O Lafayettových oslavách v Olomouci v r. 1928, Lenderová, Milena: Lafayettovy oslavy v Olomouci 1928.

In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 1993. Olomouc 1994, s. 187-192, Generál Lafayette v Olomouci. Olomouc 1997. Nestr., obr. příl. v textu.

25 K r á l í k , K . - H r d l i č k a , J.: O zednářském poznání. (Na paměť stého výročí smrti br. J. M. P. Lafayetta). Olomouc 1934.18 s.

26 Podrobný popis medaile je uveden v článku vm: Vězeň z olomoucké pevnosti. Stráž lidu, 15. 7. 1989, s. 4, kde je zobrazen i avers a revers medaile. Obdobně viz in: H r a d e c k ý, Marcel: Medaile Julia Pelikána k Lafayettovu výročí. Kdy-kde-co v Olomouci, 1997, únor, s. 46-47, 2 obr. příl.

27 Blíže viz: H r a d e c k ý , Marcel: Z historie pamětní desky generála Lafayetta v Olomouci. Kdy-kde-co v Olomouci, 1997, leden, s. 46-47, 2 obr.příl.

28 Š v á b , Jan : Vznik a vývoj Ř. a D. L. Lux in tenebris v or. Moravská Ostrava. Ostrava 1935, s. 12-17. (Soukromý tisk). Uloženo: Vlastivědné muzeum v Olomouci, Literární archiv, fond Lafayettova lóže na třech rovinách, karton 2.

29 Blíže viz: Zpráva o činnosti dílny "Lafayettova lóže Na třech rovinách" za rok 1935. Literární pozůstalost Lafayettovy lóže v Olomouci. Vlastivědné muzeum v Olomouci, literární archiv, karton 3.

30 Freimaurer gegen Sudetendeutschtum. Von der Tätigkeit der Freimauerloge "Lafayette" in Nordmähren-Schlesien. Die Zeit, 4. 1. 1939.

31 Blíže viz: Literární pozůstalost Lafayettovy lóže v Olomouci. Vlastivědné muzeum v Olomouci, literární archiv, karton 2.

32 Tamtéž, karton 2.

33 Blíže viz např.: zápis č. 8 ze dne 31. 1. 1948, zápis č. 9, 12. 2. 1948, zápis č. 15, 18. 2. 1948, zápis č. 32, 15. 4. 1950, zápis č. 33, 28. 4. 1950, zápis č. 42, 10. 2. 1951 - Literární pozůstalost Lafayettovy lóže v Olomouci. Vlastivědné muzeum v Olomouci, literární archiv, karton 2.

34 Memorandum Všem svobodným zednářům československým o návrhu Velké rady na uspání Národní Velké lóže československé. In: Svobodní zednáři. Katalog výstavy. Brno 1992, nestr. 35 Blíže viz in: K i r s c h e, Horst - A n d i c z, Hellmut - H a u b e l t, Josef: Svobodní zednáři. Mýty, výmysly, skutečnost a výhledy. Praha 1997, s. 158-165.

Prameny

M a r t i n č í k , Richard: Po stopách zednářské lóže v Olomouci (rukopis, korespondence, novinové výstřižky) v literární pozůstalosti Richarda Martinčíka, uložené v Okresním archivu v Olomouci. Převážná část literární pozůstalosti tohoto olomouckého typografa a žurnalisty je uložena v literárním archivu Vlastivědného muzea v Olomouci. K osobnosti Richarda Martinčíka podrobněji viz: K o l l m a n n, Vítězslav: Typograf Richard Martinčík (příspěvek k 105. výročí narození (1875-1959). Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 1980, č. 206, s. 27-29.

Geschichte der gelehrten Gesellschaft der Unbekannten in Olmütz. Zemský archiv Brno, fond G 12, sign I 35.

Freiherrlich Petrasch'sche Familienakten. Fol. Výpis z rukopisů odkázaných hrabětem Bedřichem Sylvou Taroucou Moravskému zemskému archivu. In: Š v á b e n s k ý , Mojmír: Cerroniho sbírka. Sv. I. Brno 1973, s. 96, Zemský archiv Brno, fond G 12.

P e l í š e k , R.: Vnos světla do naší Ř. AD. lóže. Strojopis ze 17. 6. 1933. Uloženo: Literární archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, Literární pozůstalost Lafayettovy lóže na třech rovinách, kart. 2.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 276: 9 - 17, 1998

Nález brakteátů z kostrového hrobu v Klášteře Hradisku u Olomouce

(Archeologický výzkum 1996)

Věra Michnová

Poštěstí-li se nám pohlédnout přes střechy domů z výšiny Olomouckého kopce k severu, spatříme v rovině za tokem řeky Moravy, dnes už zpola zakrytou moderní zástavbou obytných domů a výrobních objektů, zářit bělostnou fasádu monumentálního bloku někdejší premonstrátské kanonie - Hradiska. Objekt je v současnosti korunován pěticí věží z nichž střední, náležející konventnímu kostelu, teprve zcela nedávno, téměř po 130-ti leté přestávce, znovu obohatila olomoucké panorama.

Za soudobé konfigurace terénu dané tisíciletými zásahy lidské ruky nám téměř unikne skutečnost, že se budova tyčí na skalnatém návrší, vyčnívajícím nad moravní nížinu mezi Olomoucí a úpatím Jeseníků. Jde o výčnělek téže slepencové a drobové kry spodnokarbonového stáří (300 milionů let), označované v odborné terminologii geologů jako "kulm", která poskytla, pod jménem Olomoucký kopec, stavební podnož městu. Skalnatá vyvýšenina byla původně nepochybně daleko vyšší, poněvadž ještě v 18. století, při stavbě současného objektu, musela být odstraňována za pomoci střelného prachu.

Exponovaná poloha místa poblíže říčního brodu a křižovatky cest nedaleko něho, byla určujícím podnětem pro vznik olomoucké sídelní aglomerace v užším, ale i širším smyslu. A nebyla to jen poloha dnešního Kláštera Hradiska, která vyvolávala pozornost autorů zabývajících se dějinami místa i země. Vysvětlení si žádal i samotný název, tak neobvyklý v případě řeholní instituce, jejíž počátky jsou písemně doloženy k roku 1078. Faktickou starobylost kláštera zřízeného prý na místě opuštěného hradiska, přizdobila od 16. století tradovaná pověst navazující na Kosmovu zprávu o Břetislavovi a Jitce. Český knížecí princ se měl po tom, co unesl svoji nevěstu z kláštera v bavorském Schweinfurtu, uchýlit nejen na Moravu, jak píše Kosmas, avšak konkrétně do hradiska na místě pozdějšího Kláštera Hradiska, jak dodává pověst. Historicky doložené je však jako nejstarší pouze datum 1078, - bylo to 15 let po zřízení olomouckého biskupství a něco přes půl století od české anexe Moravy, - kdy olomoucký údělný kníže Ota I. Sličný s manželkou Eufemií, uherskou královskou princeznou, založili na zmíněném návrší "klášter ke cti sv. Štěpána prvomučedníka", zvaný Hradisko, a osadili mnichy z Břevnova. Stalo se tak sice přibližně třicet let po rajhradské fundaci z doby kolem roku1045, poněvadž však v Rajhradě šlo o zřízení pouhého proboštství břevnovského kláštera, na němž závislost pominula až roku 1813, lze Hradisko považovat za první samostatnou řeholní instituci na Moravě.

Úzká vazba na místní dynastii Otonů byla vyjádřena funkcí kláštera jako přemyslovského pohřebiště. Pokud víme, odpočívali zde zakladatelé, tj. kníže Ota I. a Eufemie, jejich vnuk Ota III. Dětleb s manželkou Durancií, vnučka Marie, pravnuci Vladimír a Břetislav.

Skutečnost je však taková, že z románské, avšak ani gotické stavební periody se do dnešních dnů nic nedochovalo. Strategicky významná poloha kláštera, jménem potvrzená ostatně již při jeho založení, příliš vzdáleného než aby mohl být účinně bráněn z města, a zase příliš blízkého, než aby nemohl být nepřítelem využit jako pevnost izolující město, byla za válečných dob trvalým nebezpečím. Později dokonce přivodila čtvero úplné zničení kláštera: 1253 při kumánském vpádu na Moravu, 1432 - kdy byl po dobytí husity rozbořen Olomoučany stejně jako roku 1469, a dále pak 1642, co jej vypálili a do základů rozkopali Švédové. S podobnými myšlenkami se dokonce zabývala i rakouská generalita vpředvečer pruského obležení Olomouce Bedřichem II. roku 1758.

Archeologická věda, která jako jediná může přinést pokrok v poznání tohoto problému, až donedávna hledala na tomto místě velkomoravské centrum Olomoucka. Domněnka se opírala o podobnou situaci jiných lokalit, které po připojení země k českému státu v letech 1019-1021 přešly do rukou církevních institucí: na ploše rajhradského hradiska založil kníže Břetislav I. kolem roku 1045 celu - proboštství břevnovského kláštera, v obvodu valového opevnění ve Znojmě-Hradišti vzniklo počátkem 13. století křížovnické proboštství, a v samé blízkosti velkomoravského ústředí na místě Starého Města u Uherského Hradiště byl v prvním desetiletí 13. století zřízen velehradský cisterciácký klášter.

Objekt Kláštera Hradiska, významný jak po historické, tak umělecké stránce, přirozeně odedávna přitahoval pozornost badatelů. S přibývajícími hmotnými doklady dřívějšího osídlení stále více vyvstávala do popředí otázka jejich odborného posouzení. Na tuto okolnost poukazoval již v roce 1952 V. Richter, upozorňující na nutnost provedení archeologického výzkumu lokality.[1] Otázka dřívějšího osídlení Kláštera Hradiska zůstávala tedy dlouho otevřeným problémem, až výsledky archeologických sond prováděných v bezprostředním okolí objektu kláštera roku 1959 hovoří o osídlení, a to na základě datování keramických nálezů, teprve od sklonku 11. a v průběhu 12. století.[2] K tomuto ojedinělému tématu bylo archeologům umožněno vrátit se až téměř po čtyřech desetiletích - roku 1996. Záchranný výzkum byl tentokráte vyvolán úpravami na prvním nádvoří, a tak se mohly výzkumné práce poprvé zaměřit na vnitřní areál objektu. Vedením výzkumu byli pověřeni Jiří Kohoutek a Zdeněk Čižmář z Ústavu archeologické památkové péče Brno v úzké spolupráci s Památkovým ústavem v Olomouci.

Potřeba komplexní rekonstrukce kanalizace a inženýrských sítí byla provázena snížením úrovně nivelety povrchu v prostoru nádvoří téměř o 0,5 m. Plošným odkryvem prováděným za pomoci čtvercové sítě (5x5 m) a několika zjišťovacími sondami se tak podařilo prozkoumat plochu o rozsahu asi 3.000 m^2.[3] Výzkumem bylo mimo jiné zjištěno, že během druhé poloviny 13. století, v době, kdy patrně dochází k obnově zničeného kláštera (po válečných událostech v okolí Olomouce v roce 1253), byla plocha nádvoří v jižní polovině předělena hřbitovní zídkou ve směru západ - východ, a na sever od ní vzniklo středověké pohřebiště.[4]

Rozsahem prozkoumaného pohřebiště, čítajícího kolem 350 hrobů, se archeologický výzkum z roku 1996 zařadil k významným počinům v desetiletí trvajícím archeologickém zájmu o tuto lokalitu; objevem brakteátových ražeb v jednom z hrobů, (hrob č. 91, čtverec E 5), rozmnožil pak málo početnou řadu nálezů těchto mincí v kostrových hrobech na našem území. Soupis nálezů mincí postihující situaci asi do poloviny 50. let 20. století, mapuje na Moravě pouze jeden takovýto nález. Uvádí brakteát Přemysla Otakara II., objevený neznámo kdy, u lebky kostry na pohřebišti v blízkosti kaple

sv. Rocha v Boleradicích (Nálezy č. 1878)[5]. Z českých nálezů je nutno vzpomenout objev z konce minulého století, významný pro posouzení stáří kostrového pohřebiště u bývalého - původně románského kostela sv. Valentina na průsečíku ulic Kaprové a Křížovnické v Praze. V kostrovém hrobě zde bylo objeveno 37 českých středních brakteátů.[6] Jen další práce, zaměřená na tuto tematiku, může přinést nová zjištění, dokumentující změny, které se udály na tomto poli za uplynulá čtyři desetiletí při poměrně silné frekvenci povinných archeologických výzkumů předcházejících stavební činnost.

Obr. 1. Jeden z deseti malých moravských brakteátů typu C 917 z 50. let 13. století, které byly odkryty při archeologickém výzkumu Kláštera Hradiska v roce 1996. Stav po konzervaci, zvětšeno.

Deset mincí z Kláštera Hradiska, odkrytých vedle kosterních pozůstatků v bederní krajině nebožtíka, tvořily brakteáty pouze jednoho typu, podle Cachova řazení C 917. Fr. Cach zahrnuje tento typ k letům vlády českého krále Přemysla Otakara II. 1253 až1270.[7] J. Sejbal ve skupině malých moravských brakteátů většího střížku vymezuje pro tuto ražbu období 1247-1253, a připisuje ji markraběti Přemyslu Otakarovi a mincovně v Brně.[8]

Popis mincí z hradisského nálezu:

Mince zobrazuje poprsí prostovlasého muže, hledícího heraldicky vpravo s atributy panovnické moci - v pravé ruce s mečem, v levé s žezlem s liliovým zakončením. Vlasy muže jsou staženy čelenkou. V poli mince, podél ostří meče jsou umístěny čtyři kuličky. Pod poprsím je zobrazen půloválný předmět se dvěma body, po obvodě opatřený čtyřmi jemnými zářezy. Podobný popis přináší i I. L. Červinka v pojednání o uhřickém

nálezu, kde řadí typ C 917 k brakteátům tzv. "olomouckého rázu", a předmět z něhož poprsí "vyrůstá" popisuje jako korunku.[9] Uvádí následující popis mincí, včetně vyjmenování možných variant :

"Prostovlasý kníže po pás nalevo s mečem v pravé ruce před sebou a žezlem v levé na rameno opřeným. Pod ním korunka..."

Průměr těchto mincí se pohybuje mezi 19 a 20 mm, hmotnost činí 0,58 g. Podchycuje i jednotlivé varianty :

"Pod levou rukou a nad ramenem po tečce nebo kroužku, mezi mečem a obličejem kroužek, někdy i dva nad sebou, anebo podél meče čtyři body v řadě". Jen pro zajímavost, mince řadí do let 1245-1247, a považuje za ražby markraběte Vladislava III.[10] Uhřické brakteáty dále Červinka srovnává s těmi, jež se vyskytly v nálezu olomouckém a hromadném depotu z Jezdovic. U uhřických mincí pak nachází navíc "korunku pod pasem" a samotnou kresbu mincovního obrazu shledává "jednodušší" než u mincí z předešlých nálezů.[11] Není divu, neboť mince z olomouckého depotu, uveřejněná v roce 1895 v tabulce Fialovy práce,[12] a konečně i vyobrazení doprovázející Červinkův popis mincí z olomouckého nálezu v roce 1902,[13] dávají pouze tušit jednoduchou, ostrou a pevnou kresbu brakteátů z Uhřic.[14]

Co se týče zachovalosti jednotlivých ražeb z výzkumu Kláštera Hradiska - nejméně zachovalá byla mince horní, z níž bylo možno fixovat necelou polovinu. Z druhé poloviny tohoto brakteátu zůstala zřetelná pouze jeho nepatrná část s náznakem vykresleného obrazu. Celý sloupek deseti brakteátů byl prostoupen silnou mezikorozní vrstvou chloridu stříbrného (AgCl), jehož přítomnost v takovémto množství svědčila o poměrně agresivním prostředí místa uložení. Silná koroze postihla i nejspodnější minci "spečeného" sloupku ražeb, poškození však zcela nezničilo mincovní obraz. Horní a spodní mince tak vytvořily jakýsi přirozený obal pro ostatních osm brakteátů, jejichž stav po konzervaci byl dobrý co do zachování mincovního obrazu; na pováženou je však křehkost mincí, hrozící druhotným poškozením při možné manipulaci.

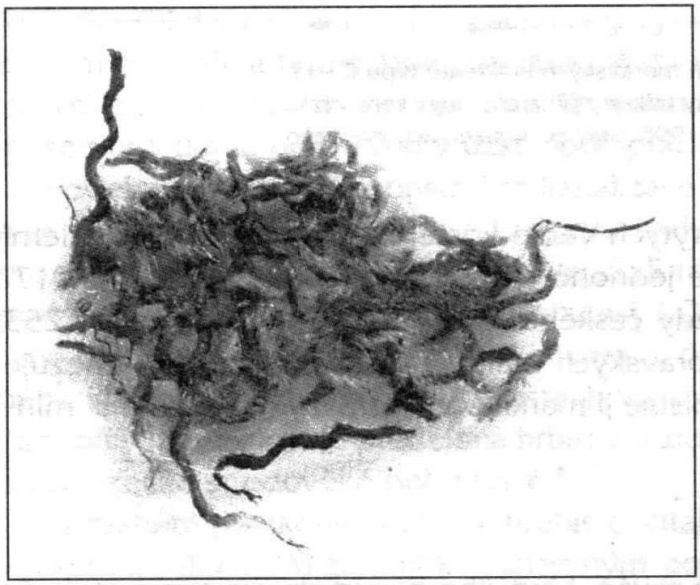

Obr. 2. Preparát textilního obalu, ve kterém byly brakteáty původně uloženy.

Důležitou součástí hradisského hrobového nálezu jsou také zbytky textilie, celkem nepatrných rozměrů, která svou přítomností rozmnožuje počet nálezů z Moravy, v nichž jsou textilie vůbec zastoupeny, a které z raně středověkého období jsou na Moravě poměrně vzácné; a pokud se vyskytují, tak převážně z velkomoravského období, kdy se jedná vesměs o nálezy jemných cizích tkanin, nalezených v hrobech.[15] Rozbor textilního materiálu z hradisského nálezu nebyl dosud proveden. Co do struktury a charakteru vazby je však nejvíce srovnatelný s fragmenty textilií z loštického nálezu (Nálezy č. 1713), kde se jednalo o textilii tkanou plátěnou vazbou.[16] Díky tomuto obalu mince, poskládány na sobě, udržely tak po staletí tvar nízkého sloupku a spolupůsobením času, jakož i - jak již bylo řečeno - vlivem poměrně

agresivního prostředí, se postupně spojily korozí v jeden kompaktní celek. Zbytky textilie ulpěly tak ve vytvořené korozní vrstvě a zůstaly fixovány na mincích.[17] V následujícím přehledu metrologických měření jsou ražby seřazeny podle pořadí, jaké měly původně ve sloupku mincí :

1. hmotnost 0,15 g, max. průměr střížku 18,5 mm (stanoveno pouze přibližně podle rekonstrukce úlomků)
2. 0,37 g, max. průměr 18,75 mm
3. 0,33 g, max. průměr 19,80 mm
4. 0,29 g, max. průměr 18,55 mm
5. 0,32 g, max. průměr 18,65 mm
6. 0,24 g, max. průměr 18,15 mm
7. 0,37 g, max. průměr 19,85 mm
8. 0,35 g, max. průměr 19,95 mm
9. 0,45 g, max. průměr 19,85 mm
10. 0,25 g, max. průměr 18,95 mm, vylomený

Z předcházejícího výčtu metrologických dat je zřejmé, že dlouhověké působení destrukčních vlivů - koroze a agresivního prostředí hrobu (?), zničilo značnou část kovové podstaty mincí, a způsobilo, že mezi metrologickými údaji, zachycujícími dnešní stav, a hmotností mincí, kterou nařizoval někdejší mincovní řád, je podstatný rozdíl, takže údaje jsou značně zkreslené.

Jak nevyjasněné jsou dosud otázky, týkající se stanovení chronologie moravských brakteátových ražeb, můžeme pozorovat u celé řady mincí náležejících tomuto období. Poměrný nedostatek mincovních nálezů ze 13. století nás odkazuje uchýlit se často při studiu tohoto materiálu k pouhé srovnávací metodě. Datování jednotlivých ražeb je tak v přímé závislosti na přesném a odpovědném rozboru nálezových celků, kde často musíme ještě předpokládat jejich někdejší rozptýlení a rozebrání do řady veřejných a soukromých sbírek, což samozřejmě znamenalo jejich nemalé znehodnocení. Z determinace struktury oběživa a následného vročení jednotlivých depotů, můžeme pak vycházet i při bližším stanovení chronologie samotných brakteátových ražeb. Nálezové celky sehrávají v tomto směru svoji nezastupitelnou úlohu. Je to právě nálezový materiál, který nám takto vydává svědectví o mincovních poměrech v období hospodářsko-společenských přeměn na území Moravy, kdy v důsledku úpadku denárového mincovního systému dochází k formování nového mincovního nominálu. Další rozšíření znalostí k této tématice nepochybně přinese zpracování a publikování moravských nálezů mincí, odkrytých v novější době. Ty s určitostí poskytnou další cenné poznatky a doplní tak obraz prolínání ekonomických a politických snah odehrávajících se v moravském mincovnictví 13. století.

Brakteát typu C 917 (Fi XXXII, 45) znala literatura minulého a počátku tohoto století celkem ze tří hromadných nálezů. Především jde o depot olomoucký (Nálezy č. 1900),[18] objevený po polovině minulého století - roku 1852, jak nám ho popisuje Ed. Fiala a I. L. Červinka.[19] Hromadný nález z Olomouce, ukrytý koncem šedesátých let 13. století,[20] byl objevený u města za blíže neznámých okolností, a posléze ho stihl stejný osud jako řadu dalších depotů, odkrytých v té době, takže početního zastoupení v něm obsažených typů brakteátů, dvoustranných denárů a rakouských feniků se již nedopátráme. Typ C 917 byl také součástí více než tisícového depotu z Uhřic na Moravskotřebov-

sku (Nálezy č. 1905),[21] a objeven byl - sice v pouhých dvou kusech také v asi pětitisícovém nálezu z Jezdovic (Nálezy č. 1887).[22]

Jezdovický nález zpracoval I. L. Červinka v roce 1932, a jeho ukrytí stanovil před rok 1260.[23] Ve skupině mincí, jím označených jako "brakteáty olomouckého rázu" vymezil po ikonografické stránce ražby zobrazující panovníka prostovlasého, či s vlasy "ovinutými páskou",[24] s hlavou pokrytou knížecí čapkou, anebo korunkou. Mince bez korunky závěrem přiděluje markraběcí vládě Vladislava II. (1245-1247).[25] Královská koruna, či její absence se staly takto určujícím momentem pro stanovení bližší chronologie typů Červinkou popisovaných mincí této části nálezu. Nakolik však polopostava zobrazená na brakteátu může představovat markraběte (za současného stavu bádání víme, že Přemysla Otakara), či již českého krále Přemysla Otakara II., nutno zvážit i v souvislosti s některými historickými fakty.

Bylo by jen přirozené, kdyby mladý, ctižádostivý král Přemysl Otakar II., dal převzetí královské moci po svém otci Václavu I. také vnější výraz - a to brzkou korunovací. Několik okolností tomu však zabránilo. Především aféra mohučského arcibiskupa Gerharda, jemuž bylo zaručeno nesporné právo korunovat českého krále. Arcibiskup však byl stižen klatbou, a přestože kurie projevila snahu překonat tuto překážku, ke korunovaci Přemysla Otakara II. nedošlo. A nedošlo k ní ani když arcibiskup Gerhard byl klatby zbaven. Víme také, že na samotném počátku své vlády Přemysl Otakar II. sporadicky užíval titulu český král. Záhy od něj však upustil, a po celých sedm let, "až do svého skutečného korunování užíval jen titul pán a dědic království Českého, vévoda Rakouský a markrabí Moravský"[26] (heres et dominus regni Bohemie, dux Austrie et Marchio Moravie, či jiné obměny tohoto titulu). Až po uskutečněné slavnostní korunovaci, která se konala 25. prosince 1261 v Praze, při níž Přemysl Otakar II. i jeho nová choť Kunhuta přijali královskou korunu z rukou arcibiskupa Wernera, "odložil Přemysl titul, který zpravidla užíval a přijal titul nový - Český král".[27] Pokud by se tyto historické události, jež nám konečně dokumentuje i písemný materiál, promítly do ikonografického pojetí moravské mincovní produkce 50. let 13. století, znamenalo by to současně předpokládat jistý posun v chronologii ražeb, a především respektovat značnou kumulaci moravských ražeb k počátkům druhého desetiletí vlády Přemysla Otakara II. K posuzování moravských ražeb z pozice naznačené již I. L. Červinkou, a to na základě existence královské koruny zobrazené na minci, opět značnou měrou přispějí rozbory a uveřejnění dosud nepublikovaných nálezových celků.

V této souvislosti připomeňme posun, jenž nastal v samotném nazírání na dobu ukrytí depotů z Jezdovic a Uhřic. Ještě před necelými sedmdesáti lety (v roce 1929) G. Skalský kladl ukrytí jezdovického nálezu na samý konec 13. století.[28] V roce 1964 však vnáší do této problematiky doslova revoluční zvrat J. Sejbal. Ten na základě rozboru struktury oběživa obsaženého ve dvou, tehdy nových a nepublikovaných nálezech - z Blanska (Cach č. 440, 441) a Zlechova na Uherskohradišťsku (Cach č. 474), nově datuje i ukrytí významného moravského nálezu z Jezdovic. S vědomím, že jezdovický nález je "o něco mladší" než blanenský a zlechovský depot, řadí však tento, podle obdobné nálezové struktury, do stejného údobí, a ukrytí jezdovického nálezu datuje někdy do začátku 60. let 13. století.[29] Největší počet ražeb typu C 917- celých 341 kusů,[30] zatím vydal uhřický depot, objevený na samém počátku čtvrtého decenia 20. století (1932). (Pomineme-li ovšem neznámé početní zastoupení v prvém olomouckém nálezu z roku 1852.) Uložení tohoto asi tisícového depotu z Uhřic, klade J. Sejbal tentokráte až do

posledního období ve vývoji brakteátové mince na Moravě ve 13. století. "Charakteristickým znakem nálezových celků tohoto období jsou brakteáty středního typu, mající v těchto nálezech převahu, a to s větší či menší příměsí malých brakteátů menšího nebo většího střížku." [31]Uvedený výčet nálezů, v nichž byl brakteát typu C 917 zastoupený, by však nebyl úplný, aniž bychom se zmínili o dalším moravském nálezu z Letovic (Nálezy č. 1891).[32] Drobný nález obsahoval vedle malých a středních moravských brakteátů, jednoho dvoustranného moravského denáru, a friesašského feniku, také původní brakteátové razidlo - a to, k typu C 917. Mince, odpovídající razidlu, však v nálezu zastoupeny nebyly. Celý nález, objevený v 70. letech 19. století při kácení stromů v lese u Letovic, daroval posléze hrabě Kálnoky princi Windischgrätzovi.[33] Razidlo, které je nyní uloženo v numismatické sbírce Uměleckohistorického muzea ve Vídni, se stalo již v osmdesátých letech minulého století předmětem zkoumání A. Luschina,[34] který je popsal a prezentoval jako razidlo spodní. Výjimečným letovickým nálezem se v souvislosti s mincovní technikou zabýval i Fr. Cach. Srovnáním malých moravských brakteátů typu C 917, pocházejících z obdobného razidla, opatřených však různým počtem kuliček v poli (a to mezi mečem a obličejem panovníka), dospěl posléze k přesvědčení, že razidel bylo původně na začátku ražby odléváno vždy několik stejných najednou. Snad kvůli zintenzivnění mincovní produkce (neboť se tak mohlo razit na více pracovištích najednou), či rozlišení razidel, nebo za účelem kontroly vyrobených mincí, byla razidla opatřena dodatečným vybitím různého počtu teček, bodů, kroužků atd,[35] jak se s nimi setkáváme u jednotlivých variant brakteátu typu C 917. Jak se pak tato označení promítla do více či méně časově odlehlých emisí, mohou opět objasnit patrně až další zpracování hromadných depotů z novější doby.

Co se týče místa vzniku mincí, není současný stav bádání zatím nejlepším východiskem pro vynášení jakýchkoliv závěrů. Často četnost některých typů v nálezech koncentrovaných do blízkosti předpokládaných mincoven, situovaných po decentralizaci ražby do významných hospodářských center země, vybízí k myšlence přiřknout nejfrekventovaněji zastoupený typ v nálezu nejbližší mincovně - v našem případě by v úvahu přicházela mincovna v Brně či Olomouci. Zvláštní okolnosti hradisského hrobového nálezu však nabádají k opatrnosti. Předpoklad, uplatňovaný u hromadných depotů, kde často značné časové rozpětí mezi jednotlivými typy umožňuje vycházet z domněnky, že "k rodinnému pokladu", jak píše Červinka, bylo postupně přidáváno to, co bylo v oběhu, a co mohlo být ušetřeno a ukryto,[36] je nemožné aplikovat na hradisský hrobový nález. Zde časová blízkost vyražení mincí a jejich uložení do hrobu je více než pravděpodobná. Rovněž koncentrace jednoho typu brakteátu C 917 v hradisském nálezu, byť v malém počtu - pouhých deseti kusů, naznačuje na původ mincí, které patrně neprocházely dlouho oběhem, ale skončily u svého vlastníka nedlouho po vyražení. Snad po právě uskutečněné platbě, či výměně mince. Samotná výměna, či obnova mince, prováděná vždy na svátek sv. Petra a na Hromnice, nebývala důsledná, jak nám to ostatně dokazují i nálezy mincí; a nebyla a ani nemohla být prováděna beze zbytku. Různé ražební typy mincoven, nejrůznější termíny trhů, kde byla mince vyměňována, až po samotnou nevůli lidu, stavějícího se zcela jistě k výměně s výhradami, vedly často k situacím, "že obyvatelé v obvodu trhu v jednom místě měli již vyměněnou minci, zatímco v sousedním tržišti, kde byl kupříkladu trh později, platila ještě mince stará".[37] Kdyby totiž výměna byla vždy úplná, provedená jednorázově, musely by nálezy obsahovat vždy jen jeden typ mincí. Zatím však mezi dosud popsanými nálezovými celky je objevení nálezu jednoho typu brakteátů spíše vzácností.

Jednotypový nález z kostrového hrobu v Klášteře Hradisku lze na základě konfrontace historických událostí, předchozího zastoupení typu C 917 v jednotlivých hromadných depotech, archeologické situace sdělené vedoucím výzkumu, a konečně i závěrů publikovaných J. Sejbalem, klást do 50. let 13. století. Archeologický výzkum I. nádvoří Národní kulturní památky Kláštera Hradiska tak vedle potvrzení souvislého předchozího osídlení lokality od 10. století přinesl i cenný doklad numismatický, který vzhledem k časovému zařazení nálezu a jeho typové jednotě, je závažným svědectvím z oblasti ekonomických dějin naší země.

Obr. 3. Mince spečené silnou mezikorozní vrstvou chloridu stříbrného se zbytky původního textilního obalu. Stav po odkrytí.

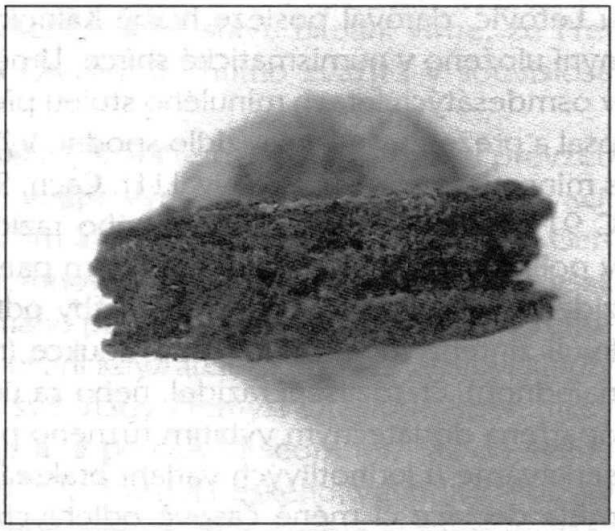

Obr. 4. Boční pohled na sloupek brakteátů v textilním obalu, který volně ulpěl na mincích.

Poznámky

1 Richter, V.: O vzniku města Olomouce. Časopis přátel starožitností, LX, 1952, s.196.
2 Novotný, B.: K otázce osídlení olomouckého kopce a Kláštera Hradiska ve střední a pozdní době hradištní. PA, LV, 1964, s. 392-415.
3 Čižmář, Zd. - Kohoutek, J.: K nejstaršímu raně středověkému osídlení bývalého Kláštera Hradisko u Olomouce. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy. Brno 1997, s. 281-282.
4 Čižmář, Zd. - Kohoutek, J.: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na ploše I. nádvoří býv. kláštera Hradiska v Olomouci. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 5, 1996, s. 231. Čižmář, Zd. - Kohoutek, J.: Olomouc-Klášterní Hradisko, první nádvoří bývalého kláštera. Výroční zpráva Památkového ústavu v Olomouci, Olomouc 1997, s. 57.
5 Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1956, s. 100-101. Poulík, J.: Staroslovanská Morava. Brno 1948, s.148.
6 Radoměrský, P.: Románská Praha ve světle nálezů mincí. ČNM, CXXIV, 1955, s. 26.
7 Cach, Fr.: Nejstarší české mince III. Praha 1974, s. 50.
8 Sejbal, J.: Denárová měna. In: Peníze v českých zemích do roku 1919. Praha 1996, s. 45, vyobr. č. II/ 55.
9 Červinka, I.L.: Nálezy mincí z Moravy. ČVSMO, XLIX, 1936, s.1-2.
10 Červinka, Nálezy..., 1936, s. 8. Popis varianty s tečkami v poli mezi mečem a obličejem panovníka u mincí z uhřického nálezu viz např. Halačka, J.: Nález brakteátů v Uhřicích u Jevíčka (Dodatek). Numismatický časopis, XIX, 1950, s. 184.
11 Červinka, Nálezy..., 1936, s.1.

12 F i a l a, Ed.: České denáry. Praha 1895, tab. XXXII/45.
13 Č e r v i n k a, I.L.: Moravské brakteáty. ČVSMO, XIX, 1902, č. 74, s. 48, tab. IX/80.
14 Viz vyobrazení doprovázející text - S e j b a l, Denárová měna, s. 45, vyobr. č. II/55.
15 K u č e r o v s k á, T.: Kelčský nález. Folia Numismatica, 1993-1994, č. 8-9, s. 64.
16 N á l e z y, s. 65. Inv.č.textilie z loštického nálezu N 16.670 a, b. Popis B u r i a n, V.: Další poznatky o nálezu denárů olomouckého knížete Svatopluka (1095-1107) v Lošticích (Nálezy č.1713), ZKVMO, 1984, č.232, s. 7.
17 Laboratorní práce spojené s konzervačními zásahy na mincích i textilii provedl konzervátor Vlastivědného muzea v Olomouci M. Kovařík. Viz protokol ze dne 3. 2. 1998.
18 N á l e z y, s. 104.
19 F i a l a, Ed.: České denáry, s. 444, č. 2.448.
Popis mincí ze sbírky E. Mikše v Praze, v.-19 mm, váha - 0,48 g, tab. XXXII, č. 45.
Č e r v i n k a, I.L.: Moravské brakteáty. ČVSMO, XIX, 1902, s. 48, č. 80.
20 C a c h, Nejstarší mince , s. 81.
21 N á l e z y, s. 105.
22 N á l e z y, s. 102.
23 Č e r v i n k a, I. L.: Nálezy mincí z Moravy. ČVSMO, XLV, 1932, s. 16.
24 Č e r v i n k a, Nálezy..., 1932, s. 14, č. 12, a 12a. Popsaný brakteát a půlbrakteát typu C 917 a C 918.
25 Č e r v i n k a, Nálezy..., 1932, s. 16.
26 N o v o t n ý, V. : Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271). Praha 1937, s. 19-20.
27 N o v o t n ý, Rozmach..., s. 108.
28 S k a l s k ý, G.: Studie o českých a moravských brakteátech. Nález jezdovický. NČČs, V, 1929, s. 57- 81.
29 S e j b a l, J.: K chronologii moravských ražeb 13. století. In: Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 81. Pouze pro úplnost Fr. Cach datuje ukrytí nálezu až na konec 60. let 13. století.
30 C a c h, Nejstarší mince, s. 83.
31 S e j b a l, K chronologii s. 82.
32 N á l e z y, s. 103.
33 Č e r v i n k a, I.L.: Moravské brakteáty. ČVSMO, XIX, 1902, č. 74, s. 44.
34 L u s c h i n, A.: Der Brakteatenstempel von Lettowitz. WNZ, XIII, Vídeň 1881, s. 225.
35 C a c h, Fr.: K mincovní technice doby brakteátové. In: Sborník II. numismatického symposia 1969, Brno 1976, s. 80.
36 Č e r v i n k a, I.L.: Nálezy mincí z Moravy. ČVSMO, XLIXI, 1936, s. 8.
37 P o š v á ř, J.: Moravské mincovny ve 13. století a jejich organizace. In: Sborník II. numismatického symposia 1962, Brno 1976, s. 52.

PAMÁTKOVÝ ÚSTAV V OLOMOUCI

je státní organizací zřízenou Ministerstvem kultury České republiky v roce 1991 pro výkon a koordinaci odborných činností v oblasti péče o kulturní památky, a to s působností pro okresy Jeseník (od roku 1996), Přerov, Olomouc a Šumperk.

Památkový ústav:

- je odborným zařízením, které poskytuje výkonnému orgánu specializovanou pomoc v oblasti ochrany památek, historických technologií, urbanismu, restaurátorské činnosti a archeologie. Památkový ústav poskytuje tuto pomoc i vlastníkům památek a projektantům

- vyjadřuje se ke stavebním aj. úpravám kulturních památek, případně jiných objektů v městských a vesnických památkových rezervacích, městských a vesnických památkových zónách a ochranných pásmech

- zajišťuje dohled nad prováděním péče o kulturní památky, sleduje jejich technický stav a na zjištěné nedostatky upozorňuje vlastníky a příslušné státní orgány - eviduje a dokumentuje kulturní památky, navrhuje hodnotné doklady dějin, umění, vědy a techniky k prohlášení za kulturní památky

- provádí stavebně-historický průzkum kulturních památek jako podklad pro stavební úpravy - provádí záchranný a předstihový archeologický výzkum ohrožených lokalit na území s archeologickými nálezy ve smyslu zákona

- popularizuje a zveřejňuje výsledky studia kulturních památek

Adresář Památkového ústavu v Olomouci:

ředitel, útvar stavebně-historických průzkumů,
Dolní náměstí č. 9, tel. (068) 52 225 31, 52 232 28, 52 29 189, 52 227 67,
záznamník a fax (068) 52 291 89

úsek památkové péče (město a okres Olomouc)
Školní ulice č. 6, tel. (068) 52 24155-6

útvar archeologických výzkumů
Michalská ulice č. 3, tel. (068) 52 232 27, 52 241 55-6

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 276: 19 - 27, 1998

Knihovny na zámku Šternberk

Luboš Antonín, Knihovna Národního muzea, Praha

Gotický hrad z poloviny 13. století, na sklonku 19. století romanticky přestavěný Janem II. knížetem z Liechtensteina, chová ve svých zdech vedle bohatých umělecko-historických sbírek i několik zámeckých knihoven. Tyto historické knižní fondy, uložené v depozitáři, jsou přístupny odborné veřejnosti prostřednictvím oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea. Kromě kmenové knihovny Šternberk zde jsou deponovány zámecké knihovny Potštát, Hustopeče nad Bečvou a Přílepy. V těchto svozových knihovnách je rozptýlena zámecká knihovna Hnojník.

Potštát a Hnojník

Nejvýznamnější z knihoven uložených na zámku Šternberk je bývalá zámecká knihovna Potštát. Knihovnu, kterou zde shromáždili příslušníci hraběcí rodiny Des Fours-Walderode, tvoří 7540 svazků, z toho je čtrnáct rukopisů, pět tisků ze 16. století a 730 starých tisků vydaných do roku 1800. Zvláštní celky tvoří goetheanea, stifteriana, díla E.T.A Hoffmanna a soubor japonské a čínské literatury. Z rukopisů byla v šedesátých letech vyjmuta korespondence Jakuba Demla s Kuno Des Fours-Walderode a předána literárnímu archivu Národního muzea. Sestávala ze čtyř dopisů Jakuba Demla, deseti lístků, obálky s drobnými památkami, brožury Jakuba Demla Ein Denkwürdigen Tag in Kukus, Tasov 1933, a opisů dopisů z této brožury.[1]

Des Foursové jsou stará brabantská rodina s doloženými předky v 15. století. V Českém království se usazují během třicetileté války díky císařskému důstojníkovi Mikuláši Des Fours († 1661), který se účastnil bitvy na Bílé hoře, dosáhl hodnosti generála a v roce 1634 byl povýšen do hraběcího stavu. Po zavraždění Albrechta z Valdštejna získal panství Hrubý Rohozec, které držel jako léno Frýdlantského vévodství, do dědičného vlastnictví. Poněkud méně se na poli válečném vyznamenal Mikulášův synovec Jan, který jako císařský plukovník v bitvě nesplnil svoji povinnost, byl zatčen, odsouzen k smrti a dne 10. června 1643 popraven na Staroměstském náměstí v Praze. Zámek Potštát zdědili hrabata Des Fours díky sňatku Františka Václava († 1809) s hraběnkou Antonií Walderode von Eckhausen († 1776), kterým František Václav pro svůj rod získal se statky i jméno hrabat Walderode. Jeho vnuk Vincenc (1806-1869), člen učených společností, zámek přestavěl a lze ho považovat za pravděpodobného zakladatele dnešní zámecké knihovny Potštát, jejíž nejstarší tisky pocházejí ze 16. století. Mezi nimi nacházíme Dictionarivm Latinobohemicvm ... Petera Dasypodia a Thomase Reschelia, vydaný u Ioanna Gunthera v Olomouci 1560.[2] Kniha obsahuje rukopisný vpisek "Ex Libris Joannis (?...) Libitzky ... Praktici 1732". Vpisek "Joannis Libitzky" s vročením 1736 nese též signatura 153, vpisek dalšího příslušníka téhož rodu, Tadeáše Libitzkého, obsahují vesměs právnické spisy vedené pod signaturami 156, 288, 284, 299, 444.[3] Pod signaturou číslo 182 se nachází čtvrtý

díl Aristotelových sebraných děl vydaných dědici Andrea Wechelia ve Frankfurtu v roce 1593.[4] Renesanční tisk Georga Sabina a Jeana Tixiera EPITHETORVM IOANNIS RAVISII TEXTORIS NIVERNENSIS OPVS ..., Basileae 1581, je v potštátské knihovně pod signaturou 353.[5]

Zajímavou skupinou knih jsou teosofická díla Jacoba Böhmeho a Johanna Georga Gichtela. Pod signaturami 84-87 jsou v zámecké knihovně Potštát uloženy čtyři svazky z prvního souborného vydání děl Jacoba Böhmeho, které na základě nalezených Böhmových rukopisů v Amsterodamu publikoval J. G. Gichtel. Všechny svazky jsou označeny rukopisnými vpisky "Claes Fr: Küsel" a "Jac. Trodius". Johann Georg Gichtel (1638-1710), narozený v Řezně, se po svém příchodu do Holandska seznámil s mysticky založenými emigranty z Německa, pronásledovanými ve vlasti ortodoxními luterány. V Amsterodamu ho upoutala díla Jacoba Böhmeho natolik, že vydal prvou kritickou edici Böhmových děl. Vlastní Gichtelovo dílo nese stopy Böhmova vlivu, jak tomu nasvědčuje Eine kurtze Eröffnung und Anweisung der dreyen Principien und Welten im Menschen In unterschiedlichen Figuren vorgestellet ... Abgemahlet und vorgestellet durch Johann Georg Grabern von Ringenhausen / Johann Georg Gichteln von Regensburg. Im Jahr Christi 1696. (s.l.), Zum Druck befördert im Jahr 1723. Gichtlův spis pojednává o tzv. planetárních centrech v lidském těle, jejichž aktivací je možno dosáhnou proměny člověka a připomíná učení o čakrách, známých z některých systémů indické jógy. Teosofickou literaturu doplňují signatury číslo 1390 a 2782, které pojednávají o Jacobu Böhmovi. Pod signaturou číslo 224 se nachází silně poškozený starý tisk, na přední desce označený tuší "Theophrastus Paracelsus Sein (Natürliches) ZAUBER - MAGAZIEN ..." se vpiskem "Eigenthum Josef Kühnel (Těhobitz, snad Těchobuz ?") a s vročením 1863, signatura číslo 469 jsou Auffschlüsse zur Magie ... Zweiter Theil, Brünn, Joh. Sylv. Siedler 1792, od dvorního rady Karla von Eckartshausen.[6] Rytiny za textem, ilustrující evokační praktiky, ale i optické triky, jsou signovány "Joh. Pechan". S dalšími Eckartshausenovými díly se setkáváme na signaturách číslo 159 a 160. Myšlenkově spřízněni jsou se zmiňovanými autory švédský přírodovědec a vizionář Swedenborg (sg. 311) a zakladatelka Teosofické společnosti Madam Blavatská (sg. 1151).

Hojně vyskytující se právnické spisy jsou v potštátské knihovně reprezentovány především díly Fritschia, Schambogena, Zoesia, Strykia a dalšími. Z cestopisné literatury jmenujme alespoň dvaatřicetisvazkovou edici Sammlung ... besten Reisenbeschreibung ... vydávanou v Opavě v letech 1784-1789 (sg. 30); zastoupeno je rovněž opavské vydání přírodovědných spisů Buffonových z let 1785-1792 (sg. 215).

Z francouzsky píšících autorů jsou nejčastěji zastoupeni Daudet, Verne, Gautier, Dumas, Balzac, Maupassant. Z německých klasiků často nacházíme spisy Goethovy, kterých je v knihovně přes 550 svazků. Jsou zde zastoupena různá vydání Fausta počínaje rokem 1809 (sg. 2141). Je zde rovněž literatura věnovaná nejen Goethovi, ale také například Výmaru či výmarského parku. Podobně jako goetheniana existuje v potštátské knihovně i soubor knih Adalberta Stiftera (cca 60 svazků) a na dvacet knih básníka Petera Altenbergat (Richarda Engländera). Z německých klasiků nacházíme často Wielanda, pod signaturou číslo 1174 je uloženo dvaadvacet svazků jeho díla. Nechybí Hölderlin (sg. 71) a Novalis (Friedrich von Hardenberg, sg. 1162). Signatura 1170 označuje čtyřiadvacet svazků Jeana Paula, k vícesvazkovým dílům patří rovněž v zámeckých knihovnách poměrně časté dvaasedmdesátisvazkové Guthrieho Allgemeine Weltgeschichte (sg.120). Pod signaturou číslo 1159 se setkáváme s Johannou Schopenhauerovou, matkou slavného filosofa.

Z německy píšících autorek spojených s českým prostředím jmenujme Lolu Kircherovou, píšící pod pseudonymem Ossip Schubin, nositelku Nobelovy ceny Bertu von Suttner, rozenou hraběnku Kinskou /sg. 1293/ či proslulou rakouskou spisovatelku, pocházející z rodiny hrabat Dubských z Třebomyslic, Marii Ebner-Eschenbachovou (sg.1252). S pražským prostředím je spojena tvorba Gustava Meyrinka /sg. 2810/ a jeho obdivovatele Paula Leppina (sg. 2720).

Obr. 1. Jacob Böhme: Dreyfaches Leben. Amsterdam 1682. Zámecká knihovna Potštát sg. 85.

Obr. 2. Potštát 239 (Johann Georg Grabern, Johann Georg Gichteln): Eine kurze Eröffnung und Anweisung Der dreyen Principien Und Welten Im Menschen ..., B. m. 1736.

Nepříliš velký fond bohemikální literatury tvoří především díla historická a vlastivědná. Práškovy Dějiny Turnova (sg. 423) mají v knihovně patrně oprávnění především v souvislosti s majorátním panstvím Des Foursů v této oblasti Čech. V Pomněnkách z Boskova Jana Křtitele Štajnygra, vydaných v Praze roku 1894, je vložena obálka obsahující výpisky z knihy týkající se Niclase Des Fours, který obdržel Semily a Malou Skálu (sg. 1212). O Jablonci nad Nisou pojednávají na signatuře číslo 2124 uložené Bendovy Geschichte der Stadt Gablonz, nechybí historické topografie Sommerova a Wolného. Z českých a moravských historiků jsou svými díly v potštátské knihovně zastoupeni Pelzl, Elvert,

Gindely, Bílek, Chlumecky, Dudík, Svátek, Tomek, Rezek. Pod signaturou číslo 1475 se nalézá Würdigung der Angriffe des Dr. Franz Palacky auf die Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, ve kterém je vloženo množství novinových výstřižků, některé i v českém jazyce, k tomuto sporu Palackého s profesorem Konstantinem Höflerem (viz: Palacký, Dějiny husitské a prof. Konst. Höfler). Z českých autorů jsou zastoupeni Jan Evangelista Purkyně, včetně literatury o něm. Vztah hrabat Des Fours k českému vědci měl i svoje tragické momenty. Jedna z příslušnic rodu zemřela v roce 1853 na popáleniny, když se na ní vznítil šat při pečetění dopisu Purkyněmu. Dále se v knihovně vyskytují Jaroslav Vrchlický, německy psaný životopis Svatopluka Čecha z pera Jaroslava Sutnara vydaný ve Vídni roku 1897 a africké cestopisy Emila Holuba. Z genealogické literatury je zastoupeno na čtyřicet svazků genealogických "gothajských almanachů", bibliografii reprezentuje čtyřiatřicet svazků Allgemeine Deutsche Biographie. Z přírodovědecké literatury jsou zastoupeni například Darwin, z filosofie vědy Oken. Ve dvacátém století přibývá i anglické literatury, včetně výpravných děl věnovaných zálibám majitelů panství, jakými jsou například Roberta Fultona The illustrated Book of Pidgeons, London, Paris, New York, s.a. (cca 1910), která obsahuje pětapadesát barevných tabulí a stovky xylografií, či Roses, Their History, Development and Cultivation od Rev. Josepha H. Pembertona, London 1920, (sg. 4549).

Hrabata Des Fours své knihy neoznačovali žádným exlibris, s výjimkou heraldického štítku "Theodor Des Fours Walderode", vlepeného na přídeští sg. 422. Časté jsou však vpisky Marie Immaculaty hraběnky Des Fours-Walderode; dvě její knihy nesou navíc vpisek Theodora Des Fours-Walderode (1841-1894) z rohozecké větve Des Fours. Theodor se v roce 1872 oženil s Augustinou, dcerou Karla hraběte Coudenhove (1855-1933).[7] Pod signaturou číslo 110 nacházíme knihu označenou heraldickým exlibris "Ex libris Com. F. De Coudenhove-Honrichs Kunstadt". Syn Theodora Des Fours Walderode Kuno (1879-1953) se v roce 1936 stal majitelem Potštátu po svém bratranci Zigmundovi, sběrateli přírodovědných muzeálií, zvláště minerálů, motýlů a brouků a milovníku starého nábytku, skla, bronzů a porcelánu, který podstatně přispěl k vybudování potštátské knihovny. Kuno Des Fours-Walderode studoval v Cambridge, roku 1908 se stal legačním radou v Tokiu, roku 1911 v Istambulu, v roce 1913 v Pekingu a v letech 1915-1920 působil v diplomatických službách ve Stockholmu. Mezi knihami potštátské knihovny proto nechybí ani arabica, jako například politická Revue "DJEM", s.l. (Paris), ročník 1910-11, vydávaná francouzsky a arabsky či osm svazků Orientalisches Archiv, Hrsg. Hugo Groethe, Jhrg. 1, Leipzig 1911 (sg. 4819). Mezi asi stovkou knih vztahujících se k Dálnému Východu můžeme nalézt cestovní příručky, anglické tisky vydané v Šanghaji, Hongkongu, Singapuru a Jokohamě, práce Lafcadia Hearna, učebnice japonštiny a čínštiny, mapy, průvodce, divadelní programy, hotelové prospekty, jízdní řády, aukční katalogy japonérií a chinoaserií. Řada z nich obsahuje rukopisný vpisek Kuna Des Fours-Walderode. Nejvýznamnější skupinou knih, kterou shromáždil diplomat Kuno Des Fours-Walderode, jsou však suedica, která vedle jeho vlastních vpisků obsahují i exlibris či jiná vlastnická označení svých původních švédských majitelů. Mezi několika desítkami těchto knih nacházíme pod signaturou číslo 82 knihu švédského preláta, biskupa z Linkoepingu, od roku 1789 arcibiskupa upsalského, Jacoba Axelsona Lindbloma (1746-1819)[8] označenou jeho rytým církevním exlibris a nesoucí rovněž rukopisný vpisek "Ludv. Watzlin". Nejčetněji jsou v tomto souboru suedic zastoupeny knihy označené exlibris s obrazem zámecké budovy na břehu jezera obklopeného lesy, "Arvidus Klingspor, Anno 1895,

Bibliotheca Naesbyensis".[9] V některých případech se pod tímto exlibris skrývá ještě modrý štítek "Tillhör mitt Ländbibliothek. A Wiborg" a tento štítek zase překrývá rukopisný vpisek "Boksamling tillhörig. P. E. Rademine". Jedná se většinou o německé tisky 18. a 19. století, například vydání Hölderlinova Hyperionu ... pořízené v Tübingen v letech 1797-1799. Vlepené ryté exlibris s koňským spřežením a devisou "En avant, toujour en avant !" a "Bibl. /H/ammer Stockholm" nacházíme u signatur číslo 258, 1006, signatura číslo 176 nadto ještě obsahuje vpisek "E.L. Poselt". Heraldické exlibris "Gustaf Taube" nese signatura číslo 73.[10] Řada knih je označena razítkem, např. sg. číslo 179 nese razítko "Willehard Lindström Stockholm", sg. č. 2112 má razítko "J. F. Nyström". Rukopisnými vpisky jsou označeny například signatury číslo 642 se vpiskem "Axel Carl von Prinzenskold, Stockholm 1850",[11] doplněná vpiskem "Sven Dageelberg Malmo Juli 1878" či signatura číslo 1259 se vpiskem "Unman".[12] Některé knihy nesou věnování Kunovi Des Fours Walderode: Sil Vara mu dedikoval svoji knihu "Strövtag in London", Stockholm 1917, přípiskem "Dem Grafen Des Fours zur Erinnerungen an Weihnachten 1917 in Stockholm Sil-Vara". O. Walde hraběti věnoval bohemikální práci Storhetstidens literära Krigsbyten, I., Uppsala 1916, pojednávající o švédské válečné knižní kořisti v českých zemích.[13]

Mezi fondem Potštát nacházíme i knihy označené kulatým razítkem "Skene´sche Schloss Bibliothek PAWLOWITZ bei Prerau". Jedná se o torzo kdysi cenné a zajímavé knihovny říšského a zemského poslance barona Dra. Alfreda ze Skene a jeho stejnojmenného syna, rovněž poslance. Baron Alfred Skene starší (1815-1887) byl skotského původu, na Moravu se přistěhoval v roce 1830 a byl továrníkem v Aleksovicích. V letech 1864-1865 byl starostou Brna. Knihovna této rodiny byla po druhé světové válce rozprodána v antikvariátech a na zámek Šternberk bylo převezeno pouhých cca 180 svazků knih, které splynuly s ostatními fondy zde deponovanými.[14]

Pavlovice u Přerova náležely od roku 1576 Vaneckým z Jemničky, jejichž vlastnické vpisky nesou jedny z nejstarších děl v celé knihovně Potštát. Signatura číslo 446 Titii Livii Patavini Romanae Historiae, Francofurti ad Moennum apud Ioannem et Sigismund Feyerabent 1578,[15] nese rukopisný vpisek "Wanetzky a Gemnitz" s vročením 1649. Není bez zajímavosti, že jeden z vydavatelů, Johann Feyerabend, narozený roku 1550 a činný od roku 1573 v podniku svého příbuzného Sigmunda Feyerabenda, zemřel roku 1599 během svých cest v Praze.[16] Na signatuře číslo 80 se nachází tisk Francisca Ubedy di Toledo, Della vita della picara Giustina Diez. Volume intitolato La Dama Vagante, In Venetia 1629,[17] který nese vpisek "Ex Libris Joannis Christophori Wanetzky a Gemnitz Catalogo inscriptus a 9. Septembris 1665".

Knihy však do Potštátu nepřešly přímo z Pavlovic, ale ze zámecké knihovny Hnojník, jejíž torzo je také rozptýleno ve fondech uložených na zámku Šternberk, především však ve fondu Potštát. Jedná se o knihovnu Beessů z Chrostiny, staré slezské rodiny sahající svými kořeny do 14. století, která se bratry Adamem a Niclasem rozdělila na dvě rodové linie. Starší Adam byl roku 1508 povýšen do stavu svobodných pánů, jeho potomci byli 1721 povýšeni do českého hraběcího stavu, ale tato linie vymírá 1778 po meči a 1821 po přeslici. Mladší Niclas založil dosud žijící linii, která byla roku 1705 povýšena do českého stavu svobodných pánů. V roce 1736 získal Karel Václav Beess z Chrostiny, statek Hnojník 8 km jihozápadně od Těšína a vystavěl zde barokní zámeckou budovu, kterou v první polovině 19. století přestavěl Jan Beess z Chrostiny ve stylu slezského empíru. Po druhé světové válce byla na zámku krátký čas uložena Scher-

schnikova knihovna z Těšína; posléze byl zámek i s kmenovou knihovnou evakuován. Mezi knihami v zámecké knihovně Potštát nacházíme u signatury číslo 420 kulaté razítko "Scherschnik´s Bibliothek in Teschen", která nám připomíná tuto epizodu týkající se uložení Scherschnikovy knihovny na Hnojníku.V době převozu knihovny Hnojník do Šternberka čítala knihovna Beesů asi 750 svazků,[18] které vplynuly do zámecké knihovny Potštát a jen některé z nich lze dnes identifikovat podle provenienčních znaků. Mezi nimi vyniká litografované exlibris s motivem liany s legendou, patřící Anně von Walcher-Beess (1849-1901), dceři Georga svobodného pána Beess (1824-1905), používající formy jména "Hanka von Walcher Beess". Anna Beess byla třikrát provdána, poprvé v roce 1872 za Sophuse hraběte Danneskjold-Samsöe († 1875), a proto neudiví, že její exlibris nesou i knihy skandinávského původu, jako například sg. 4883. Signatura číslo 2010 nese vpisek "Hans Beess" a patřila patrně Johannu Nepomukovi Beessovi (1853-1930), který byl spolužákem T. G. Masaryka, který Beesse v Hnojníku navštívil již jako prezident.

V zámecké knihovně Potštát se setkáváme ještě s dalšími provenienčními znaky. Signatura číslo 53 je opatřena rytým heraldickým exlibris "Ex Bibliotheca Antonij Rambalti S.R.J. Comitis Collalto ...", sg. 1870 má heraldické exlibris "Bibliotheca Comitis Georgii Károlyi". Vlastnické razítko nesou signatury číslo 1298, razítko "FRHR. SKRBENSKY", sg. č. 111 razítko "Karl Graf Odonel", sg. č. 168 kulaté razítko "Schlossbibliothek zu Schoenekian v. Schindel" a Pelzlova práce Koenig Wenzeslaus, sg. č. 319, má razítko "Franz-Museum... Ackerbaugesellschaft a rukopisný vpisek "Christ. d´Elvert April". Litografované exlibris u signatury č. 1072 zobrazující loď na jezeře, zámek s knihovničkou a heraldického lva s mečem, je nadepsáno "Ex libris Olszewski 1872", na signatuře číslo 47 nacházíme exlibris na kterém je mužská hlava s trnovou korunou a visacím zámkem na ústech a nápis "Ex libris Bernhard Stern".

Hustopeče

Další z knihoven deponovaných na Šternberku pochází z renesančního zámku vystavěného v letech 1580-1596 Karlem ze Žerotína v Hustopečích nad Bečvou. Jedná se o knihovnu starého flanderského rodu Baillou, sahajícího svými kořeny do 13. století. Legendární postavou rodu byl John Baillou, který se stal v letech 1292-1295 skotským králem.[19] Jiný příslušník rodu, Guillaume de Baillou (nar. 1538-1616), patřil k největším lékařům 16. století, stanul v čele lékařské fakulty v Paříži jako její děkan a stal se osobním lékařem Ludvíka XIII.[20] Postavou nanejvýš zajímavou byl Jean Chevalier de Baillou, narozený okolo roku 1684 v Paříži, otec prvého nabyvatele hustopečského panství z rodu Baillou. Císařsko-královský podplukovník dělostřelectva byl vynikajícím přírodovědcem a členem pařížské Akademie věd. V roce 1748 byl jmenován prvým ředitelem dvorského kabinetu přírodnin a nerostů ve Vídni. V hustopečské zámecké knihovně je mu na signatuře číslo 143 věnována biografie z pera Carla Friedricha Blöchingera vom Bannholz, vydaná ve Vídni roku 1868.

Panství Hustopeče nad Bečvou koupil roku 1799 od rytíře Jana Pavla Pagatsche z Pauburgu nejmladší syn Jeana Chevaliera de Baillou Johann Ludwig de Baillou (1731 až 1802), který byl v roce 1766 povýšen do říšského stavu svobodných pánů. Po svém otci dědil úřad ředitele dvorského kabinetu přírodnin a nerostů. Dědicem Hustopečí se po jeho smrti stal jeho druhorozený syn Joseph Johann (1775-1842), který se zřekl hodnosti ředitele dvorského kabinetu přírodnin a minerálů, kterou zdědil po otci. Knihy

označené jeho vpisky či knižními štítky představují provenienčně nejrozsáhlejší soubor hustopečské knihovny. Zpočátku převládá francouzská literatura druhé poloviny 18. století, podle roku vydání lze předpokládat, že řadu knih si pořídil jeho otec a Joseph Johann je později označil vpiskem "Jos. Bar. Baillou". Tisky posledního desetiletí 18. století a mladší jsou převážně v němčině a tvoří je standardní dobová literatura věnovaná hospodaření velkostatku, politická literatura, učebnice a slovníky, náboženské zpěvníky, beletrie. Joseph Johann Baillou se oženil v roce 1802 v Novém Jičíně s Marií Antonií, dcerou Felixe hraběte Sobeck von Kornitz a měl s ní sedmnáct dětí. Hustopeče po něm dědil jeho třetí syn Joseph Florian (1806-1884), který se v roce 1836 oženil s Nathalií Coelestinou, dcerou Ignatze svobodného pána Wetzlar von Plankenstern, jehož knihy označené exlibris "Le Baron de Wezlar-Plankenstern" jsou sporadicky rozptýleny v ostatních fondech, deponovaných na Šternberku (např. signatury Potštát 202 a 283). Joseph Florian Baillou se v roce 1865 odstěhoval do Rožnova a Hustopeče přenechal svému synovi, důstojníkovi rakouského námořnictva Alfredu Baillou (1839-1898), který se oženil s Amálií Marií, dcerou bankéře a továrníka Jana Václava Czerneyiho. Po jeho smrti nějaký čas patřily Hustopeče Alfredově sestře Marii (1842-1924), provdané za jejího bratrance Rudolfa, se kterým žili převážně v Hranicích. Druhou dědičkou byla Alfredova dcera Violetta Baillou (1869-1924), dvakrát provdaná, poprvé v roce 1891 za plukovníka Heinricha von Risch († 1910), podruhé, v roce 1921, za svého příbuzného Karla svobodného pána Baillou (1882-1953). Mezi množstvím knih, označených jeho exlibris, nacházíme převážně románovou, německy psanou literaturu. Hlavním dědicem Hustopečí se však stal Otto Johann Baillou (1874-1911), který v roce 1904 uzavřel sňatek s Giselou, dcerou Wilhelma Antona hraběte Attems. Gisela (1878-1959) svoje knihy označovala prostým vpiskem, jaký nacházíme např. u signatury číslo 153. Mnohem častější jsou však vpisky jejího syna Carla (Caryho) Heinricha Baillou (1908-1945) a jeho ženy Angelly, dcery Franze hraběte Stillfried-Rattonitz. Také zde se jedná o průměrnou beletrii. Celkově můžeme říci, že dnešních 962 svazků zámecké knihovny Hustopeče podává obraz chudší, než jaký bychom čekali u šlechtické rodiny, jejíž příslušníci na počátku účinkování rodu ve střední Evropě patřili mezi její intelektuální elitu.

Přílepy

Další z knihoven dnes uložených na zámku Šternberk shromáždili na zámku Přílepy, který získali na konci 18. století, hrabata von Seilern-Aspang. Hlavními shromažditeli knihovny byli hrabě Karel Maxmilián (1825-1905) a jeho syn Julius (1858-1932). Celkový počet svazků knihovny činí 1633, z toho pouze dvacet tisků je vydáno do roku 1800. Jazykově tvoří německé tisky asi 70 procent knihovny. Převažuje literatura věnovaná lovectví, chovu koní, zemědělství, potravinářskému průmyslu doplněná populárně-přírodovědnými publikacemi, průvodci, cestopisy a jihomoravskými sudeticy, např. prací J. Stoeckla Zur Geschichte der Stadt und des Piaristengymnasiums zu Kremsier, Festschrift aus Anlass des 200 jähr. Bestandes des Gymnasiums, Kremsier, Im Verlage des k.k. deutschen Staatsgymnasiums, 1887 (sg. 958). Genealogická studie Die Grafen von Fries, majitelů panství Černá Hora na jižní Moravě, nese sice označení Přílepy 492, ve skutečnosti však, jak nasvědčuje rukopisný vpisek na patitulu knihy "Maria Immaculata Gräfin Des Fours-Walderode, patřila do zámecké knihovny Potštát. V knihovně Přílepy je rovněž velký soubor nakladatelem Tauchnitzem v Lipsku vydávaných anglických románů.

Také knihovna posledních majitelů Šternberka, Hanse Joachima knížete Liechtensteina (1910-1975) a jeho ženy Karoliny, dcery Eugena hraběte Ledebur-Wicheln (nar. 1912), nevyniká zvláštním obsahem. Zvláštní zaměření jí dává snad rozhodný podíl ilustrovaných cestopisů, např. sg. 67- Martin Johnson: Simba. Filmabenteuer in Afrikas Busch und Steppe. Leipzig, F.A. Brockhaus, 1929, sg. 109, Hans Anton Aschenborn: Onduno und andere afrikanische Tiergeschichten, Stuttgart, 1922, sg. 145 Bengt Berg: Mit den Zugvögeln nach Afrika. 2. Aufl. Berlin, 1925, sg. 147 Friedrich Sieburg: Afrikanischer Frühling. Eine Reise. Frankfurt a. M. 1938 a řada dalších. Nad tuto úroveň vyniká práce Hugo Adolf Bernatzika Typen und Tiere im Sudan. Leipzig 1927 /sg. 208/; zajímavostí je číslovaný výtisk knihy majitele Telče hraběte Karla Podstatzky-Lichtensteina: Mein Leben als Jäger in Heimat und Afrika. Mit Zeichnungen von Eduard Heintschel-Heinegg... Prag-Leipzig, K. André 1929 (sg. 133 a 411). Některé cestopisy jsou v maďarštině, např. Zsigmond Széchenyi: Csui! ... Afrikai vadásznapló ... Budapest, 1930, (sg. 539) či Kálmán Kittenberger: A megváltozott Afrika... Budapest, 1930 (sg. 541). Knihovna obsahuje několik desítek hungaric, zpravidla označených vpiskem "Hans Liechtenstein". Vyskytují se i nové tisky ve španělštině (sg. 129). Pod signaturou číslo 543 je uloženo osmnáct alb (!) rodinných fotografií z let 1930-1944, zachycujících pobyty majitelů Šternberka na jejich cestách do Tanganiky, Keni, Egypta, Švédska a dalších zemí.

Zajímavostí je rozsáhlé kompendium W. Vollmera o mythologii (sg. 214), sg. 163 a 470 obsahují psychologické práce Wundtovy, zastoupeny jsou i studie psychoanalytické (sg. 220). Román Virginie Woolfové The Years, London 1937, nalezneme na sg. 97, album reprodukcí pérovek Alfreda Kubina na sg. 299. V knihovně pochopitelně nechybí literatura věnovaná Liechtensteinům a Lichtenštejnsku (např. sg. 217, 218, 221, 266, 342), včetně literatury filatelistické, zaměřené na Lichtenštejnské knížectví (sg. 290).

Poznámky

1 Zápis dr. Pravoslava Kneidla z 10.6. 1961, agenda oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze.

2 K n i h o p i s českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století. Praha 1939-1965, č. 1813 uvádí rok vydání 1562. Další exemplář tohoto díla se nachází i v chotkovské knihovně na zámku Kačina pod sg. 125.

3 Popis erbu Libických z Libic uvádí Vojtěch rytíř K r á l z Dobré Vody ve své Heraldice ..., Praha b.r., s. 300.

4 V e r z e i c h n i s der im deutschen Sprachbereich erschienenen Druckes des XVI. Jahrhunderts. Stuttgart 1983 - . A 3285.

5 Tamt. A S 96.

6 A l l g e m e i n e Deutsche Biographie. Band V., Leipzig 1877, s. 608.

7 Genealogické údaje jsou v této práci čerpány, není-li uvedeno jinak, z počítačové databáze: Vladimír P o u z a r: Šlechtické rody zemí Koruny České, verse 1996.

8 L i n b l o m, J. A. viz: Moniteur des Dates - E.M. Oettinger (str. 130-13. sešit).

9 S v e r i g e s Ridderkaps, 1916, s. 546. Sveriges Ridderskap och Adels Kalender 1953, s. 487-491.

10 Tamt. s. 1159.

11 Tamt. s. 856.

12 Tamt. s. 975.

13 L i f k a, Borumír: Přehled o knihovnách v objektech Národní kulturní komise, Č 9161/1949, Sedmá zpráva, Knihovny na zámku Šternberku na Moravě, strojopis, Praha 1950. Agenda oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze.

14 Tamt.

15 V e r z e i c h n i s der im deutschen Sprachbereich erschienenen Druckes des XVI. Jahrhunderts. Stuttgart 1983 - . L 2100.

16 B e n z i g, Josef: Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1963. S. 119.

17 B r u n e t, Jacques-Charles: Manuel du Libraire et de l´amateur de livres, tome cinquieme, Paris 1864, p. 997.

18 L i f k a, Bohumír: Přehled o knihovnách v objektech Národní kulturní komise, Č 9161/1949, Sedmá zpráva, Knihovny na zámku Šternberku na Moravě, strojopis, Praha 1950. Agenda oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze.

19 P a v l ů, Miroslav: Náhrobky baronů Baillou a heraldické památky 19. století v Hustopečích nad Bečvou, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků, Ostrava, č. 28, s. 71.

20 J ö c h e r, Ch. G,: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Erster Theil, Leipzig 1750, S. 717-718.

B l ö c h i n g e r v o m B a n n h o l z, Carl Friedrich: Chevalier Jean de Baillou ..., Wien 1868, S. 40-41.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Bibliotheken im Schloss Šternberk (Sternberg)

Hinter den Mauern der gotischen Burg aus der Hälfte des 13. Jahrhunderts, die am Ende des 19. Jahrhunderts von Jan II. - dem Fürsten von Liechtenstein - im romantischen Baustil umgebaut war, verstecken sich neben reichen kunsthistorischen Sammlungen auch mehrere Bibliotheken. Diese historischen im Depositarium untergebrachten Bücherfonds sind für die Fachöffentlichkeit vermittels der Schlossbibliothekenabteilung der Nationalmuseumsbibliothek empfänglich. Neben der Stammbibliothek Šternberk sind hier auch Schlossbibliotheken aus Potštát (Bodenstadt), Hustopeče nad Bečvou (Hustopetsch a.d. Bečwa) und Přílepy (Přilep) untergebracht. Diese Bibliotheken enthalten Werke aus der Schlossbibliothek Hnojník (Gnojnik).

Die bedeutendste aus den im Schloss Šternberk verlagerten Bibliotheken ist die ehemalige Schlossbibliothek Potštát. Diese Bibliothek, die die Graffamilienangehörigen Des Fours-Walderode versammelten, besteht aus 7.540 Bänden, eingerechnet 14 Handschriften, 5 Drucke aus dem 16. Jahrhundert und 730 bis 1800 herausgegebener alten Drucke. Dann fasst die Bibliothek in sich merkwürdige Ganzen wie Goetheanea (mehr als 550 Bände), Bücherzusammenfassungen von Adalbert Stifter, E.T.A. Hoffmann und Dichter Peter Altenberg. Kuno Des Fours-Walderode, der österreichische Diplomat und letzte Gutsherr, versammelte Literatur von dem Fernen Osten und vor allem viele Bücher aus Schweden, aus denen manche das Buchzeichen und andere Herkunftzeichen ursprünglicher schwedischen Besitzer haben. Ebenfalls theosofische Werke von Jacob Böhme und Johann Georg Gichtel gehören zu den interessanten Büchern in der Schlossbibliothek Potštát. In den im Šternberk untergebrachten Fonds ist auch die ehemalige Schlossbibliothek der Freiherren Beess von Chrostin aus dem Schloss Hnojník im Schlesien zersplittert. Unter ihre ältesten Drucken reihen sich die Drucke aus der Wende der 16. und 17. Jahrhunderte - ursprünglich aus der Vaneckých z Jemničky (Wanetzky von Gemnitz) Bibliothek. Eine andere zersplitterte Bibliothek ist jene der Freiherren Skene, Industriellen und Reichsparlamentarier schottischer Herkunft, aus Pavlovic u Přerova (Pawlowitz bei Prerau).

Die eigenständigen Ganzen im Schloss Šternberk sind dann die Bibliotheken der Freiherren Baillou aus Hustopeč nad Bečvou , Grafen Seilern von Aspang aus Přílep (Přilep) und die eigene Stammbibliothek aus dem Schloss Šternberk. Insgesamt handelt es sich um kleinere, in den 19. und 20. Jahrhunderten entstandene Bibliotheken.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ

NOVÁ ŘADA

Muzejní a vlastivědná společnost v Brně vydává od roku 1991 **Novou řadu Vlastivědy moravské**, která nahrazuje monumentální stejnojmenné dílo vydávané od roku 1897. Poněvadž pro uskutečnění tohoto edičního záměru MVS nenašla trvalého nakladatele, rozhodla se tak učinit vlastními silami, a to za finanční podpory Grantové agentury ČR, býv. Jm KNV v Brně, moravských měst a obcí, okresních úřadů, organizací, ale i jednotlivců.

Program dvanáctisvazkové části všeobecné: **Země a lid**

sv. 1. **Neživá příroda.**
242 s., 112 čb. foto a obr., 14 bar. foto, součástí díla jsou dějiny kartografického zpodobnění Moravy.
Vyšlo roku 1992.

sv. 2. **Živá příroda.**
335 s., 93 čb. foto a obr., 28 bar. foto.
Vyšlo roku 1997.

sv. 3. **Pravěké dějiny Moravy.** *Od příchodu člověka na Moravu po dobu stěhování národů.* 543 s., 320 čb. foto, obr., map a plánů, 67 bar. foto.
Vyšlo roku 1993.

sv. 4. **Morava na úsvitu dějin.** *Od příchodu Slovanů do pádu Velkomoravské říše.*

sv. 5. **Dějiny Moravy,** díl 1. - *Středověká Morava.*
231 s., 85 čb. foto, obr. a map, 17 bar. foto.
Vyšlo roku 1991. **Rozebráno.**

sv. 6. **Dějiny Moravy,** díl 2. - *Morava reformace, renesance a baroka.*
275 s., 244 čb. foto, obr. a map, 25 bar. foto.
Vyšlo roku 1995.

sv. 7. **Dějiny Moravy,** díl 3. - *Občanská společnost a hospodářský vzestup.*

sv. 8. **Dějiny Moravy,** díl 4. - *Svobodný stát.*

sv. 9. **Národopis Moravy.**

sv. 10. **Literární Morava.**

sv. 11. **Hudba na Moravě.**

sv. 12. **Výtvarné umění na Moravě.**

Žádejte u svého knihkupce nebo u vydavatele.

Muzejní a vlastivědná společnost, Zelný trh č. 8, 602 00 Brno, telefon: (05) 42 21 19 91

Darujte
finanční prostředky na vydání dalších svazků Vlastivědy moravské.

●

Vaše prostředky pomohou uskutečnit dílo trvalé hodnoty
s nímž bude navždy spojeno i Vaše jméno.

●

Dárci finančních prostředků od 200,- Kč jsou jmenovitě uvedeni
v příslušném svazku.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 276: 29 - 44, 1998

Loštický nález denárů a jeho metrologie

Tomáš Krejčík, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava
Jan Štefan, Fakulta elektroniky a informatiky, VČB Technické univerzity, Ostrava

Úvod

Loštický nález denárů olomouckého knížete Svatopluka (1095-1107) odkrytý roku 1910 byl poprvé prezentován odborné veřejnosti v článku J. Smyčky.[1] Po získání většiny kusů z tohoto depotu do majetku olomouckého Vlastivědného muzea byl nález znovu souhrně publikován V. Burianem.[2] Nález je mj. pozoruhodný tím, že jsou v něm zastoupeny pouze dva typy mincí a to Cach 430 a Cach 446,[3] viz obr.1, které pravděpodobně vůbec neobíhaly. Mince jsou ve velmi dobrém stavu a jen u několika málo kusů nebyly podmínky uložení zcela příznivé pro jejich kvalitní zachování.

V nedlouhém čase od souhrnné publikace nálezu se autoři tohoto článku znovu zabývali nálezem, neboť

- do majetku Vlastivědného muzea v Olomouci byly získány další exempláře tohoto z části rozptýleného nálezu,
- byly identifikovány další kusy, které se z tohoto nálezu dostaly do sbírky Moravského zemského muzea v Brně,
- byly změřeny průměry v Olomouci a v Brně uložených denárů, jako další technologický parametr mince[4] a
- bylo možné získaná data statisticky zpracovat a vizualizovat jejich rozložení pomocí osobního počítače.[5]

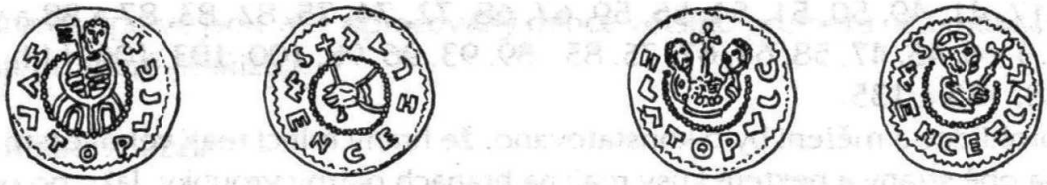

Obr. 1. Denáry C 430 a C 446 (dle Cacha)

Vizualizace dat průměrovaným[6] histogramem

V prvém kroku byla realizována vizualizace (v našem případě grafické určení frekvence či hustoty dat) těch dat, která publikoval V. Burian ve svém článku,[7] což umožňuje oba dva typy denárů vzájemně porovnat. Základní šířka třídy histogramu byla odhadnuta podle Stugersonova empirického pravidla[8] a znázorněna pomocí tzv. limitního histogramu, který potlačuje závislost svého tvaru na zvoleném počátku, jak je tomu u obyčejného histogramu. Známý tvar histogramu se takto vyhladí a současně převede na obecnější, odpovídající průměrné hustotě pravděpodobnosti, skládáním dílčích histogramů.[9]

Takto zpracovaný soubor denárů C 430, jak je publikoval Burian, je na obr. 2, a podobně soubor denárů C 446 je na obr. 3. Základní statistiky obou i dalších souborů jsou uvedeny v tab. 3.[10]

Uvedené grafy rozdělení hmotností obou typů vykazují jistou podobnost svých tvarů. Na obrázcích je pro porovnání uvedena též Gaussova křivka normálního rozdělení, odpovídající vypočtené střední hodnotě a rozptylu. Průměrné hodnoty hmotnosti obou souborů jsou si velmi blízké.

Doplnění souboru o další denáry

Do majetku Vlastivědného muzea v Olomouci byly po publikaci souboru Burianem získány další denáry z tohoto nálezu. Tyto byly zváženy (na vahách s přesností o řád nižší) a u všech kusů byly změřeny průměry.[11] Dále byly do souboru pojaty denáry z tohoto nálezu, uložené v Moravském zemském muzeu v Brně, kterých je více, než uvádí Krejčík,[12] ale je těžké rozhodnout, jde-li o mince pocházející z některé soukromé sbírky, podchycené Burianem, nebo o kusy doposud neevidované.[13] Také u těchto byly změřeny jejich hmotnosti a průměry. Do souboru nebyly pojaty pro nedostupnost v době zpracování loštické denáry uložené v Městském muzeu v Litovli a ze soukromých sbírek, neboť u nich nebylo jasné, které z nich se později dostaly do sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci nebo Moravského zemského muzea v Brně.

Posouzení zachovalosti denárů a vhodnosti pro statistické zpracování

Nezbytným požadavkem pro statistické zpracování bylo vyloučit nehomogenní data, která reprezentují více poškozené nebo korodované kusy. Domníváme se, že korekce statistik (statistických parametrů) procentními přídavky i přes jejich kvalifikovaný odhad, zůstává stále jenom odhadem a zvýšení homogenity zkoumaného souboru je v souladu s požadavky statistiky. Inspekcí shromážděného nálezu byly též vyloučeny i vylomené mince. Tyto by ani nebyly připuštěny do oběhu - pokud šlo vůbec o oběh těchto mincí. Mince s mělkou ražbou nebo proděravěné ražbou byly v souboru ponechány, neboť jde o technologické chyby, nikoli o mechanický úbytek hmotnosti.

Vynechané mince podle tohoto jsou (v číslování podle Buriana) v souboru C 430 č. 1, 3, 17, 41, 49, 50, 51, 54, 55, 59, 67, 68, 72, 74, 75, 82, 83, 87 a 88 a v souboru C 446 č. 1 - 6, 45, 47, 58, 64, 67, 75, 85 - 89, 93, 96, 98, 100, 103, 106, 111, 121, 124, 126, 128, 133 a 135.

Při prohlídce a měření bylo konstatováno, že hrany mincí mají velmi často zvednuté okraje na obě strany a některé kusy mají na hranách patrny vroubky, jako po opracování hrubým pilníkem.

Statistická analýza nové řady dat

Nejdůležitější statistiky takto sestavených dvou nových souborů dat jsou opět uvedeny v tabulce 3. Pro každý typ a pro každý parametr (znak) byly generovány limitní histogramy.

Na obr. 4 je pro typ C 430 uveden limitní histogram (též normovaná četnost odpovídající hustotě pravděpodobnosti) *hmotnosti*, na obr. 5. *průměru* mince a na obr. 6. parametru S_t - *plošné hustoty*, o které bylo prokázáno, že je úměrná průměrné tloušťce střížku.[14]

Podobně pro typ C 446 je hustota pravděpodobnosti *hmotnosti* zobrazena na obr. 7, *průměru* mince na obr. 8 a S_t na obr. 9.

Dvoumodální průběh grafů, zachycený na obr. 5, 6, 8 a též na obr. 11, je velmi zajímavý. Ukazuje, že u těchto souborů není možné hovořit o jedné modální hodnotě, i když výpočtem byla určena jedna a ta vyšší. Tím se poukazuje na možnou "zrádnost" globálních parametrů popisujících soubor, (např. průměrná hodnota), aniž bychom jejich význam ověřili grafickým znázorněním rozdělení hodnot v souboru.

Čím tento jev vysvětlit, když lze intuitivně předpokládat, že průběhy měřených veličin, realizovaných hromadným způsobem, budou mít jeden vrchol, odpovídající střední hodnotě nebo nejčastěji se vyskytující veličiny v souboru? Zákon velkých čísel, na kterém staví matematická statistika, vyžaduje skutečně velký počet čísel a předpokládá navzájem nezávislé jevy. Mince - v našem případě denáry - nebyly vyrobeny stroji pracujícími s náhodnými veličinami, ale lidmi, kteří své výrobky, třeba podvědomě, modifikovali.

Na obr. 5. je zobrazeno rozložení průměrů denárů C 430 s dvěma vrcholy. Pravděpodobně byl vyráběn střížek více pracovníky, kteří se v přesnosti stříhání lišili a tak byly "vyrobeny" častěji mince s průměrem 15,6 mm, 15,9 mm a 16,2 mm. Podobně můžeme u průměru denáru C 446 (obr. 8) pozorovat dvě maxima (píky), které leží kolem 15,2 mm a 15,6 mm. Když jsme pak následovně spojili oba soubory a provedli svým způsobem statistický experiment (viz obr. 11), tyto vrcholy se výrazně nevykompenzovaly a vznikla modální maxima 15,2 mm, 15,6 mm a 16 mm. Zdá se, že tento jev je objektivní a vyplývá z podstaty výroby malého počtu denárů a nelze ho jednoduše vysvětlovat měřením průměru s omezenou přesností.

Stejně zajímavý je dvoumodální průběh S_t (odpovídající tloušťce mince) u denáru C 430. Ukazuje na to, že střížky pro tento typ mince v nálezu byly vyrobeny pravděpodobně pouze ze dvou plechů nepatrně různé tloušťky, případně že na výrobě se podíleli dva lidé, s různým "citem" pro dodržení tloušťky plechu, jako základního technologického parametru, předurčujícího výslednou hmotnost mince.

Další pozornost nutno věnovat průměru mince, jehož přesnost odpovídající směrodatné odchylce je o řád vyšší než přesnost hmotnosti či tloušťky. Při měření průměru se ukázalo, že jednotlivé mince mají více či méně nepravidelný tvar, takže lze vyloučit použití průbojníku na výrobu střížků. Ale malý rozptyl průměru ukazuje na to, že potřebný průměr mince byl nepochybně vyznačen na plechu a pravděpodobně podle vyznačení bylo stříháno. Další možností je úprava průměru mince opilováním při výrobě "a marco": při mechanické úpravě jsou více opracovány mince většího průměru než menšího, čímž se velikosti průměrů přibližují.

Experimentální soubor

Pro ilustraci hypotézy o těsné blízkosti obou souborů, t.j. o časové paralelnosti obou typů Cach 430 a Cach 446 byly spojeny oba dva zkoumané soubory v jeden a stanoveny jejich statistické parametry (tab. 3), na obr. 10-12, jsou pak průběhy hustoty pravděpodobnosti hmotnosti, průměru a S_t. Tyto parametry se od sebe v uvedených souborech liší nepatrně, taktéž i jejich průběhy (s výjimkou S_t, kde při spojení více souborů a tedy i různých tloušťek střížku, se polymodalita potlačila) jsou podobné.

Závěry

Nález sám, složený pouze ze dvou typů denárů, pravděpodobně neobíhajících, podléhajících dlouhodobému vlivu prostředí v identických podmínkách, se jeví podle všech znaků jako nález jednoho jediného typu mince. Vzhledem k vzácnosti těchto denárů

před nálezem v Lošticích, lze znovu uvažovat o významu jejich ražby a množství skutečně vyražených mincí.

Nález ukazuje na to, že šlo o souběžnou ražbu dvou typů a potvrzuje na relativitu seřazení (Fiala, Cach, Luschin) typů denárů na časové ose. Domníváme se, že je potřebné tyto dva typy časově přiřadit k sobě. Podobně lze předpokládat "hnízdění" dalších typů denárů a to i jiných panovníků.

U denáru C 430 z tohoto nálezu můžeme, pro dvoumodální průběh hustoty pravděpodobnosti plošné hmotnosti, která odpovídá tloušťce mince, uvažovat o tom, že tento typ byl vyražen ze střížků, zhotovených ze dvou plechů různé tloušťky. Tyto mince nebyly smíchány s dalšími, raženými z dalších plechů, neboť by se tím pravděpodobně výrazné nerovnoměrnosti tloušťky překryly. To prokazatelně vede k doměnce, že emise těchto denárů, i když ražených z mnoha razidel, nebyla početně velká. Krátce po ražbě byly denáry transportovány a ukryty z neznámých důvodů v Lošticích.

Polymodální průběh některých veličin, který by se neměl vyskytovat v souboru většího počtu vyražených kusů, může být vysvětlen tím, že dané mince byly bezprostředně po ražbě, bez smíchání s ostatními, převzaty majitelem - tesaurátorem.

Rozdíly mezi grafy hustot pravděpodobnosti hmotnosti na obr. 2 a 3 s grafy na obr. 4, 7 a též 10 názorně ukazují, jaký vliv má kritické zhodnocení jednotlivých zpracovávaných kusů mincí. Také to potvrzuje význam zachování celistvosti mincovních nálezů.[15]

Nález, dobře zachovaný a jak je možno zdůraznit, pravděpodobně vůbec neobíhající, ukazuje na velký rozptyl v hmotnosti, který nemohl být způsoben otěrem a jinými úbytky při oběhu, případně následkem různě probíhající koroze během uložení obou typů. To patrně potvrzuje, že denáry byly raženy al marco.

Poznámky

1 Smyčka, J.: Denáry Svatopluka. Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze IV, 1922, s. 151.

2 Burian, V.: Další poznatky o nálezu denárů olomouckého knížete Svatopluka (1095-1107) v Lošticích (Nálezy č. 713), I. Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 232, 1984, s. 1-10.

3 Cach, F.: Nejstarší české mince. 2. díl. Praha 1972, s. 28 a 30. Šmerda (Šmerda, J.: Denáry české a moravské. Brno 1996) uvádí tyto dva denáry na str. 102 a 103 pod č. 350 a 366.

4 Štefan, J.: K metrologii středověkých mincí. Numismatické listy 1995, č. 1, s. 18-21.

5 Štefan, J.: Poznámka ke zpracování měření. Metrologie v praxi 1993, č. 1, s. 2-3.

6 Cope, S. N.: The Statistical Analysis of Coin Weights by Computer and Rationalized Method for Producing Histograms. The Numismatic Chronicle, Vol. 20, (1980).

7 Burian, Další poznatky, op. cit., s. 4-6.

8 Hanousek J. - Charamza P.: Moderní metody zpracování dat - Matematická statistika pro každého. Praha, 1992, s. 18.

9 V tomto článku byl použit pro statistické zpracování a vizualizaci výsledků program NOSS, určený pro osobní počítače pracující pod MS DOS (registrovaná obchodní značka fy Microsoft Corp. USA).

10 V tomto příspěvku jsou všechny grafy těchže veličin (znaků) provedeny v jednom měřítku.

11 Průměr mince byl stanoven trojím měřením posuvným měřidlem s noniem při postupném pootočení přibližně o 60°.

12 Krejčík, T.: Denáry moravských údělných knížat v 11. a 12. století. Kandidátská disertační práce, Brno 1990.

13 Za to patří dík PhDr. Janu Šmerdovi, vedoucímu numismatického oddělení Moravského zemského muzea v Brně.

14 Štefan, K metrologii, opak. citace.

15 Obecně k problematice nálezů mincí, viz Šimek, E. (editor): Sborník příspěvků ze semináře "Nálezy mincí - významná součást sbírkových fondů našich muzeí - Olomouc 1994", Praha - Ostrava 1996.

Tabulka 1
Typ C-430

Poř. číslo	č. Bur[a]	sbírka	inv. číslo	hmot. [g]	prům. [mm]	S_t [g/cm²]
1	2	VMO	N-16 672	0,313	15,93	0,157
2	4	•	N-16 674	0,335	15,63	0,175
3	5	•	N-16 675	0,341	15,77	0,175
4	6	•	N-16 676	0,345	15,37	0,186
5	7	•	N-16 677	0,350	16,23	0,169
6	8	•	N-16 678	0,351	15,80	0,179
7	9	•	N-16 679	0,358	16,20	0,174
8	10	•	N-16 680	0,359	15,63	0,187
9	11	•	N-16 681	0,359	15,70	0,185
10	12	•	N-16 682	0,373	15,53	0,197
11	13	•	N-16 683	0,376	15,50	0,199
12	14	•	N-16 684	0,377	15,57	0,198
13	15	•	N-16 685	0,380	15,60	0,199
14	16	•	N-16 686	0,381	15,77	0,195
15	18	•	N-16 687	0,394	15,43	0,211
16	19	•	N-16 688	0,394	15,97	0,197
17	20	•	N-16 689	0,394	15,53	0,208
18	21	•	N-16 690	0,396	15,87	0,200
19	22	•	N-16 691	0,396	15,70	0,205
20	23	•	N-16 692	0,397	15,53	0,210
21	24	•	N-16 693	0,398	16,37	0,189
22	25	•	N-16 694	0,399	15,77	0,204
23	26	•	N-16 695	0,401	15,67	0,208
24	27	•	N-16 696	0,405	16,30	0,194
25	28	•	N-16 697	0,409	15,80	0,209
26	29	•	N-16 698	0,416	15,90	0,210
27	30	•	N-16 699	0,418	15,67	0,217
28	31	•	N-16 700	0,420	15,90	0,212
29	32	•	N-16 701	0,423	15,83	0,215
30	33	•	N-16 702	0,423	16,07	0,209
31	34	•	N-16 703	0,424	15,83	0,215
32	35	•	N-16 704	0,428	15,73	0,220
33	36	•	N-16 705	0,430	15,37	0,232
34	38	•	N-16 706	0,439	16,20	0,213
35	39	•	N-16 707	0,443	15,43	0,237
36	40	•	N-16 708	0,446	15,60	0,233

37	42	•	N-16 709	0,448	15,87	0,226
38	43	•	N-16 710	0,448	15,83	0,228
39	45	•	N-16 711	0,449	15,87	0,227
40	46	•	N-16 712	0,449	15,07	0,252
41	47	•	N-16 713	0,449	15,73	0,231
42	48	•	N-16 714	0,449	15,70	0,232
43	52	•	N-16 715	0,456	15,70	0,236
44	53	•	N-16 716	0,456	15,70	0,236
45	56	•	N-16 717	0,466	15,53	0,246
46	57	•	N-16 718	0,467	15,53	0,247
47	58	•	N-16 719	0,468	15,53	0,247
48	60	•	N-16 720	0,471	15,83	0,239
49	61	•	N-16 721	0,474	15,57	0,249
50	62	•	N-16 722	0,478	15,63	0,249
51	63	•	N-16 723	0,479	15,60	0,251
52	64	•	N-16 724	0,479	15,57	0,252
53	66	•	N-16 725	0,480	16,30	0,230
54	69	•	N-16 726	0,483	15,47	0,257
55	70	•	N-16 727	0,487	15,63	0,254
56	71	•	N-16 728	0,488	15,87	0,247
57	73	•	N-16 729	0,494	15,70	0,255
58	76	•	N-16 730	0,503	15,77	0,258
59	77	•	N-16 731	0,507	16,03	0,251
60	78	•	N-16 732	0,508	15,50	0,269
61	79	•	N-16 733	0,509	15,93	0,255
62	80	•	N-16 734	0,516	15,97	0,258
63	81	•	N-16 735	0,537	15,93	0,269
64	84	•	N-16 736	0,545	15,83	0,277
65	85	•	N-16 737	0,546	15,80	0,278
66	86	•	N-16 738	0,555	16,57	0,257
67	89	•	N-16 739	0,591	16,00	0,294
68	90	•	N-16 740	0,598	15,70	0,309
69	91	•	N-16 741	0,606	16,17	0,295
70	92	•	N-28 179	0,45	15,87	0,227
71	93	•	N-28 180	0,56	15,93	0,281
72	94	•	N-28 182	0,45	15,63	0,235
73	95	VMO	N-28 221	0,48	15,77	0,246
74	-	MZM	H263	0,437	15,57	0,230
75	37	•	H263	0,440	15,70	0,227
76	-	MZM	H263	0,513	15,93	0,257

Tabulka 2
Typ C 446

Poř. číslo	č. Bur[a]	sbírka	inv. číslo	hmot. [g]	prům. [mm]	S_t [g/cm^2]
1	8	VMO	N-16749	0,305	15,47	0,162
2	9	•	N-16750	0,334	15,90	0,168
3	10	•	N-16751	0,341	15,20	0,188
4	11	•	N-16752	0,342	15,50	0,181
5	13	•	N-16754	0,347	15,37	0,187
6	14	•	N-16755	0,351	15,10	0,196
7	15	•	N-16756	0,353	15,20	0,195
8	16	•	N-16757	0,353	15,17	0,195
9	17	•	N-16758	0,354	14,84	0,205
10	18	•	N-16759	0,354	15,57	0,186
11	19	•	N-16760	0,355	15,73	0,183
12	20	•	N-16761	0,361	15,07	0,202
13	21	•	N-16762	0,362	15,73	0,186
14	22	•	N-16763	0,363	14,83	0,210
15	23	•	N-16764	0,363	15,70	0,188
16	24	•	N-16765	0,366	15,27	0,200
17	25	•	N-16766	0,367	15,20	0,202
18	26	•	N-16767	0,368	14,80	0,214
19	27	•	N-16768	0,371	15,23	0,204
20	28	•	N-16769	0,374	15,13	0,208
21	29	•	N-16770	0,377	15,57	0,198
22	30	•	N-16771	0,378	15,57	0,199
23	31	•	N-16772	0,379	15,00	0,214
24	32	•	N-16773	0,381	15,63	0,199
25	33	•	N-16774	0,384	15,10	0,214
26	34	•	N-16775	0,388	15,53	0,205
27	35	•	N-16776	0,389	15,57	0,204
28	36	•	N-16777	0,389	15,77	0,199
29	37	•	N-16778	0,395	15,17	0,219
30	38	•	N-16779	0,397	15,20	0,219
31	39	•	N-16780	0,398	14,97	0,226
32	40	•	N-16781	0,400	15,37	0,216
33	41	•	N-16782	0,401	15,50	0,213
34	42	•	N-16783	0,404	15,33	0,219
35	43	•	N-16784	0,411	15,57	0,216
36	44	•	N-16785	0,412	15,30	0,224

37	46	•	N-16786	0,413	15,30	0,225
38	48	•	N-16787	0,414	15,37	0,223
39	49	•	N-16788	0,417	15,23	0,229
40	50	•	N-16789	0,419	15,50	0,222
41	51	•	N-16790	0,420	15,33	0,228
42	52	•	N-16791	0,422	15,37	0,227
43	53	•	N-16792	0,422	15,50	0,224
44	54	•	N-16793	0,423	15,33	0,229
45	55	•	N-16794	0,425	15,10	0,237
46	56	•	N-16795	0,425	15,17	0,235
47	57	•	N-16796	0,426	15,57	0,224
48	59	•	N-16797	0,429	15,40	0,230
49	60	•	N-16798	0,429	15,13	0,239
50	61	•	N-16799	0,431	15,03	0,243
51	62	•	N-16800	0,432	15,53	0,228
52	63	•	N-16801	0,436	15,03	0,246
53	65	•	N-16802	0,438	14,67	0,259
54	66	•	N-16803	0,439	15,10	0,245
55	68	•	N-16804	0,440	15,07	0,247
56	69	•	N-16805	0,441	15,43	0,236
57	70	•	N-16806	0,443	15,53	0,234
58	71	•	N-16807	0,444	15,50	0,235
59	72	•	N-16808	0,445	15,60	0,233
60	73	•	N-16809	0,445	15,70	0,230
61	74	•	N-16810	0,447	15,67	0,232
62	76	•	N-16811	0,448	15,30	0,244
63	77	•	N-16812	0,449	15,13	0,250
64	78	•	N-16813	0,450	15,23	0,247
65	79	•	N-16814	0,450	15,47	0,239
66	80	•	N-16815	0,451	15,13	0,251
67	81	•	N-16816	0,458	15,40	0,246
68	82	•	N-16817	0,459	15,63	0,239
69	83	•	N-16818	0,463	15,37	0,250
70	84	•	N-16819	0,463	15,77	0,237
71	90	•	N-16820	0,468	15,70	0,242
72	91	•	N-16821	0,470	15,37	0,253
73	92	•	N-16822	0,471	15,73	0,242
74	94	•	N-16823	0,474	15,37	0,255
75	95	•	N-16824	0,476	14,93	0,272
76	97	•	N-16825	0,477	15,10	0,266
77	99	•	N-16826	0,479	14,73	0,281

78	101	•	N-16827	0,482	15,57	0,253
79	102	•	N-16828	0,483	15,00	0,273
80	104	•	N-16829	0,484	15,60	0,253
81	105	•	N-16830	0,484	15,10	0,270
82	107	•	N-16831	0,488	15,53	0,258
83	108	•	N-16832	0,488	15,43	0,261
84	109	•	N-16833	0,489	15,63	0,255
85	110	•	N-16834	0,490	15,57	0,257
86	112	•	N-16835	0,491	15,53	0,259
87	113	•	N-16836	0,503	15,27	0,275
88	114	•	N-16837	0,507	15,13	0,282
89	115	•	N-16838	0,514	14,93	0,294
90	116	•	N-16839	0,515	15,43	0,275
91	117	•	N-16840	0,515	15,33	0,279
92	118	•	N-16841	0,517	15,43	0,276
93	119	•	N-16842	0,518	15,43	0,277
94	120	•	N-16843	0,519	15,57	0,273
95	122	•	N-16844	0,525	15,13	0,292
96	123	•	N-16845	0,531	15,27	0,290
97	125	•	N-16846	0,545	15,20	0,300
98	127	•	N-16847	0,558	15,20	0,308
99	129	•	N-16848	0,567	15,30	0,308
100	130	•	N-16849	0,572	15,20	0,315
101	131	•	N-16850	0,572	15,80	0,292
102	132	•	N-16851	0,584	15,30	0,318
103	134	•	N-16852	0,590	15,77	0,302
104	-	•	28 183	0,630	15,27	0,344
105	-	•	28 181	0,410	15,13	0,228
106	-	VMO	28 220*	0,550	15,57	0,289
107	-	MZM	81	0,398	15,63	0,207
108	-	•	208 666	0,498	15,40	0,267
109	-	•	211 151	0,444	15,30	0,241
110	-	•	213 701	0,461	15,77	0,236
111	-	•	220 062	0,413	15,07	0,232
112	-	•	H263	0,455	15,40	0,244
113	-	MZM	H263	0,489	15,30	0,266
* 78/86						

Tabulka 3

Typ Cach	Pozn.	Znak	Jedn.	Počet ks	Průměr	Směr. odch.	Variance (%)	Modální hodnota
430	Burian[a]	G	g	91	0,446	0,068	15,1	0,457
446	Burian[a]	G	g	135	0,435	0,080	18,3	0,447
430	Tab. 1[b]	G	g	76	0,444	0,064	14,4	0,448
"	dtto	D	mm	76	15,77	0,25	1,61	15,62[d]
"	dtto	S_t	gcm^{-2}	76	0,227	0,032	14,1	0,247[d]
446	Tab 2[b]	G	g	113	0,441	0,064	14,5	0,431
"	dtto	D	mm	113	15,35	0,26	1,66	15,19[d]
"	dtto	S_t	gcm^{-2}	113	0,238	0,035	14,7	0,235
C430+C446[c]		G	g	189	0,442	0,064	14,5	0,445
	dtto	D	mm	189	15,52	0,33	2,12	15,56[d]
	dtto	S_t	gcm^{-2}	189	0,234	0,034	14,6	0,235

a Soubory publikované Burianem (názvy souborů: LC430.DTA a LC446.DTA).

b Soubory z Vlastivědného muzea v Olomouci, doplněné o nově získané denáry a o uložené v Moravském zemském muzeu v Brně (názvy souborů: LC430-OB.DTA a LC448-OB.DTA).

c Oba doplněné soubory C430 a C446 (LC430-OB.DTA a LC448-OB.DTA), při výpočtu spojené v jeden.

d Nejvyšší z vrcholů (píků).

Obr. 2. Průměrovaný histogram hmotnosti souboru denárů C430 podle Buriana.

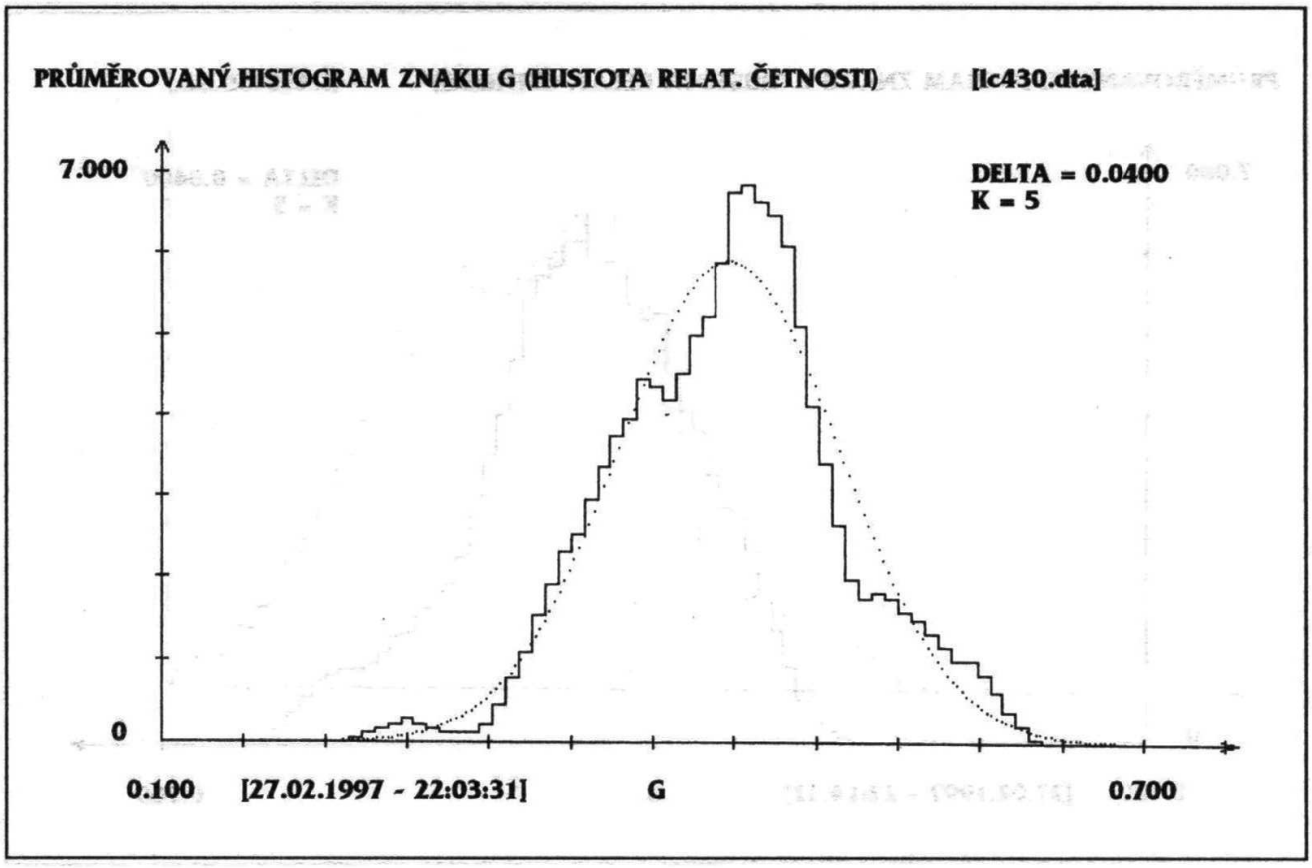

Obr. 3. Průměrovaný histogram hmotnosti souboru denárů C446 podle Buriana.

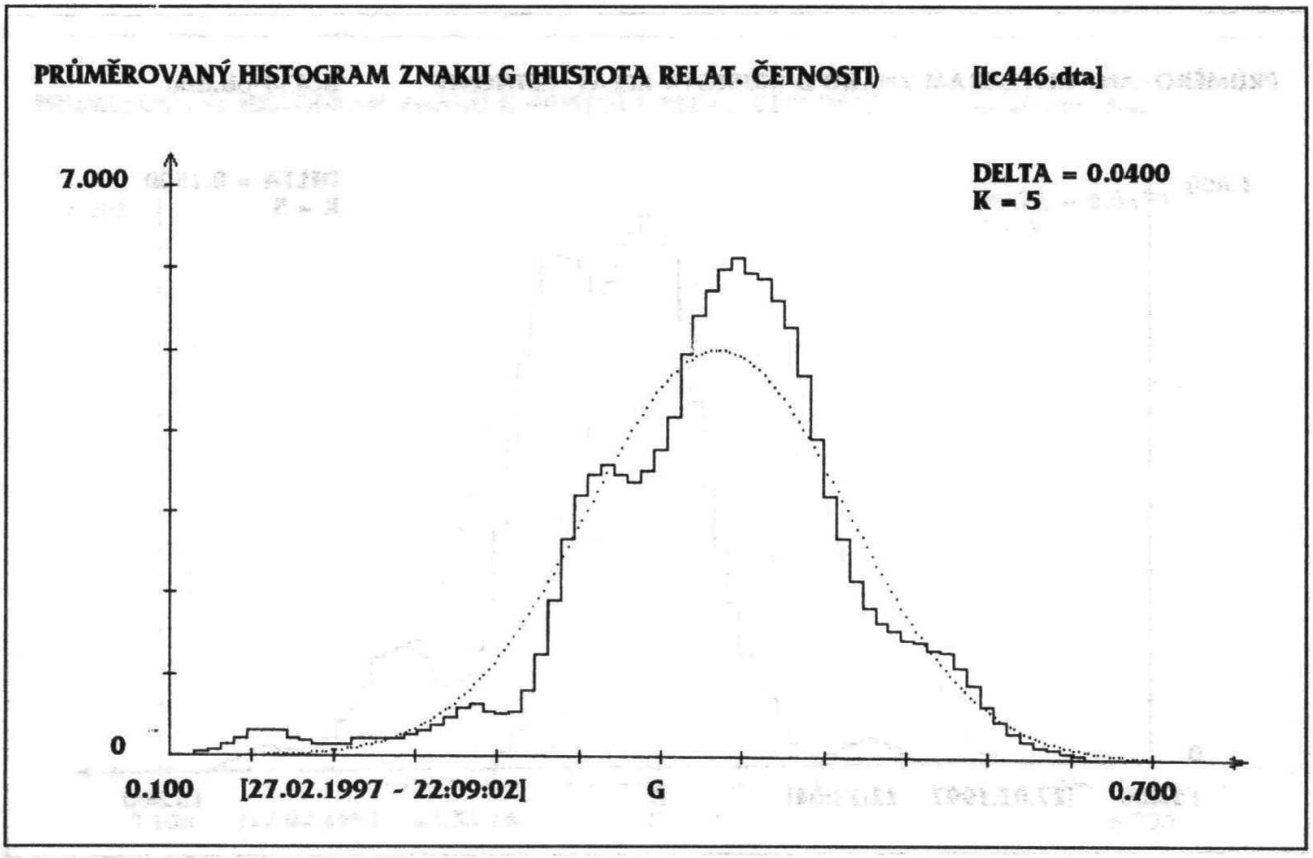

Obr. 4. Průměrovaný histogram hmotnosti souboru denárů C430 po revizi a doplnění.

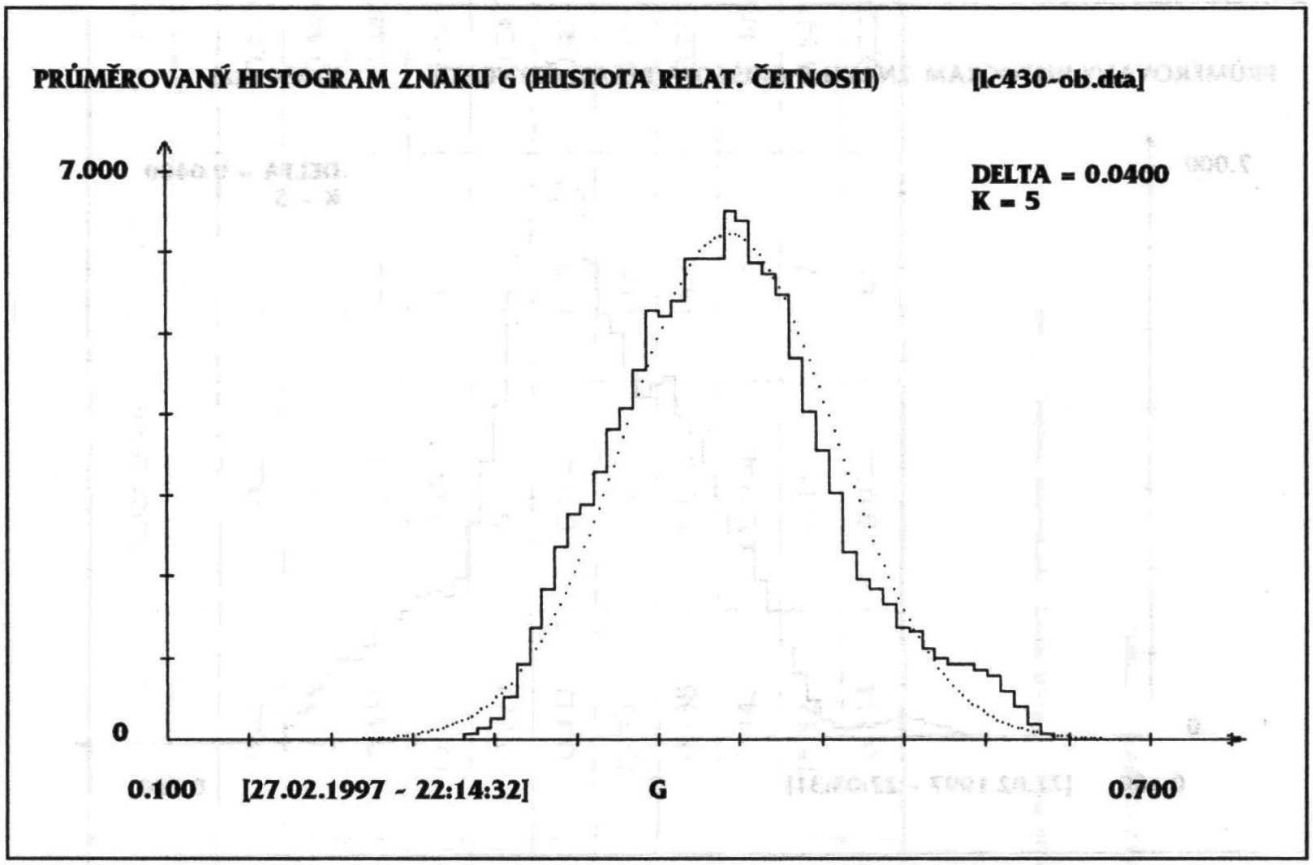

Obr. 5. Průměrovaný histogram průměru souboru denárů C430 po revizi a doplnění.

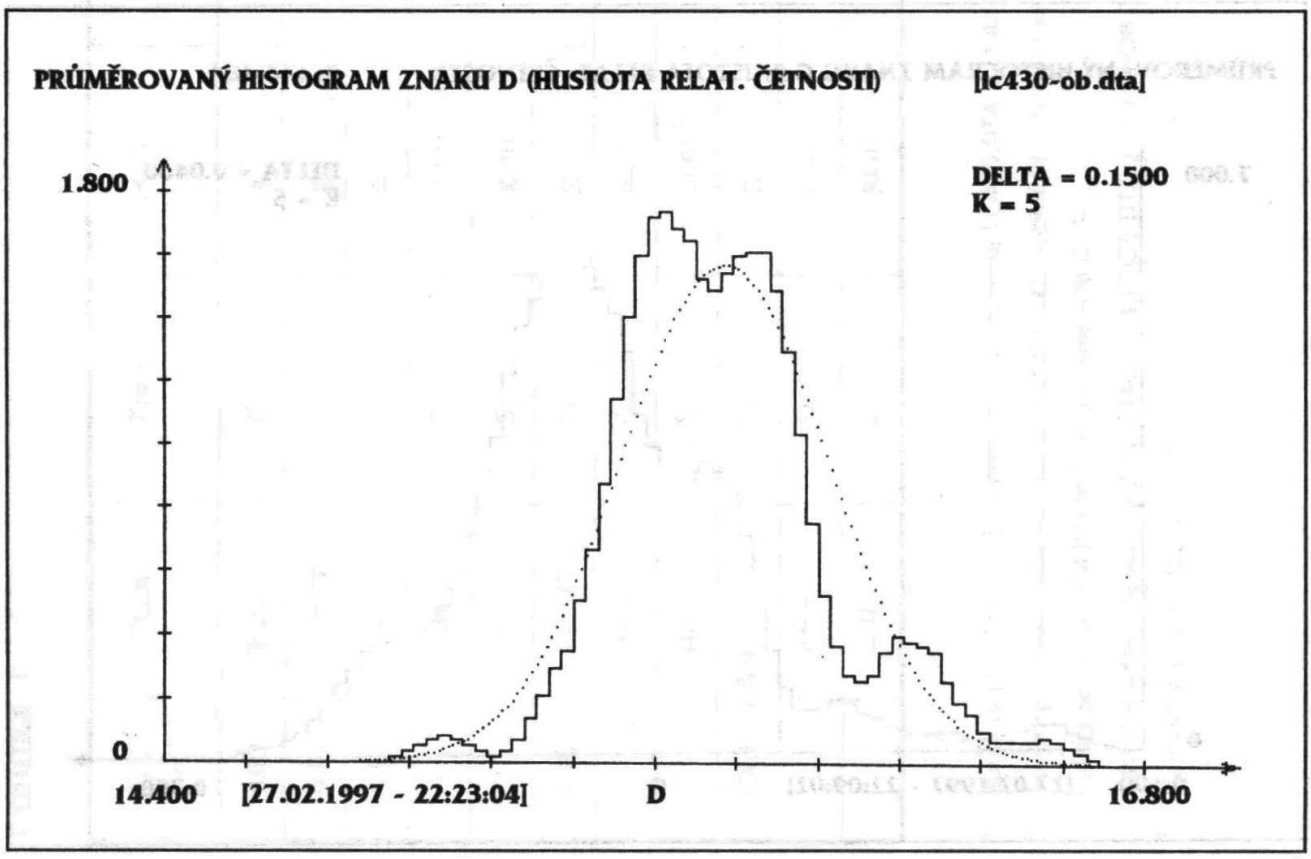

Obr. 6. Průměrovaný histogram plošné hustoty (~ tloušťky) souboru denárů C430 po revizi a doplnění.

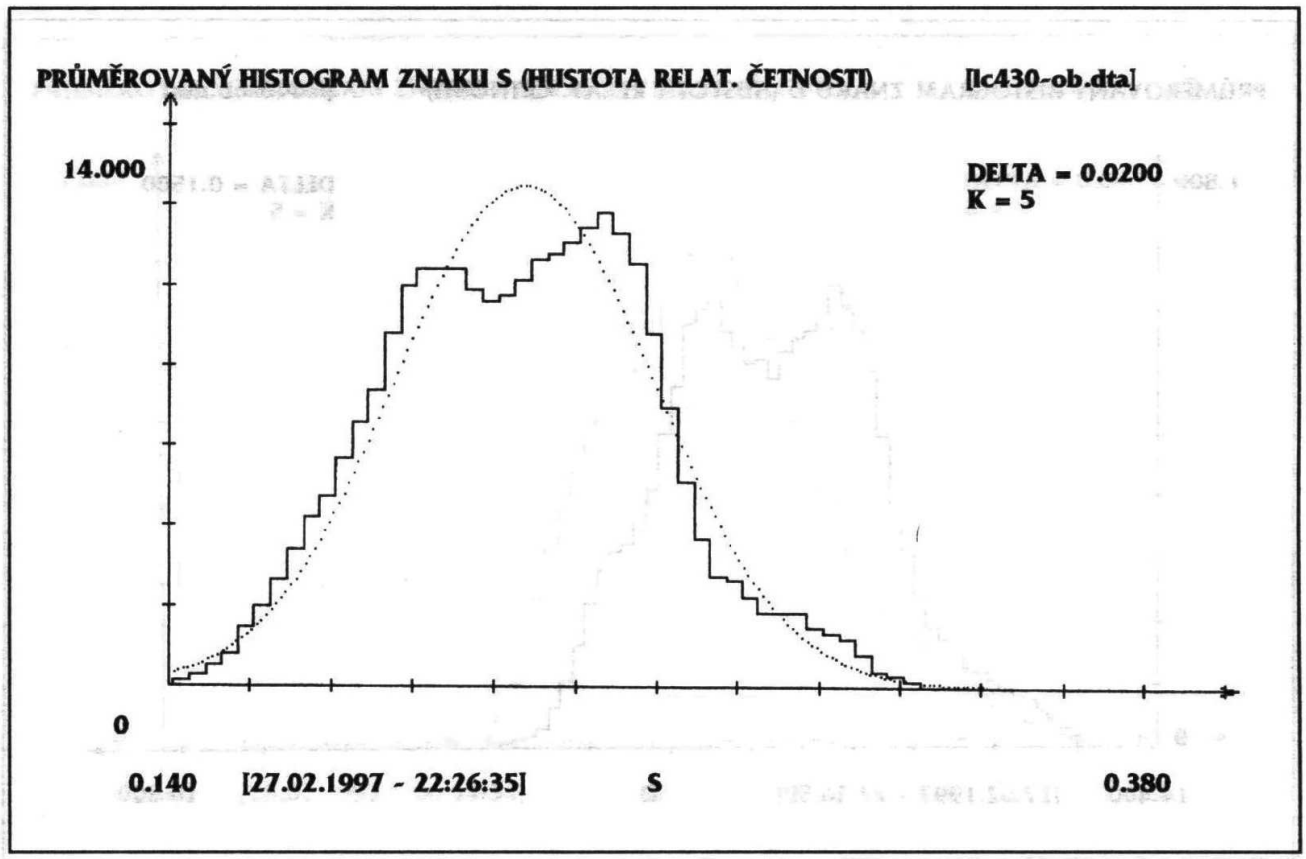

Obr. 7. Průměrovaný histogram hmotnosti souboru denárů C446 po revizi a doplnění.

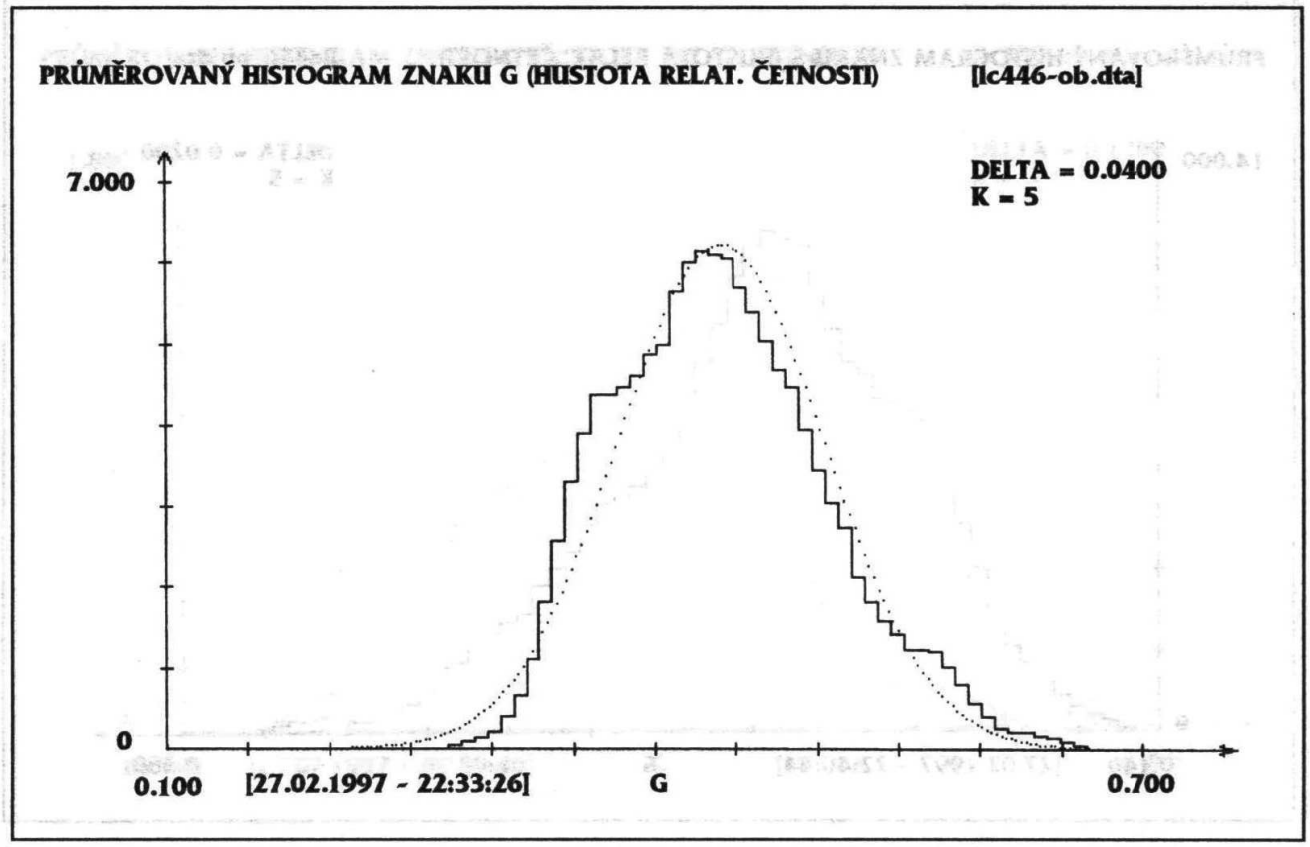

Obr. 8. Průměrovaný histogram průměru souboru denárů C446 po revizi a doplnění.

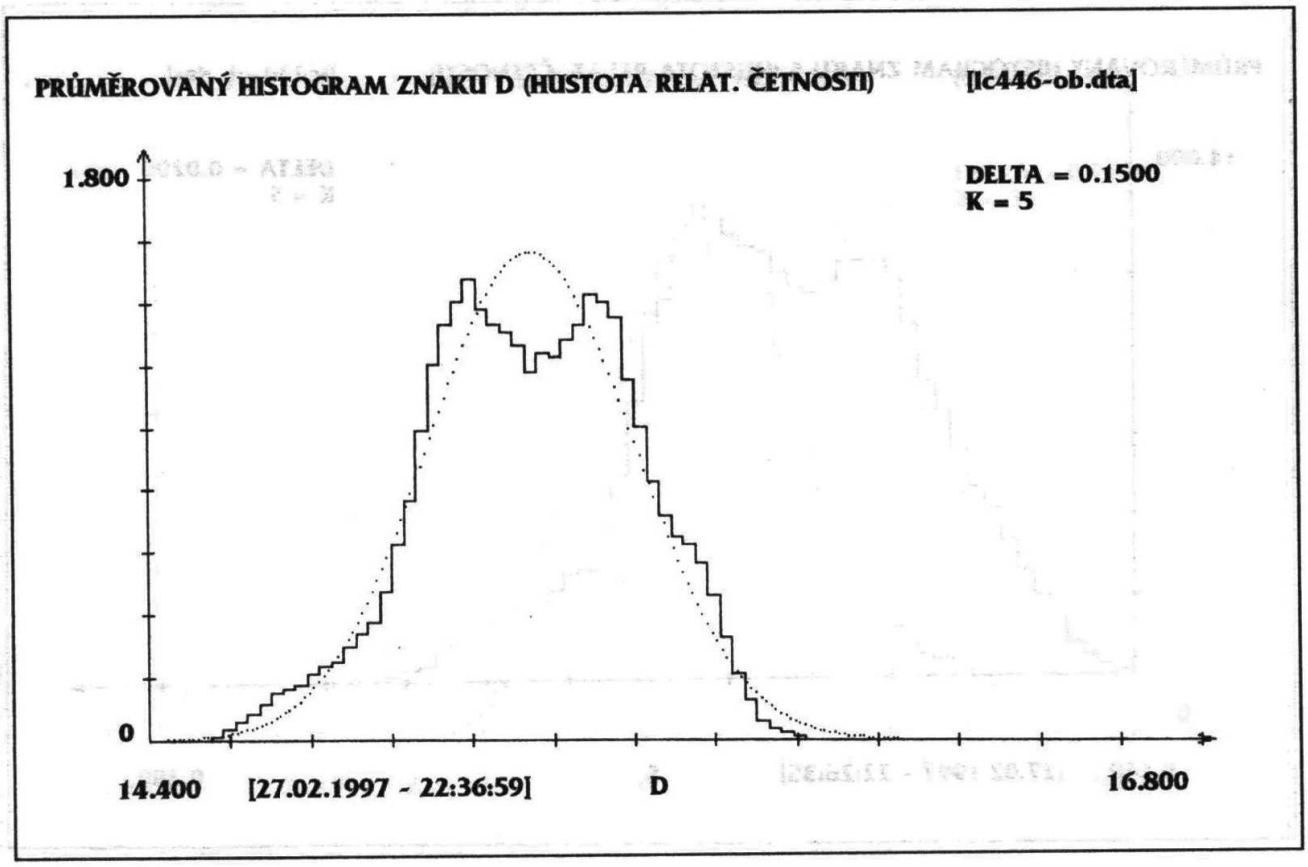

Obr. 9. Průměrovaný histogram plošné hustoty souboru denárů C446 po revizi a doplnění.

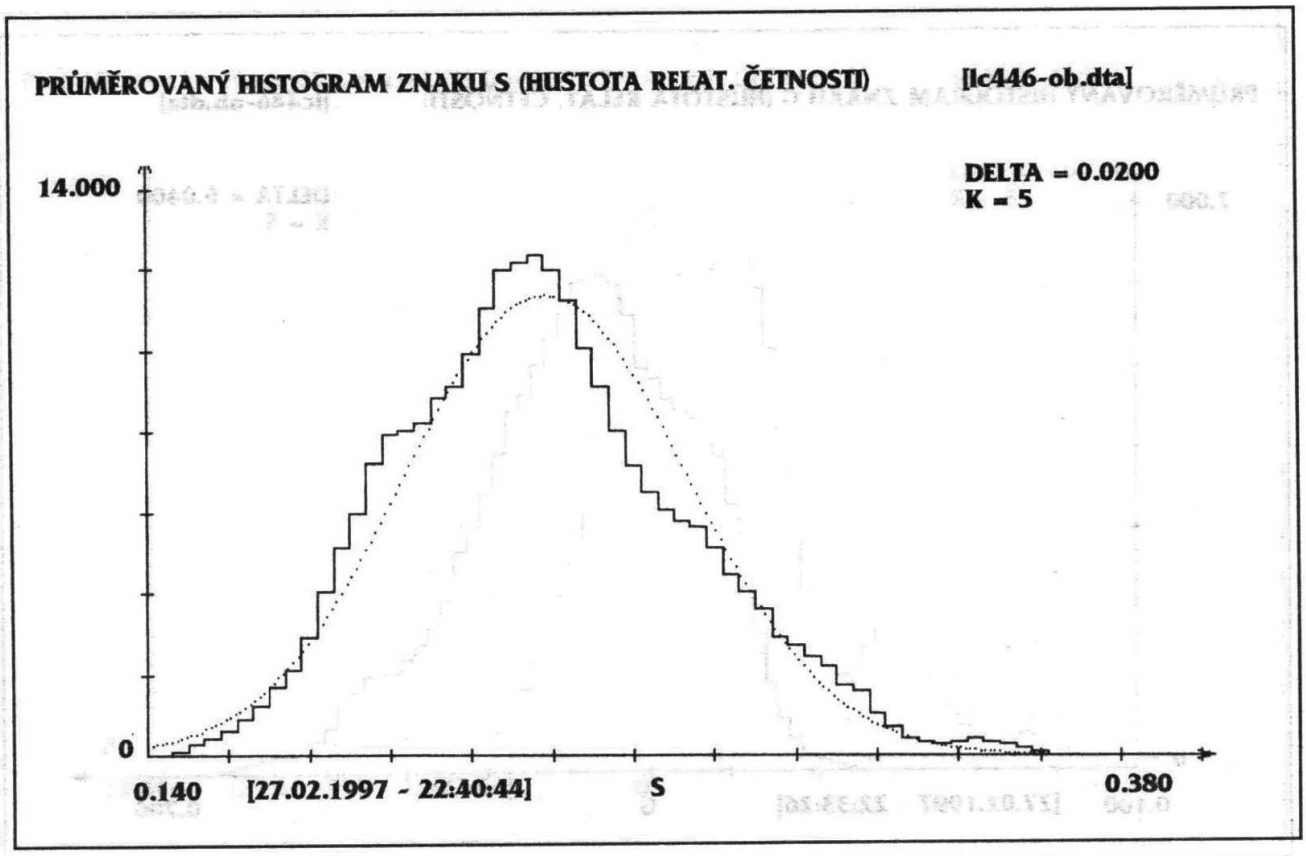

Obr. 10. Průměrovaný histogram hmotnosti spojených souborů denárů C430 a C446 po revizi a doplnění.

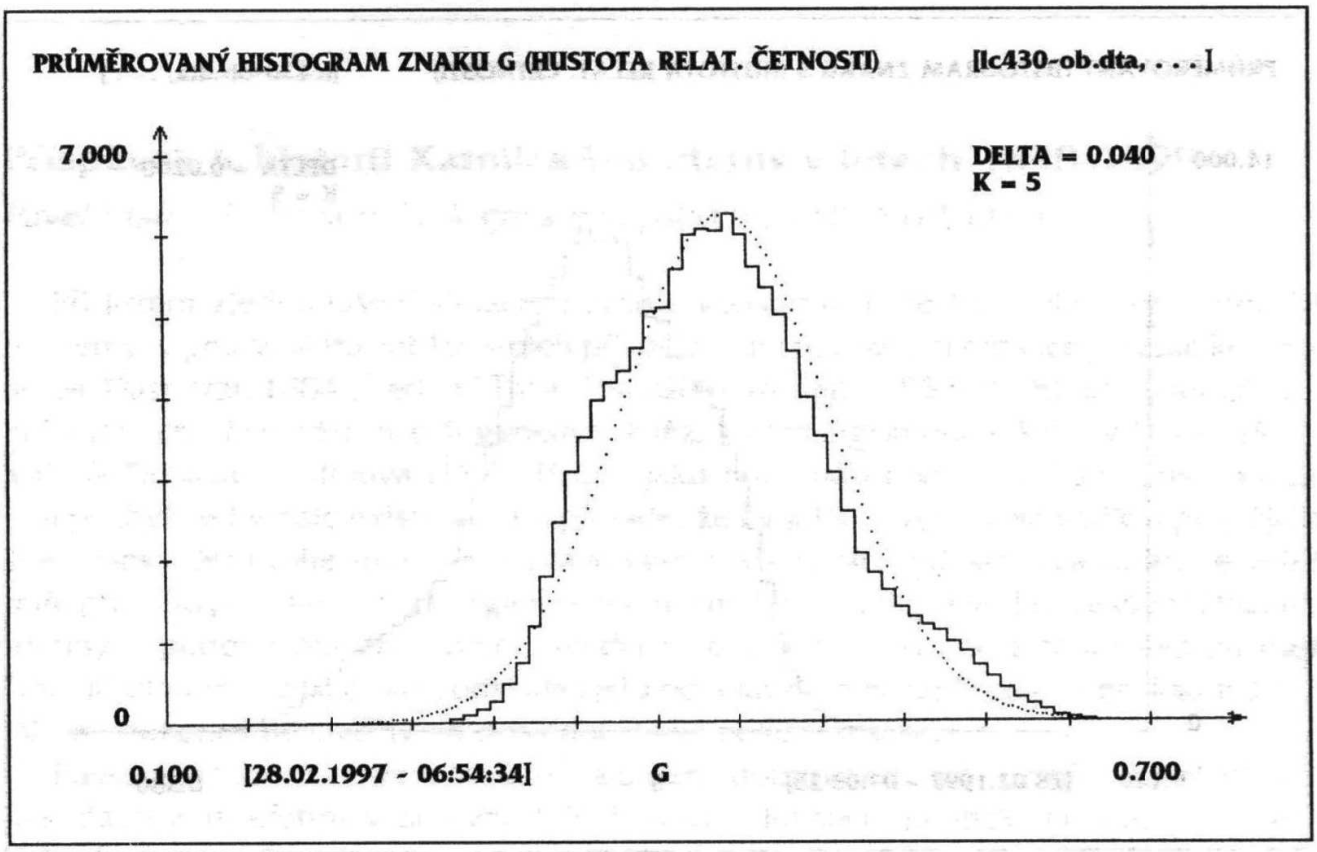

Obr. 11. Průměrovaný histogram průměru spojených souborů denárů C430 a C446 po revizi a doplnění.

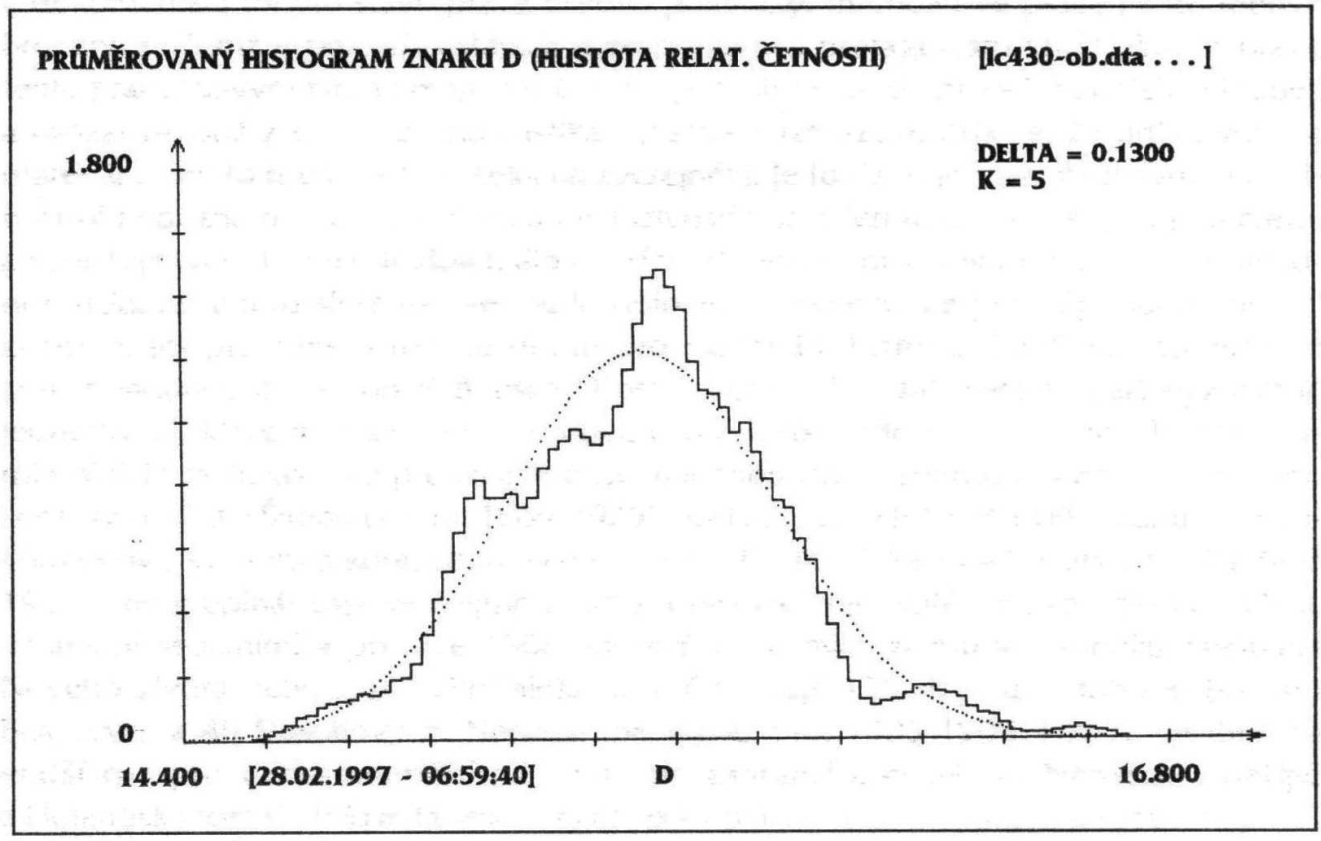

Obr. 12. Průměrovaný histogram plošné hustoty (~ tloušťky) spojených souborů denárů C430 a C446 po revizi a doplnění.

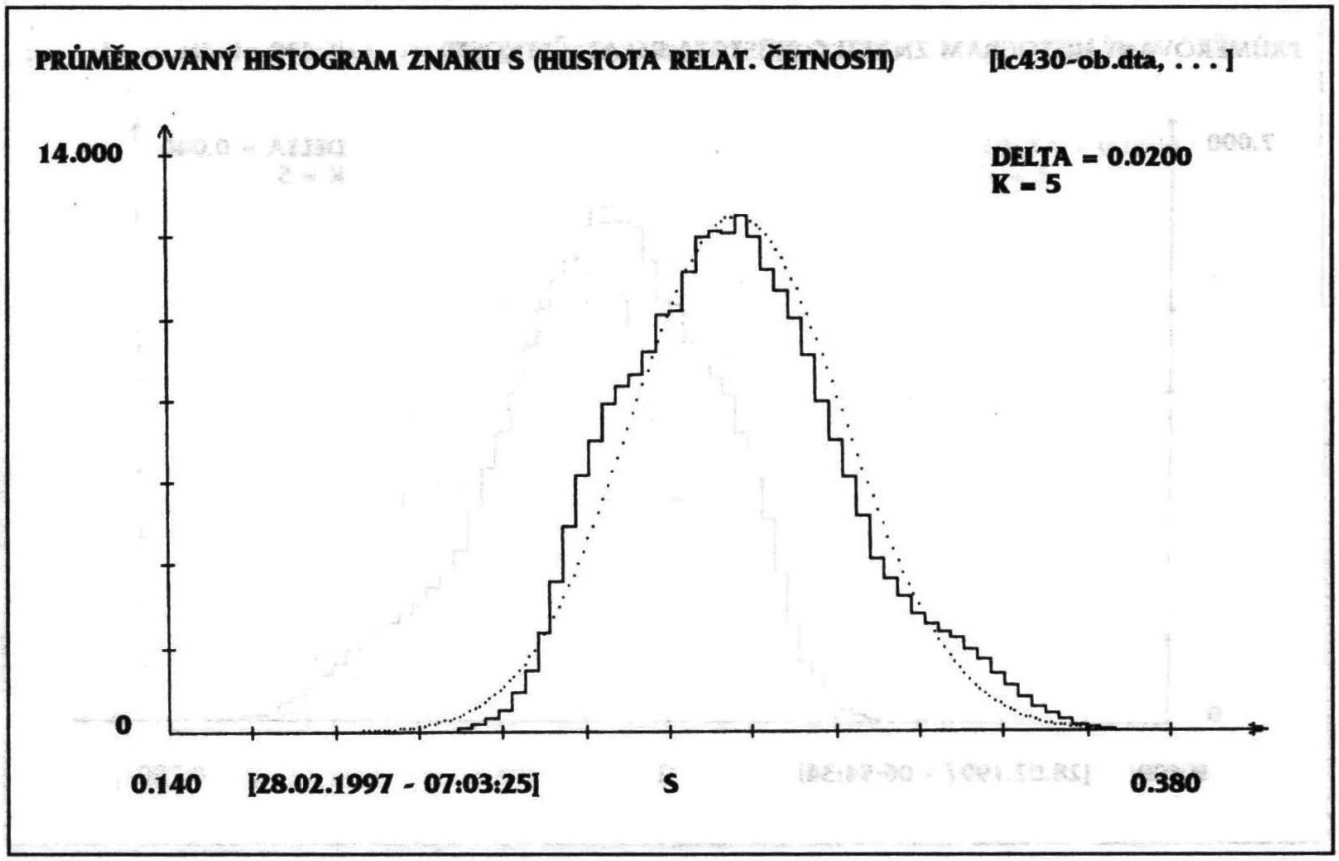

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 276: 45 - 51, 1998

Příspěvek k historii Katolické moderny v letech 1898-1899

Pavel Marek, Katedra politologie a evropských studií FF UP, Olomouc

Při jistém zjednodušení situace můžeme konstatovat, že ke vzniku tzv. Katolické moderny[1] v polovině 90. let 19. století přispělo malé pochopení redakce pražské kulturní revue *Vlast* (zal. 1884), vedené ThDr. Tomášem Škrdlem (1853-1918), pro uveřejňování literárních příspěvků mladší generace kněží kolem Sigismunda Boušky (1867-1942) a Karla Dostála - Lutinova (1871-1923). Jako nový názorový proud se konstituovala a nepochybně by dále existovala i v případě, že by jí Vlast vycházela vstříc a propůjčila své stránky. Na druhé straně však právě agresivní chování redaktora časopisu ve velké míře přispělo přinejmenším k organizačnímu stmelení skupiny a vydávání vlastní tiskové tribuny v podobě *Nového života*. Svědčí o tom skutečnost, že z tohoto kroku měli "mladí" dlouhou dobu obavy, odkládali jej a odvolávali se na potřebu jednoty katolického tábora; dokonce nechyběly do poslední chvíle pokusy o smír.

Polarizace názorů ve sféře literatury a umění, doprovázená přirozeně i demokratizačními návrhy na reformy v církevní sféře, korespondovala i s politickou diferenciací katolíků a konstituováním křesťansko-sociálního proudu. Proto osamostatnění a programové vystoupení Katolické moderny vyústilo k prohloubení dosavadních diferencí a projevilo se jak růstem polemických střetů na stránkách tisku, tak osobními rozchody.

Dosavadní literatura zabývající se historií Katolické moderny většinou využívala k dokumentaci tohoto stavu právě tiskové polemiky, memoárové práce nebo dobové brožury, přičemž v pozadí zůstávala korespondence protagonistů hnutí. Přitom právě tento pramen svým intimním rázem umožňuje nahlédnout do problémů daleko hlouběji a ukázat mnohé z toho, co žurnalistika učesává a zahlazuje. Zdá se, že drtivá většina materiálu tohoto druhu teprve čeká na zveřejnění. Je to dáno jednak objektivními okolnostmi nepřízně minulého režimu a nevraživostí vůči všemu, co bylo spjato s církvemi a náboženstvím, jistou roli však hrálo i uložení dopisů v soukromém majetku. Dosavadní průzkumy v této sféře nás vedou k vyslovení hypotézy, že pravděpodobně nejvýznamnějším pramenem tohoto druhu pro sledování historie Katolické moderny je korespondenční celek dopisů Bouška - Dostál. Vedle toho však existují i další významné jednotliviny, které přinášejí cenné svědectví o zákulisí nedorozumění mezi křesťanskými politickými frakcemi a pro charakteristiku jednotlivých osobností. Jednou z nich jsou i dopisy Jindřicha Šimona Baara (1869-1925)[2] poslané v letech 1898 a 1899 Karlu Dostálu-Lutinovovi. Vzájemná korespondence obou kněží - literátů se zachovala z let 1896 až 1917 a není úplná: část se zřejmě ztratila a pak existují určité proluky vzniklé jednak osobními setkáními a po roce 1908 absencí společných zájmů v důsledku zastavení Nového života nebo rozdílnými aktivitami. Obsahuje 129 dopisů, z toho je 80 listů Baarových a 49 Dostálových. Největší mezera je z let 1905-1908, kdy se pisatelé na kratší čas pro nedorozumění na společné zahraniční cestě do Německa, Belgie a Holandska rozešli. Podstata jejich styku spočívala ve výměně názorů na literární práci,

přičemž Dostála můžeme do velké míry označit za inspirátora Baarových katolických románů a na stránkách Nového života mu otiskl většinu povídek z cyklu Ze života českého duchovenstva. Korespondence je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Zde je také její rukopisná edice, kterou připravil poslední soukromý majitel Dostálovy pozůstalosti, prof.Oldřich Svozil z Ostravy.[3] Právě z tohoto celku vybíráme části tří čísel, které jsou podle našeho názoru cenným příspěvkem k historii Katolické moderny tím, že jsou autentickým dokumentem a dokladem o smýšlení jednoho z čelných příslušníků hnutí o skupině Vlasti. Současně představují beletristu a romanopisce Baara i jako vtipného, občas sarkastického glosátora.

1

Přemilý příteli!

Zavýsk a zatočil jsem se v kaplánce - když jsem přečetl Tvůj druhý list jako bych byl vyhrál terno. A vyhrál jsem je. Bratře můj přemilý a přežádoucí - příznivý list p. kardinála - nám přátelský - toť musí působit na lidi svou domnělou velikostí spité - jak ledová sprcha ... To je trumf, který přebije všecky vikáře celé arcidiecése - to je cejch, to je punc na ryzím stříbře našeho katolického umění... Kdyby Pán Bůh dal - a uznalo se, že hlava "dobrého katolíka" nemusí býti fanatická - ale že smí býti umělecká - že nestačí jen negativní kritika - ale že je třeba positivní - produktivní činnost - že nespasí nás jen řečnění (slova - a často sprostá slova - nadávky) na sociálních schůzích - ale že je třeba práce - skutků - že není špatným knězem ten, kdo se vyhýbá Vlasti, ale že i mimo Vlast lze působit, že atd. Nebylo by konce těch "že" - raději obrátím!

Pánům z Vlasti naskakuje už dávno husí kůže... Praská to na všech stranách. Ti lidé žili dlouho ze slov - dojedli - počínají řvát a hulákat, aby zakryli duševní bídu. Díváš-li se zblízka na celé družstvo - vidíš dvě trhliny: 1. uměleckou - 2. sociální. - Uměleckou klíží Karel Burián,[5] kaplan - sociální Horský.[6] Buriánovi překážíme my - Horskýmu Myslivec [7] (ne Dlouhý - Pokorný).[8] - Dr. Horský se kdysi přede mnou vyjádřil: "V každé straně tvoří se omladina. Jako v zahradě z kořenů vyhání mlází - říká se jim zloději - které ubírají šťávu a sílu celému kmeni - totéž činí omladina ve straně - musí se s ní tedy státi totéž co se zloději - vyrvat - uřezat - zničit. To děláme i my s těmi kluky, co se nám stávají "nepohodlnými." On ovšem mluvil jen o Myslivcovi - Kodeši [9] - P. Dlouhým, řečnících to křesťansko-sociálních, kteří přebírali mu popularitu - tvoří mu konkurenci. Stále se myslilo, že jen Horský může řečnit - a zatím na sjezdu letos v Hradci Králové se ukázalo - že Dr. Horský je hotov - opakuje se - všecky "šlágry" už opotřeboval - sešuntěl a přišel mladý člověk - asi 22 let - Myslivec - ohnivý - nadšený - při tom klidný a pilný - bystrá hlava, jež nové a nové myšlenky podává. Ergo: závist - to je kořen tohoto vzteku - hinc illae lacrimae.[10]

Nám celé hnutí přichází velice vhod. Myslivec neúnavně řeční - jeho listy Křesťanský demokrat a Lidový listy [11] (jsou v Čechách desetkrát víc čteny než Dělnické noviny,[12] většina jednot a spolků "křesťansko-sociálních" stojí za ním a poslali volební legitimace do valné hromady pro něho. Přidáme-li se k tomu my - je Vlast ztracená, to panstvo vidí - proto poplach v celé Israeli. - Největší rámus ovšem dělá principál - redaktor doživotní - kožený - "neúnavný" Škrdle.[13] Trhá sebou a proto trhají se i pimprlata, jež má na niti: Horský - Žák[14] - Jiroušek[15] - Špaček[16] - Flekáček[17] - celý umělecký "ensemble"... Bratříčku, aby ten krám padl - bylo by zle! Prosím Tě, kde pak by tak hned angažovali - a zde je to tak hezké - sedí se v teple - moc se nedělá a korýtko je plné - plné, až přetéká... A toho

si také všímají jiní - hladoví, mající chuť k práci a také k odměně. A i to puklo letos na schůzi, kde se vidělo, že Škrdle zaměstnává lidi, kteří by se jinde neuživili. I.e.[18] jako v každé řádné komedii musí býti svatba - tak i v družstvu Vlast slavila se svatba: Jiroušek, jenž "pomáhal" v expedici - vzal si nějakou slečnu, která také "pomáhala" - neboť expedici řídí vdp. Škrdle sám - a tato slečna a paní Jiroušková dostává - 10 zl. týdně - což všecko bylo v "expedičních výlohách." Toť jedno z mnohého... Chtěla se tedy kontrola z družstva a volně volená a ne výborem určená a bylo znova zle...

Nám se spílá "mladí jarníci" z Nového života - ač tomu nerozumím - ale tolik vidím, že kdo nadává, nemá pravdu. Ostatně jsou zde hlubší proudy. Kleru se otevírají oči a vidí se, že hnutí, které Vlast se svým komonstvem a kanonem zvaným Katolické listy fedruje, hájí všecky možné zájmy, jenom ne zájmy naše i.e.[18] kaplanů, farářů a katechetů (myslím tím hmotné zájmy hlavně, neboť jsme lidé) - těch - kteří si je zaplatili a dosud je vydržují. Budoucnost jednou - dějiny církve české jednou odsoudí všecky ty Škrdle - Horské - Vaněčky - Kopaly[19] etc. - kteří nedovedli včas přilnouti k hnutí lidovému a odtrhnouti se od šlechty a jiných tradic zpuchřelých. - Kolem všude to raší - šumí a vaří - až kolikrát to přeteče a smrdí pak v zaslánech "Političky",[20] Času, Národních listů etc. A proč? Zpravidla proto, že takový nespokojenec ví - "kdyby k svojim přišel, že by ho - vyhodili" - vide aféru Dlouhý - Vaněček! Karlíčku - visí to jako elektřina nad hlavami - vybíjení je nutné. A nebojme se toho. Spor je lepší než shnilá stagnace. Leč radil bych Ti, abys udržoval s Myslivcem spojení - je to dobrý hoch - mám ho rád... Jinak se ničeho neboj. Kdyby chtěli páni z Vlasti na nás tahat hrubší kusy - snad se hrabat v našem svědomí - jako jsme viděli u Vaňka, když přednášel v Táboře [21] - i tu budem k službám. Jsme - mírně řečeno - tak dobrými kněžími jako v straně druhé - a kdyby jednou - nedej to Bože - mělo se rozvěšovat špinavé prádlo před českou veřejností, tu uvidíme, čí bude podělanější ... Mám v ruce důležitá data ... pro kmotra příhodu ...

Bouška v oné památné době, kdy se smířil s Vlastí - byl i zde v Únětících. Přátelství kočky s myší ovšem dlouho netrvalo. A ví-li pan Sigismund, že to byl Dr. Horský, který byl osobně v Břevnově u opata žalovat na něho. Tuším, že má v podezření Škrdle - trpěl by nevinně... Pan Dr. Horský si u nás v kuchyni stěžoval naší staré hospodyni - její neteř je u něho hospodyní - na ty "zlé Bouškovce" - a pak se mě ta naše teta dobrá nevinně ptala: "A co pak ten pan prelát nic tomu Bouškovi neudělal, když pan doktor na něho žaloval?" ——

Jakými zbraněmi panstvo bojuje, svědčí i tohle: S Dr. Horským jsme se dříve neznali - ač i on kdysi býval v Ořechu kaplanem. Když se jeho odchodem uprázdnila kaplanka Únětická a proslechlo se, že se na ni dostanu - byl to p. Škrdle, který přišel do Únětic, a mému faráři vykládal, jaký jsem nepřítel Vlasti a celého družstva. - To mi nyní sám pan farář řekl - co neřekl - je ovšem více... Dovol však, abych z toho kalu už se dostal - nechme si zase na podruhé něco. (...)

Ounětice 16. 2. 1898

2

+ Můj drahý kacíři,

br, br ... Mravní hnus, taková hluboká, svatá ošklivost mě celého proniká - jako turecká muzika - pomním-li na to, že v Novém životě jsi psal o - pánbů s námi a zlé pryč - Schellovi.[22] Karlíčku můj drahej, vždyť tys "haeresi suspectus" - "haeresi sapiens" [23] a kdovíco ještě - my jsme lotři - ale Ty jsi arcilotr, jsme-li lumpi - Ty jsi arcilump - budou-

-li nás čtvrtit - Tebe budou na krupici sekat... Ale nechme čvaňhání, z toho nic nepojde. - Jak věci stojí - máš dvojí možnost: buď psát hezky krotce, bílým slonům: uznalým kapacitám - pálit kadidlo - laudes dicere mane - meridie et vespere [24] - plácati je po tlustých kýtách, drbat za velkýma ušima a hladit pelichající srst - anebo složit krámek - ohlásit bankrot - než Ti všechno slavní úřadové zapečetí - a zardousí krček jako holouběti.

Ty, Ty! Ty ani nevíš, jak zralý lotr jsi: Tys se odvážil: 1. brát jméno Škrdlovo nadarmo a to častokráte - 2. zkomoliti totéž jméno na Škrdla - asi třikráte - 3. brániti křesťanské demokraty - tu lůzu - tu bandu proti neomylné autoritě svaté theologie doktora - atd.atd.atd. - Reyla [25] 4. Tys to - co jako Hus z Viklifa - kradeš ze Schella a seznamuješ české nevinné duše s tím býlím - a proto 5. kazíš mládež - 6. zavádíš novoty [26] - ale celý strom by na ty Tvoje hříchy nestačil - a proto škoda věčná, že už není středověk.

Karle, v Praze sjel se český episkopát. Jest na bíledni, že se tam radit budou např. o kongrue, katechismu - ale také o Novém životě. - Čekám ránu - sám se ovšem před ní nekrčím - píši Ti o ní, abys i Ty byl na ni připraven. - Poměry v Praze jsou stále dusnější... Pročti si v posledním čísle Dělnických novin konec "naší obrany" - a v takovém tónu hučí "kapacity" do Jeho Eminence, do konsistoře - ukazují mu nebezpečné snahy, podvratné idee - a radí: "principiis obsta, sero medicina paratur" [27] - neví, že se idee zadržet nedají, nedají udupat, umlčet - dají se odtlačit do zadu - odkopat - mučednictvím sesílit - a to právě chtějí - udržet se - nedat se smést s povrchu - nenechat si vykroutit z rukou otěže - proto štvou ty, "kteří moc mají" - na nás jako na psy. Jak je to křesťansky krásné!... (...)

Ounětice 4. 2. 1899

3

Drahý Karle,

víš, co nového? Vlast (pokloň se hluboce při vyslovení toho jména) chce býti vtipnou a řidnoucím čtenářům svým splatiti starý dluh. Píše totiž stále "pro poučení", leč v posledním čísle pokusila se i o "zábavu." Otevřela novou rubriku "feuilleton" - a snížila se tak, že v ní píše o Novém životě - a hned na 4 stranách dělá mu reklamu a odporučuje to přízni všeobecné. Ovšem, redaktor Vlasti o tom nevěděl - je cele zaujat starostmi finančními, správou domu, obchodem v inkoustu, papíru, gumách, barvách atd., i nemá času starati se tak o obsah Vlasti (což každý rozumný přece chápe) - a tu nějaký tajný přítel mu dopis ten do Vlasti vpašoval. Je tam - neštěstí hotovo - pozdě teď si rve bujný vlas z mladistvé hlavy...

Ty ovšem - k největší škodě vlastní Vlast nečteš, tím se vysvětluje, ovšem, že ani Ty, ani Tvůj list, a vůbec "vše, co s Tebou souvisí", za nic nestojíte. Že Ti ji pan redaktor ani výměnou ani za peníze nechce posílat? A Tys to žádal? Smělče, jak jsi si jen mohl troufat něco žádat. K tomu ještě farisejsky lžeš, "že Tě nezajímá!" - Ó, znám ten duševní hlad i palčivou žízeň - onu divnou touhu po neznámém, nepoznaném, novém, moderním, dosud neslýchaném a nikde jinde nenapsaném než ve Vlasti - tom jediném, pravém, neomylném, katolickém listě - ale marné volání - kacířské zraky Tvé nesmí nikdy poskvrniti její nevinnou tiskařskou čerň - obsah Vlasti pro Tebe musí být uzavřen za devaterý zámek. P. Škrdle a jeho věrní s ním tak přísahali.

Miluji Tě - Ty to víš - a proto dovol, abych alespoň nepřímo Ti sdělil, s jakou bratrskou láskou a křesťanskou, čistou radostí jásají ve Vlasti nad bratrským listem Tvým.

Vtipný fejetonista chce v úvodu hned oceán přelíti do jamky: ze P. Škrdly udělali moderního člověka: odporučuje mu Nový život ku čtení. Ale Škrdla je takový psohlavec zrovna jako Ty. On ho nečtl - nečte a nebude číst - proto mu třeba v jeho listu vlastním podati z N.Ž. "výtah" - krátký - stručný - poučiti "mladého" P. Škrdlu o našich snahách - tužbách ...

Nejprve vykládá se v onom fejetonu Škrdlovi "o obrazopisu" [28] *- a to tak krásně, s takovým pochopením a hloubkou znalostí věci, že se nerozpakuji vřele Ti raditi: schází - li Ti v obrazopisu symbol chytrosti a vtipu - tu jen rychle si dopiš do "družstva Vlast", pošlou Ti ochotně fotografii svého fejetonisty "vola" - é - jak se to zas podepsal - "volapükusa" - mají jich tam prý dost a dost.*

Zvláště nadšeným činí toho pana vola-pükusa Tvoje skvostné libreto "Hloupý Honza." [29] *Buď na to hrd jako Indián na nový skalp. Co je proti tomu uznání "Národního divadla?" - Co dopisy pochvalné předních komponistů? Vlast to uznává a oceňuje - a to přetrumfne všecko. Ba pan fejetonista docela radí svému redaktorovi, aby se stal "hloupým Honzou" - takovým, jako jsou v Novém životě - aby si dobyl jejich řád - tj. aby tak jako oni pracoval bez honoráře, zdarma, ve chvílích, kdy vykonav namáhavé povinnosti svého povolání, vlastně si má oddychnouti, aby stál na přední stráži umělecké i vědecké, plul jako losos vzhůru proti proudu - proti předsudkům, sočení, podezřívání nahoru i dolů - takovým "hloupým Honzou" - "stultus propter Christum",* [30] *aby se stal. Mohu Ti však prozraditi, že tato rada padla na skálu. Škrdla svěřil se nejbližšímu okolí - tak zvanému generálnímu štábu svému - že raději zůstane "chytrým" Honzou i nadále, než by se zřekl tisícovky ročně za redakci Vlasti. Takhle je domácím pánem, má teplo, světlo, byt, je "persona gratissima" s kariérou, ověšená různými šupinami jako: synodie, expositorium - tyje z hlouposti "hloupých Honzů", a proto prý do jejich řad ze své lišácké výsosti nikdy nesestoupí...*

Když posvátná osoba redaktora Vlasti byla odbyta, přechází se k jeho ctihodnému časopisu - a jeho zevnějšku. - Zde se posmívá zvláště typografické úpravě N.Ž. - a poslyš - Karle - právem. - Ty nemáš svědomí. Oči těch mladých, kučeravých pánů z Vlasti jsou uvyklé na určité, střízlivé typy Vlasti a najednou Ty jim přijdeš s něčím jiným - co oni při všech doktorátech nedovedou (čte např. všichni místo všeci) - a kazí se tím darmo oči, ruší zažívání, je to vůbec podezřelá novota a lumpáctvo. V nejbližší schůzi některé sekce nebo odboru nebo kroužku Vlasti navrhne se a přijme se jednohlasně: "Knihtiskárna Prokopa Zapletala v Hranicích na Moravě [31] *měla by se úředně uzavřít. Žádný uvědomělý našinec ať ji nepodpoří a to z těchto důvodů:*

1. protože má podivné moderní typy a

2. není to "našinec" a nesmí se fedrovat -

3. Zato se postará Vlast na kompetentních místech, aby se katolické věci tiskly jen u Kotrby a jen takovými typy, jako družstvo Vlast samo užívá anebo schválí. Za tím účelem vyšle se k nejdůstojnějšímu episkopátu šestičlenná deputace."

Mám prosbu: uspořádaj mezi svými bohatými abonenty - majstry a kaplany - sbírku. Pošleme toho "vola-pükusa" do Norimberka, aby poznal i jinou "lejvárnu", než je ta Spurnýho. Potřebuje toho trychtýře jako soli. -

Ale, bratře, nejlepší je passus o "ilustracích." Drahý náš "volapükus" obral si za předmět svého rozboru pouze jedinou linku - od "jisté" dámy (jméno té dámy patrně v N. Ž. udáno není).[32] *A na té lince jeho bujná fantasie slaví pravé triumfy. Člověk se obdivuje - co v ní všechno ty jeho bystré oči spatřují: vlny na vodě, leta na dřevě, rozříznutou*

makovici, obrácenou zimní čepici, punčochu, břemena plže - všecko, všecinko - jenom ne květ. Znám člověka, který v drážďanské obrazárně viděl mnoho zamazaného plátna. - Ostatně výklad linky je charakteristický; autor jeho tím dokázal, že má přes svoji celou makovici naraženou čepici přes uši i přes oči, jen aby do ní nic nevniklo, že je pravou punčochou a řemenem by zasloužil za to, že jako plž slintá a leze po tom, čemu ani za mák nerozumí. Doufám, že mu linku i s výkladem pošleš za rámek. -

Ostatně přece jenom chybuješ. Místo proroka Ezechiele měls tam dáti P. Škrdlu - nu dnes byl byl "fedrován" a byl "výborným bratrským listem." Nakonec svádí Volapükus počestného P. Škrdlu ke krádeži. Má ukrásti obálku 1. čísla N. Ž. - ta je naše - ale chtějí-li - věnuj jim ji ve prospěch Vlasti s malou změnou. Ať si vymalují na svoji obálku ne "kus tmy a nočního šera" jako my - ale tolik tmy, co se jí tam vejde - a místo zajíce ať do ní posadí jiné zvíře ušaté - budou tak svými od paty až k hlavě. Tu radu můžeš jim dát zadarmo - bez honoráře - je to "ve prospěch Vlasti."

Nyní vážně. Bratře můj, doufám, že v našem čele vytrváš. Fejeton Vlasti víc než cokoli ukazuje, jak tuze je Tě třeba. Ostatně se těš. V Praze samé zakládá se list, v němž zajisté i "nový život" se rozproudí. [33] *Vzhůru srdce! Vítězíme - nech je - nech - a raději si při práci zpívej:*

Orám, orám, orám
od západu k horám,
svaté seju zrní,
klaté klidím trní,
posmívaný, štvaný,
hložím zasypaný.[34]

Tvůj čtenář Vlasti B. (...)
B.m. B.d.

Poznámky

1 K historii Katolické moderny existuje relativně rozsáhlá literatura. Základní tituly jsou uvedeny v práci: M a r e k, P.: Bibliografie okresu Prostějov. Brno 1990, s. 171-172. Srv. též: T ý ž: Prof. ThDr. Theodor Kohn. Kroměříž 1994, s. 94.

2 J. Š. Baar (7.2. 1869 Klenčí - 24. 10. 1925 Klenčí), prozaik a básník, autor povídek a románů ze života sedláků a kněží. Srv.: Lexikon české literatury,I. Praha 1985, s. 101-104. Tam bibliografie i literatura. Nejnověji: B a t ů š e k, S: Od básníka k prosaikovi. Akord, 19, 1994, č. 6, s. 319-324.

3 Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Karel Dostál - Lutinov, sig. 2/B/3.

4 Pražský arcibiskup František z Pauly kardinál Schönborn poslal Novému životu své požehnání při příležitosti svého kněžského jubilea. Srv. Nový život, 3, 1898, s. 226.

5 P. Karel Burián, O. Cr. (1856-1916), kněz - křížovník, byl jednatelem literárního odboru družstva Vlast. Do revue přispíval básněmi a recenzoval pro ni literaturu.

6 Msgre ThDr. Rudolf Horský (1853-1926), jeden z předních organizátorů křesťansko - sociálního hnutí v Čechách. Srv.: J i r o u š e k, T. J.: Msgre ThDr. Rudolf Horský, vynikající řečník, politik a křesťanský sociolog český. Vlast, 44, 1927/28, č. 3 až 10, s. 129n. T r a p l, M.: Politický katolicismus a ČSL v Československu v letech 1918-1938. Praha 1990, s. 50.

7 Dr. Václav Myslivec (1875-1940), spoluzakladatel křesťansko - sociální strany v Čechách, novinář, poslanec říšské rady i parlamentu ČSR. Srv.: T r a p l, M., c.d., s. 84.

8 Emil Dlouhý-Pokorný (1867-1936), původně katolický kněz, redigoval mj. listy Katolické moderny Rozvoj, Mane, Rozkvět, Křesťanská myšlenka, Nezmar aj. Vystoupil z církve od od roku 1906 působil jako úředník pražského magistrátu.

9 Vilém Kodeš, jednatel Jednoty katolických tovaryšů a vydavatel Lidového listu.
10 Citát z Terentia - proto onen pláč - to je ten pravý důvod.
11 Křesťanský demokrat , orgán demokratické opozice křesťansko - sociální strany. Redigoval jej V. Myslivec k nelibosti episkopátu, neboť hájil křesťansko - sociální program. Obdobné zaměření měl i Lidový list, který redakčně spravovali Myslivec s Kodešem.
12 Dělnické noviny byly nejprve orgánem staročeského a potom křesťansko - sociálního dělnictva. V letech 1891-1899 je řídil Tomáš J. Jiroušek.
13 ThDr. Tomáš Škrdle (1853-1918) působil jako katecheta na Žižkově, v roce 1884 založil družstvo Vlast, které vlastnilo dům a tiskárnu a vydávalo revue Vlast. Škrdle byl jejím redaktorem a list vedl v konzervativním duchu.
14 P. František Žák (1862-1934), básník a překladatel.
15 Tomáš Josef Jiroušek (1858-1940) byl původně redaktorem sociálně demokratického tisku, od r. 1885 organizátor a vůdčí osobnost křesťansko - sociálního dělnictva, redaktor a později ředitel tiskových podniků družstva Vlast. Srv.: T r a p l, M., c.d., s. 50.
16 Václav Špaček (1856-1939), pedagog a literát, spolupracovník Vlasti, redaktor Rajské zahrádky aj.
17 Josef Flekáček (nar. 1857), učitel a spisovatel, přispíval do Vlasti.
18 Lat. id est = to je.
19 Petr Kopal (1834-1917), žurnalista a autor románů psaných v katolickém duchu, od roku 1882 šéfredaktor Čecha. Založil listy Obrana víry, Vychovatel, Kříž a Maria aj.
20 Rozumí se Národní politika, pražský deník vycházející v letech 1883-1945.
21 František Bernard Vaněk (1872-1943), básník a prozaik. Srv.: B a t ů š e k, S.: Ke vzniku básnického almanachu Pod jedním praporem. Vlastivědný věstník moravský, 48, 1996, č. 3, s. 259. - Vaněk přednášel v Táboře 28. 8. 1897 v Literární jednotě o Katolické moderně.
22 Hermann Schell (1850-1906), německý katolický teolog, profesor ve Würzburgu, který usiloval o soulad mezi učením katolické církve a moderní vědou a životem. Dostál se v Novém životě, 4, 1899, s. 25 postavil k jeho myšlenkám pozitivně, což vzbudilo značný rozruch v katolických kruzích. Podle Bouškova sdělení Dostálovi se údajně nad článkem pohoršoval i pražský arcibiskup. Později se Dostál s Baarem při své cestě Německem v roce 1905 se Schellem setkali.
23 Lat. podezřelý z bludu, mající rozum z bludu.
24 Lat. chvalořečit ráno, v poledne a večer.
25 ThDr. František Reyl (1865-1935), katolický teolog, sociolog a politik.
26 V bodech obvinění č. 5 a 6 Baar paroduje žalobu aténského filozofa Sókrata.
27 Lat. braň počátkům, pak se pozdě shání lék (Ovidius).
28 Baarův dopis je parodií na fejeton Vlasti, 16, 1899, s. 610-613, 910-914, který reagoval na větu otištěnou v Novém životě, 4, 1899, s. 26: "Škrdle se stal bezděčným otcem Nového života." Jeho autorem (skrytým pod šifrou Hrdomil Wolapükus, moderní klerikál) byl Václav Špaček. Fejeton Vlasti ironizoval a karikoval Dostálovy práce otištěné v Novém životě v r. 1898 a jeho gotické písmo. Pasáže z tohoto listu jsou otištěny ve foru 4. čísla Nového života, 4, 1899, s. 136 a na obálce v č. 7 se dvěma karikaturami V. Chalupy.
29 Narážka se týká ukázky z Dostálova libreta k opeře Honza hrdina, za niž autor dostal čestné uznání poroty Národního divadla v Praze. Srv.: Poselství. Alamanach k 25. výročí Družiny literární a umělecké. Olomouc 1938, s. 239. Z a m y k a l, L.: Karel Dostál Lutinov. In: K.Dostál Lutinov: Šlehy a něhy, Olomouc 1914, s. 203.
30 Lat. blázen pro Krista.
31 Nový život tiskla Zapletalova tiskárna v Hranicích.
32 Linku zobrazující kvetoucí orchidej nakreslila Milada Havelková, srv. Nový život, 3, 1898, s. 121.
33 Jedná se o časopis Obrázková revue, který v letech 1899-1900 redigoval ThDr. Antonín Podlaha.
34 Baar cituje z Dostálovy básně zařazené do sbírky Království Boží na zemi, kterou zhudebnil Josef Bohuslav Foerster.

STAROŽITNOSTI

GALERIE **USTAR** OLOMOUC

Denisova 21, 772 00 Olomouc, tel.: 068/522 08 09

Navštivte:

- největší starožitnictví na Moravě
- tři minuty chůze od muzea

Naše nabídka:

Nábytek, obrazy, hodiny, hodinky, keramika, stříbro, militaria, šperky, sklo, porcelán, těžítka a další.

Otevřeno: Po-Pá 10.00 - 17.30 hod.

Těšíme se na Vaši návštěvu!

OLDŘICH BARTONĚK

ARTEX

Krapkova 38, 772 00 OLOMOUC

Tel.: 068/541 24 59

drobnosti

Etnografické prvky v díle malíře Františka Hoplíčka

Miloslava Hošková

František Hoplíček, malíř a grafik, se narodil 23. 4. 1890 ve Zvoli u Zábřehu. Vystudoval Akademii výtvarných umění a byl žákem profesorů Bukovace a Ottenfelda, studoval také ve Vídni a v Antverpách. Žil a tvořil v Olomouci, kde se zapojil i do organizování výtvarného kulturního dění. Stal se členem Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně,[1] které jej zpočátku ovlivnilo svým programem - v návaznosti na impresionistické a národopisné tradice vytvořit na Moravě umění, které by vyjadřovalo charakter života a kraje ve kterém vzniklo, a typy jeho lidí bez folkloristické popisnosti.[2] Krátce redigoval orgán SVUM Umělecké listy,[3] byl i spoluzakladatelem Klubu přátel umění v Olomouci.

Během své umělecké tvorby však Hoplíček postupně začal cestu ovlivněnou programem Sdružení opouštět. Je to patrné zejména u malby, v níž uhlazenější a akademický rukopis vystřídal dynamický impresionistický tah štětce a pastózní nánosy barev.[4] Do kompozic se dostávalo příliš mnoho patosu a patriotismu, a to ke škodě pravdivosti a bezprostřednosti díla, které je dnes hodnoceno především z regionálního hlediska, s důrazem kladeným na obsahovou stránku, jež dochovává svědectví o způsobu života lidu na Hané a charakteru krajiny, z hlediska uměleckého však nepřesáhlo hranice kraje. V olomoucké společnosti se stal oficiálním představitelem výtvarného umění, jeho společenské postavení jej zavazovalo k plnění četných povinností a na uvažování nad problémy vlastní tvorby, na hledání a experimentování již umělci nezbýval čas. Zemřel v Olomouci 13. dubna 1946.

Malířské dílo Františka Hoplíčka vyrůstá z lidového prostředí severní Hané, projevuje se v něm citlivá detailnost a přesnost, smysl pro skladbu a svéráznost i zájem o charakter práce vesnických lidí. Jako rodák ze Zvole měl možnost důkladně poznat všechny aspekty života zdejších obyvatel a právě tyto různé každodenní pracovní činnosti se staly jeho oblíbeným námětem. Snažil se zachytit vesničany v různých pracovních i životních situacích, jejich zaměstnání - rolnickou práci v jejích nespočetných formách a podobách. Všímá si krajiny, lidí všech možných vrstev a zaměstnání s jednáním, které je charakterizuje. Jeho práce jsou však z těch, na nichž soudobí umělci zachycovali všední život venkovského člověka, jeho práci a s ní bezprostředně související pracovní oděv. Ten byl totiž povýtce většinou umělců opomíjen jako málo zdobný, málo atraktivní a tudíž nezajímavý. Pro Hoplíčka však bylo samozřejmé, na rozdíl od mnoha jiných umělců, zachycovat život v realistickém světle. Jeho žánrové scény vycházející z pracovních příležitostí působí věrohodným dojmem, postavy jsou zachyceny v pracovním oděvu, takže kresby mají i dokumentární hodnotu při studiu lidového pracovního oděvu z první poloviny 20. století. Dokumentární kvalita provází i studie a kresby jednotlivých pracovních příležitostí (orání, sbírání brambor, pečení koláčů, svážení sena, sečení obilí a vázání snopů apod.) a je proto z odborného hlediska velmi zajímavá a cenná. Svými kresbami dokazuje, jak dobře znal základní součástky oblečení a jak je podle potřeby dovedl kombinovat a přizpůsobovat danému tématu. Hoplíček uměle nevytvářel žádné

pracovní oblečení venkovských lidí, on ho jen na základě dlouhodobého a pečlivého pozorování zachycoval tak, jak jej lidé nosili a užívali. Nebyl také žádný detailista, oblečení, jednotlivé součástky i celek načrtával lehce, bez zbytečných detailů, a přece je výsledné dílo naprosto věrné a přesvědčivé.

Obr. 1. F. Hoplíček, Ukolébavka, kresba tužkou. Majetek VMO.

Zvláštní, nepříliš početnou skupinu tvoří studie a kresby hanáckého kroje. I když malíř svými krojovými studiemi nedosáhl úrovně Mánesových prací či prací Marie Gardavské, všímal si a téměř dokumentárně zachycoval postavy v krojích při různých činnostech.[5] Vychází z typických základních prvků lidového oděvu, zachycuje řasené sukně, bohatě nabírané rukávce s vyšívanými límečky, zdobené kordulky, vyšívané zástěry i typické úvazy šátků,[6] přesto však ve svých skicách a kresbách nepřináší žádné převratné doklady, z nichž by bylo možné čerpat další poznatky ke studiu hanáckého kroje. Přesto, že umělec tvořil v době, kdy hanácký kroj již dávno zanikl a díky různým národopisným slavnostem prožíval svoje znovuzrození, zachytil v několika studiích Hanaček krásu ženského "parádního" hanáckého kroje tak, jak se příležitostně nosil v první třetině 20. století. Do této skupiny můžeme zařadit i Hoplíčkovu litografii Hanácké vánoce (1932), k níž se dochovala i přípravná studie provedená temperou.[7] Panna Maria, to je hanácká matka s dítětem v peřince na klíně a sv. Josef je zpodoben jako plnokrevný Hanák, oba v hanáckých krojích. Skupinou darovníků je zde hanácká rodina, muž v límcovém plášti, s kloboukem "člunem" na hla-

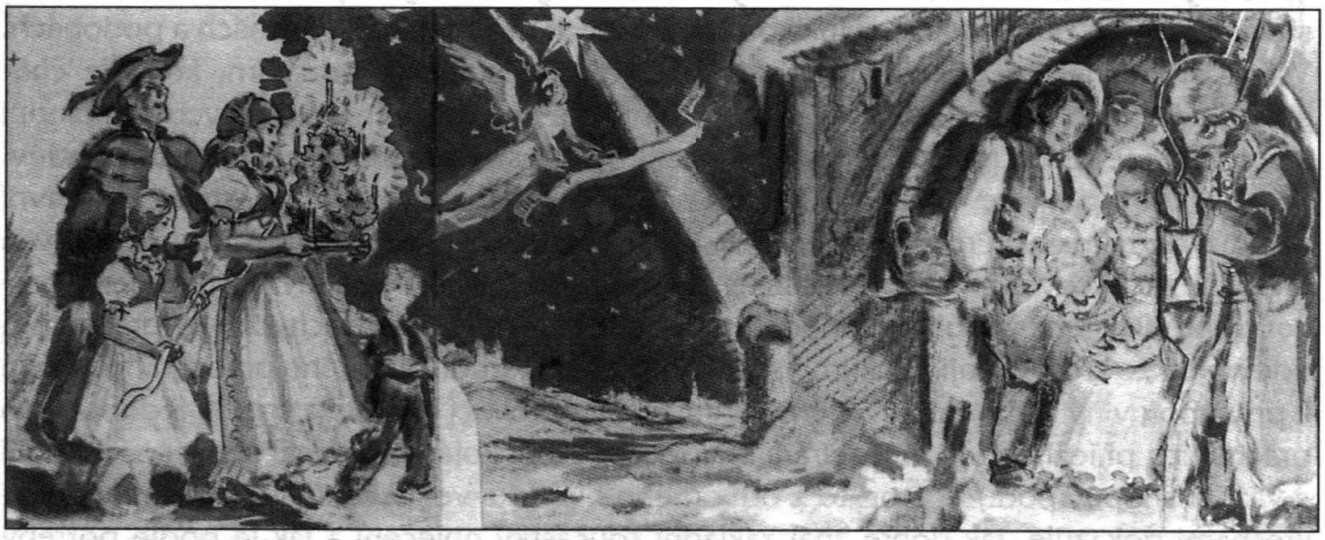

Obr.2. F. Hoplíček, Hanácké vánoce, tempera. Majetek VMO.

vě, kráčí za Hanačkou oblečenou do slavnostního kroje, nesoucí v rukou nazdobený vánoční stromeček. Vedle ní jdou děti - prostovlasé děvčátko v kroji a chlapec s košíkem "klebetníkem". Pozadí obrázku tvoří silueta baziliky na Sv. Kopečku a věže olomouckých kostelů. Stranou pozornosti nezůstává ani výrazná olejomalba sedící ženy - Hanačka s knihou. Dívka je oblečena do tmavé vzorované sukně kryté bleděmodrou zástěrou, jejíž límec sahá vysoko až ke kordulce. Tmavá kordulka lemovaná hedvábnou stuhou "pětipaterkou" je oblečena na nabírané rukávce se zalomením, ukončené vyšívanými límečky. Mírně nakloněná hlava, krytá tmavočerveným šátkem s pestrými okraji, uvázaným "na uši", je jakoby posazena na široký, bohatě nabíraný límec. Přes ruku má zavěšen slaměný kulatý košík s květinami.

Obr.3. F. Hoplíček, Pradlena, kresba tužkou. Majetek VMO.

V národopisném fondu Vlastivědného muzea v Olomouci je uložen jen nepatrný počet Hoplíčkových původních prací. Umělcova dcera věnovala muzeu část pozůstalosti v počtu cca 150 kusů. Jedná se převážně o skici, studijní kresby, akvarely, grafiku a olejomalbu.[8] Charakter fondu dovoluje jen částečné vytvoření představy o šíři Hoplíčkovy působnosti. Vedle řady kresebných studií, drobné grafiky a návrhů plakátů jsou reprezentativnější práce ve sbírce zastoupeny jen třemi kusy - barevnou litografií Žně,[9] olejomalbou Hanačka s knihou[10] a výše zmíněnou barevnou litografií Hanácké vánoce.

Nejpočetněji jsou ve sbírce zastoupeny skici, náčrty a kresby zachycující koloběh pracovního dne venkovských lidí, které jedinečným způsobem poukazují na neobyčejnou jednotu v zachycování všedních úkonů. Střídmost a jednoduchost zachycených střípků ze života má daleko k bombastické oslavě lidového života, je však daleko životnější a opravdovější. Hoplíček dovedl ve svých kresbách vyvolat a typizovat život na vesnici v jeho opravdové podobě, bez všech příkras. Je mu cizí selankovité vidění života venkovských lidí, zachycuje je převážně při práci v domácnosti (pradlena, škubání kačen aj.), na poli (oráč za pluhem taženým statnými koňmi, sekáči, sběr brambor aj.), vzácností nejsou ani kresby hospodářských zvířat. V kresbách se projevuje důvěrná znalost prostředí i jednotlivých domácích a zemědělských prací, malíř se k určitému motivu vrací i několikrát, pokaždé však nachází něco nového, co mu dříve unikalo. Jeho realistická, střízlivá kresba vycházela ze solidního kresebného základu a dobře korespondovala s malířovou povahou a zemitým charakterem.

Nevelký soubor Hoplíčkových prací uložený v olomouckém muzeu přes svůj malý rozsah dokládá, že malířova orientace na venkovský lid nebyla jednostranná, že vyrůstala z intenzivních zážitků z dětství i z dalších pobytů na venkově (nejen hanáckém), ale

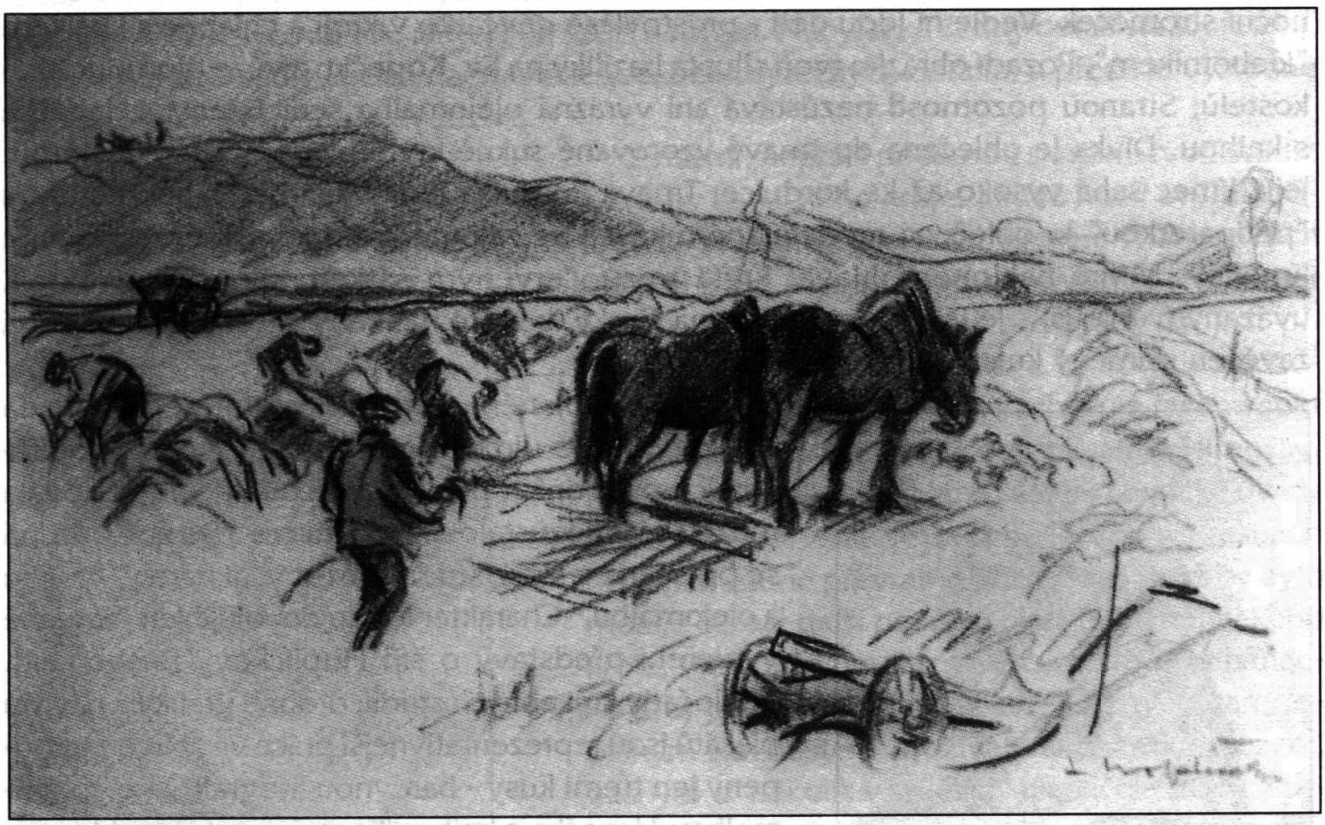

Obr.4. F. Hoplíček, Na poli, kresba tužkou. Majetek VMO.

čerpala i ze zprostředkovaných zážitků. Pracující lidé se stali Hoplíčkovi vděčným námětem části jeho díla. Malíř se tak vracel ke kořenům svého rodu, kterým byl ovlivněn více, než by si snad sám připouštěl. Jeho skici, studie a kresby uchovaly typické práce i způsob života venkovských lidí se všemi souvislostmi a okolnostmi a jsou tak průkaznými doklady práce a života obyčejných lidí moravského venkova z první poloviny 20. století.

Poznámky

1 Členem výboru SVUM byl zvolen v roce 1921.
2 Pravidelně se účastnil každoročních výstav v Hodoníně, vystavoval se SVUM v Olomouci (1918, 1928, 1936), v Přerově (1919, 1922), v Hranicích (1920), ve Štramberku (1920, 1921), v Opavě (1925), v Brně (1933), v Prostějově (1935), v Trnavě (1919), v Košicích (1920) i v Praze (1921).
3 Redaktorem Uměleckých listů se stal spolu s J. Nebeským v roce 1920.
4 Olej Hanačka s knihou, majetek VMO, př. č. 173/73.
5 Sbírka kreseb v majetku VMO, např. studie E 22170, E 22171.
6 Viz olej př. č. 173/73, litografie č. 335.
7 Studie př. č. 175/73.
8 Soubor kreseb př. č. 132/73 1-65. Hoplíček jako jeden z mála umělců si především více všímal běžného všedního života lidí, podrobně studoval a zachycoval jednotlivé pracovní úkony, a to ne jen jednou, ale jím dokumentované různé zemědělské práce ve skicách a přípravných kresbách, ukazují, že se k určitému tématu vracel vícekrát.
9 Př. č. 425/57.
10 E 22170.

drobnosti

Ocáskový kožich za pruského obležení Olomouce roku 1758

Pavel Michna, Památkový ústav v Olomouci

Mezi charakteristické součásti tradičního oděvu Hanáků patříval tzv. ocáskový kožich. Zhotoven byl ze dvou sešitých ovčích kůží. Dolní kraje vybíhaly vpředu i vzadu v cípy, ponechané to kůžky nohou a hlavně ocasu, podle čehož měl pojmenování. Rukávy se našívaly zvláště. Navlékal se přes hlavu a sahal něco pod boky. Jelikož šlo o pracovní oděv, kožíšek byl krátký, aby nevadil v pohybu, a také jeho úpravě nebyla věnována žádná zvláštní pozornost, snad že jen míval na prsou vyšívané srdce. Toto se dočítáme o ocáskovém kožichu v knize klasika národopisu Hané Ing. Jana R. Bečáka.[1]

Ocáskový kožich se na Hané nosil do 30. let 19. století, avšak ještě v šedesátých letech byl prý k vidění ve Vítonicích. Skvěle nám jej zachytil Josef Klvaňa na fotografii z roku 1895. Obr. 1.

Nejstarší kresebné znázornění kožichu pochází z mapy panství Náměště na Hané z roku 1746, kde jsou do něho oděni sedláci - figuranti při vyměřování hranic vrchnostenských pozemků.[2] Jiné vyobrazení přináší rytina Š. Mansfelda z roku 1786. Zde má kožich na prsou vyšité červené srdce lemované barevným ornamentem. V podtitulku se objasňuje, že jde o "hanáckého sedláka na týdenním trhu v zimním oděvu".[3] Obr. 2. Jako poslední kresebný doklad Bečák uvádí rytinu K. Branda z doby kolem roku 1790.[4] Obr. 3.

Do souboru zpráv o ocáskovém kožichu připojme další, byť jen charakteru krátké poznámky, zato ovšem pozoruhodné díky souvislostem za kterých se objevuje, ale i jejímu sociálně-psychologickému ladění.

Běží o události v roce 1758, kdy se pevnost Olomouc dostala do středu dění sedmileté války za obléhání pruským králem Bedřichem II. ve dnech od konce května do 1. července onoho roku. Olomouc se tehdy slavně obhájila, a tak "přidala další snítku do vavřínového věnce slávy císařské armády", který byl ostatně za dobu válek s Pruskem značně prořídlý. Autentickým dokumentem popisujícím den po dni obléhání je "Journal" - deník velitele pevnosti generála polního zbrojmistra Arnošta Dětřicha barona Marschalla, dodnes chovaný ve Válečném archívu ve Vídni. Se souhlasem "nejvyšších míst" byl tento úřední doklad, jako cenný pramen pro válečné dějiny, bezprostředně po obležení v určité podobě vydán tiskem.[5]

Olomoucké obležení si ovšem našlo svého civilního a neoficiálního kronikáře v osobě člena městské rady Jana Tadeáše Kniebandla.[6] Jeho dílo, které vyšlo tiskem ještě téhož roku v Praze, je pětkrát kratší než velitelský "Journal" a poněkud se od něho liší. Radní sice z Marschalla vydatně čerpal, doplňoval jej však řadou svých vlastních postřehů a komentářů, čímž se jeho Diarium stalo v několika případech zajímavým dokladem lokálních dějin. Na druhé straně však zkracování často obšírných výkladů Marschallova deníku znamenalo znejasnění či vůbec vypuštění mnoha událostí.

Součástí budování obléhacích zařízení pruské armády bylo i hloubení zákopů, které by umožnily přiblížit se k pevnosti, nasypávání valů, budování stanovišť pro dělové a moždýřové baterie, které by prostřílely průlom bastiony a tak vytvořily předpoklad pro závěrečnou zteč pěchoty. Tyto výkopové práce vyžadovaly velké množství pracov-

ních sil, které armáda nemohla zajistit z vlastních zdrojů. Proto král přivedl před Olomouc ze Slezska, jako součást obléhacího sboru, 900 pracovníků vybavených kopáči a lopatami.[7] Půldruhakilometrová linie zákopů místy v několika liniích a řada baterijních postavení, jakož i jednotlivé reduty, vyžadovaly stále více sil. Proto Prusové nařídili pracovní povinnost i obyvatelům okolních hanáckých vsí. Marschall zaznamenává, že např. dne 30. května muselo na stavbu pruských opevnění nastoupit jen z Dolan (8 km sv. od Olomouce) po dvou osobách z každého domu.[8]

Dozvídáme se také, že Prusové něco za kopáčské práce platili a přidávali dokonce prý i chléb, avšak podmínky za nichž práce probíhaly nebyly zdaleka vyvážené. Hanáčtí venkované museli pracovat ve dne i v noci, za deště, v blátě a někdy i po pás ve vodě. Co však bylo nejvíce nebezpečné, dělo se tak za neustálé palby pevnostního dělostřelectva, které se tak snažilo ztížit oblehatelům postup k obranné linii, a to pochopitelně bez ohledu na vlastní lidi v nepřátelských řadách. Marschall v jiné souvislosti poznamenává, že sedláci nepřivyklí střelbě při první ráně odhazují nářadí, opouštějí koně a utíkají...

Ke dni 28. květnu se v "Journalu" dočítáme, že dělostřelbou bylo "odesláno na věčnost" na 70 pracovníků, a to díky vhodně postaveným kanonům v Salcerově pevnůstce, které mohly postřelovat bok nepřítele a podélně zasahovat o osazenstvo zákopů.[9]

Zde se konečně dostáváme ke zmínce o hanáckém ocáskovém kožichu. Vojensky věcné Marschallovo popisování situace se ten den o takové podrobnosti nezmiňuje, zato však Jan Tadeáš Kniebandl líčení onoho dne obohatil o svůj vlastní doplněk: "využíval (nepřítel, pozn. aut.) tak dosti vyčerpané zubožené venkovany, z nichž skrze naši znamenitě, zejména od Salcergutu z boku, působící kanonovou palbu, také mnohý hanácký ocáskový kožich musil ztratit chlup" (v originále: *Hannackischer Zipelpelz Haar lassen müssen*).[10] Radní tak chce naznačit, že mezi dělníky, kteří zahynuli pod palbou pevnostních děl, byli i obyvatelé dědin z okolí Olomouce. Všímáme si, že tak činí formulací, která prosté venkovany ironizuje pro jejich typický oděv. Jím se totiž výrazně odlišovali při návštěvách týdeních trhů na náměstích hlavního města Moravy, kde se již uplatňoval jiný způsob oblékání, v němž udávala tón místní šlechta a úřednictvo z okolí biskupského dvora a krajského úřadu, jakož i civilního okolí pevnostní generality. Posměšný a - vzhledem k tragické situaci - cynický přístup k venkovanovi poloviny 18. století, personifikovanému ocáskovým kožichem, odpovídá atmosféře předrevoluční společnosti té doby.

Větší pietu pociťujeme, píše-li pan radní o nepřátelských vojácích naříkajících:"kéž nám Bůh pomůže odejít odtud ve zdraví" (*Deus nos adjuvet salvos abhinc venire*), neboť se děsili pohřbívání už denně přibývajících mrtvých kamarádů".[11] Armáda, byť nepřátelská, a to jak Monarchii, tak i Kniebandlově rodnému městu, vyžadovala, vzhledem k postavení ve struktuře feudální společnosti, asi větší úctu než venkovské obyvatelstvo Hané. Mimochodem jen poznamenejme, že sám pan radní měl málo důvodů pro tuto nadřazenost: pocházel z prosté řemeslnické rodiny zednického mistra, který přišel koncem 17. století ze Znojma do Olomouce. Díky šťastnému skončení olomoucké "affairy" byl

Obr. 1. Hanácké kroje ze Záhoří (Šišma a Dřevohostice).
Vpravo muž v ocáskovém kožichu.
Podle: J. R. Bečák, Lidové umění na Hané, s. 249.

Obr. 2: Hanácký sedlák na trhu v ocáskovém kožichu. Rytina z roku 1786. Podle: J. R. Bečák, Lidové umění na Hané, s. 28.

Obr. 3. Hanácký sedlák kolem roku 1790.
Podle J. R. Bečák.
Lidové umění na Hané, s. 31.

pak Jan Tadeáš Kniebandl povýšen, spolu s ostatními radními, do šlechtického stavu s přídomkem "von Ehrenzweig". Nevadil ani drobný státněpolitický "škraloupek", kterým bylo podezření z velezrady, kdy pan radní musil dokonce strávit pár dní na pevnostní hlavní strážnici, jak nás zpravuje velitelský deník.[12] I když se tehdy vše vysvětlilo k jeho prospěchu, ve svém Diariu o tom raději pomlčel...

Poznámky

1 B e č á k, J.R.: Lidové umění na Hané. Lidová kultura hmotná, Velký Týnec u Olomouce 1941, s. 247.
2 Týž, s. 23.
3 Týž, s. 28.
4 Týž, s. 31.
5 Journal uiber den feindlich König. Preusischen Einfall in das Margrafthum Mähren und derBelagerung der Königl. Hauptstadt und Gräntz-Festung Ollmütz. Rukopis o 172 nečíslovaných str. uložen: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, karton 24, Inland C IV, alpha Olmütz Nr. 1. Laskavostí ředitelství Rakouského státního archivu - Válečného archivu, bylo možno tento materiál využít.
6 Diarium, oder Gründliche Anzeige, von dem gänzlichen Vorgang der Belagerung und Bombardirung der neuen Granitz-Festung Olmütz, unter Befehlshabung des Kaiserlichen Königlichen General Feld-Zeigmeisters Freyherrn von Marchal, von 1ten May bis 2ten Julii 1758 da der Entsatz erfolget. Tisk o 36 str. s rukopisnými poznámkami uložen ve Státní vědecké knihovně v Olomouci.
7 Journal..., s. 32.
8 Journal..., s. 74.
9 Journal..., s. 70.
10 Diarium..., s. 10, údaj k 28. květnu.
11 Diarium..., s. 26, překlad Josefa Prucka.
12 Journal..., s. 129.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Ein Zipfelpelz aus der Zeit der preußischen Belagerung von Olmütz

Zu den charakteristischen Bestandteilen des traditionellen Gewandes der Hannaken gehörte der sog. Zipfelpelz. Er war aus zwei zusammengenähten Schafsfellen angefertigt. Die unteren Ränder liefen vorne und hinten in Zipfel aus, es waren dies die beibehaltenen Felle der Schafsbeine und hauptsächlich des Schwanzes, nach dem er auch benannt war. Den Zipfelpelz hatte man in der Hanna bis in die dreißiger Jahre des 19. Jahrhunderts getragen, aber auch noch in den sechziger Jahren sei er zu sehen gewesen. Die älteste gezeichnete Darstellung des Pelzes stammt aus dem Jahr 1746. Der Autor des Artikels bringt noch ein weiteres, allerdings nur schriftliches Dokument über den Pelz und zwar aus dem Jahre 1758. Bei der preußischen Belagerung von Olmütz mußten sich am Bau der Belagerungseinrichtungen auch die dort ansässigen Dorfbewohner beteiligen, von denen einige vom Kanonenfeuer aus der Festung getötet wurden. Der Chronist der Belagerung, der Stadtrat J. T. Kniebandl, personifiziert ironisch in diesem Zusammenhang den hannakischen Bauer und schreibt, daß hier mancher "Hannackischer Zipelpelz Haar lassen müssen".

Übersetzt von E. Kokojanová

Abbildungen:

1. Hannakische Trachten aus Záhoří (Šišma und Dřevohostice). Rechts ein Mann im Zipfelpelz. Nach: J. R. B e č á k, Volkskunst in der Hanna, S. 249.
2. Hannakischer Bauer im Zipfelpelz auf dem Markt. Gravierung aus dem Jahre 1786. Nach: J. R. B e č á k, Volkskunst in der Hanna, S. 28.
3. Hannakischer Bauer um das Jahr 1790. Nach: J. R. Bečák, Volkskunst in der Hanna, S. 31.

Dílo Čeňka Kramoliše v produkci Prombergrova nakladatelství a v zrcadle dobové literární kritiky

Jaroslava Kunzfeldová

Spisovatelé typu Čeňka Kramoliše - autoři tzv. lidové četby, jejichž tvorba má výrazné dobové vymezení, se dnes již téměř vytratili z povědomí čtenářů. Jejich literární odkaz má zejména hodnotu časové výpovědi a historický význam dokumentu, v případě Čeňka Kramoliše dokumentu vzácně věrného.

Čeněk Kramoliš je autorem celé řady historických románů, většinou situovaných do oblasti východní Moravy - na Valašsko, okrajově i na Hanou. Narodil se 7. prosince 1862 v Rožnově pod Radhoštěm. Vystudoval učitelský ústav v Příboře a celý život až do odchodu do výslužby se s láskou věnoval učitelskému povolání, zprvu na moravském venkově, krátkou dobu ve Vyškově. Od roku 1908 působil v Hranicích jako školní inspektor, v letech 1911-26 jako ředitel dívčí měšťanské školy. Povolání učitele chápal nejen jako činnost pedagogickou, ale i kulturně osvětovou. A právě v Kramolišově učitelském působení na moravském venkově je třeba hledat i počátky jeho tvorby. Zejména na venkově si uvědomil potřebu vzdělání a s tímto záměrem vznikají v polovině 80. let jeho první povídky. První výraznější úspěch mu přinesla historická povídka "Bratři Doliňáci", která získala roku 1892 první místo v soutěži o nejlepší historickou povídku, vypsané olomouckým nakladatelem Prombergrem.[1] Povídka vyšla v roce 1894 v Slámově Slezské kronice.[2] V této edici také vyšla v roce 1897 první sbírka Kramolišových venkovských povídek "Tři valašské povídky".[3] Obě knihy přešly později se Slezskou kronikou do nákladu Prombergrova nakladatelství. S nakladatelem Prombergrem zůstal Čeněk Kramoliš ve styku i nadále, přispíval několik let krátkými povídkami do kalendáře Král Ječmínek, v Prombergrově literárně uměleckém měsíčníku Nový obzor vyšel roku 1911 jeho román "Ve stínu bitvy u Slavkova" a roku 1914 "Boj o gruntovní knihy",[4] v Moravskoslezské kronice roku 1921 další kniha historických povídek "Ze zašlých dob na Valašsku".[5] Roku 1926 vydal nakladatel Promberger jedno z nejvýznačnějších a velmi oblíbených Kramolišových děl "Moravskou babičku".[6]

Nakladatel Promberger patřil k nejvýraznějším propagátorům české knihy na Moravě, zasloužil se o její rozšíření mezi venkovské obyvatelstvo a sehrál tak důležitou úlohu v národně uvědomovacím procesu na Moravě, zejména v jazykově smíšených oblastech. V nakladateli Romualdu Prombergrovi nacházeli příznivce četní autoři z řad venkovské inteligence, učitelé, kněží, obětaví vlastenci, které pojila společná myšlenka šíření osvěty

prostřednictvím dobré a zároveň nenáročné literatury. Představitelé lidové četby ve spisovatelské práci viděli jednu z velmi účinných forem své kulturně osvětové práce. Tuto linii představuje v Prombergrově nakladatelské činnosti zejména knihovna Moravskoslezská kronika, kterou nakladatel odkoupil roku 1904 od slezského buditele F. Slámy [7] a vydával do roku 1932, dále pak mnohasvazková vydání oblíbených autorů knih lidového čtení - V. Pittnerové, F. Slámy, M. Jahna a Č. Kramoliše, v letech 1941-48 knihovna Zralé klasy.

Tvorba Čeňka Kramoliše má v Prombergrově produkci lidové četby významné místo. Vydal v tomto nakladatelství celkem 22 knih, mnohé z nich vyšly v několika vydáních. Výrazný vzestup jeho tvůrčí činnosti ve 30. letech se odrazil i v další spolupráci s nakladatelstvím. V krátkém časovém sledu zde vydal řadu historických románů, zachycujících významné a zároveň i dramatické události v dějinách Valašska, v roce 1931 "Za bouře a blesků", 1932 trilogii "Vězením a vyhnanstvím", 1933 "Strážcové hor", 1934 "Soumrak", 1935 "Valašská vojna" a "Rychtář Šoman", 1936 "Za cizí hříchy" a "Oživení mrtvých", 1937 "Hraničářští hrdinové". Za okupace vyšly některé romány v reedici, v letech 1945-48 vydal v Prombergrově nakladatelství čtyři nové práce. Jako poslední z nich vyšly roku 1948 "Vzpomínky", útlé memoárové dílo, definitivně uzavírající Kramolišovu tvorbu.

Čeněk Kramoliš padesátiletý.

Kramolišova tvůrčí exploze ve 30. letech, velká oblíbenost jeho knih, přivedla nakladatele Prombergra k myšlence vydat monografii, která by jeho dílo ještě více zpopularizovala. Pověřil touto prací dr. Bedřicha Slavíka, vynikajícího znalce regionální literatury.[8] V rozsáhlé agendě Prombergrova nakladatelství se dochovala obsažná korespondence Čeňka Kramoliše s nakladatelem Prombergrem a B. Slavíkem[9] z období vzniku této monografie. Z korespondence je zřejmé, že B. Slavík v rukopisné verzi monografie podrobil Kramolišovo dílo důkladnému rozboru, jehož výsledkem byla mnohdy příliš ostrá kritika bez přihlédnutí k autorovým záměrům a cílům, jež spoluurčovaly jeho vývoj k lidovosti. Kramoliš reagoval na tuto skutečnost nanejvýš rozhořčeně dopisem ze 4.1. 1936: *"Po přečtení Vašeho rozboru mých prací budou čtenáři litovati, že knihy koupili a zajde jim chuť k dalšímu kupování. Vždyť poznají jako já poznávám, že zůstávám celkem prostým vypravěčem a povídkářem. Je v rozboru více výtek než uznání. Uznávám Vaše výtky, ale není třeba stavěti je před oči čtenářům, pro něž monografie je určena a kaliti jim obraz, který asi o mně mají..."*

Dále pokračuje v tónu obhajoby a uvádí okolnosti, jež ho přivedly k literární tvorbě: *"Nebyl jsem dosti prozíravým a zaslepen jsem byl láskou k lidu. Chtěl jsem své rodáky poučiti o slavných dějinách Valašska a tím upevniti v nich lásku ke kraji a tím i k vlasti*

a republice. Chtěl jsem upozorniti je na chrabrost a národní cítění našich předků. Mou snahou bylo též upozorniti na život lidí před padesáti a více lety, na jejich obtížnou výrobu domácích potřeb, zachovat pro národopis zvyky, písně a zvolil jsem k tomu lidu přístupnou formu."

Nejotevřeněji vyjadřuje hořkost nad Slavíkovým pojetím jeho literární práce v poslední části dopisu. Píše:

"1/ jsem vinen sám, že jsem houževnatě lpěl na tom psáti lidu lehkým slohem
2/ vinni jsou páni kritikové, kteří mne tak psát nechali, na sta kritik jsem o svých knížkách četl, všechny až na dvě byly příznivé
3/ vinni jsou i čtenáři, poněvadž mi z různých končin republiky zasílali pochvalné listy, jak rádi mé knihy čtou, že neunavují, lehce poučují a baví
4/ konečně je vinen i p. nakladatel Promberger, měl jsem s ním smluveno, že vydá pět historických knih a vydá ještě další, což je důkazem, že se knihy lidem líbí A nyní by čtenáři měli být poučeni, jak špatné měli gusto."

V dalším dopise dr. Slavíkovi z 20. 1. 1936 Č. Kramoliš sice akceptuje mnohdy až tvrdou kritiku svého díla, ale navrhuje dr. Slavíkovi vzhledem k zaměření monografie, která měla být oceněním a nabídkou jeho literární práce, vypustit některé příliš kritické pasáže: Píše:

"Nemohu, pane doktore, žádati, abyste své smýšlení o mých knihách změnil, ctím svobodu smýšlení každého, ale snad nebylo by hříchem, kdyby se v monografii některý můj, v očích Vašich patrný nedostatek, zamlčel, aby nevypadala jako bezohledný ortel. Vždyť snad ani jednu mou knihu neušetřil jste výtek."

Poté dopisem ze dne 23. 1. 1936 se rozhořčeně obrací k nakladateli Prombergrovi se žádostí, aby monografii v této podobě nevydával. Píše:

Doufám, že nevydáte jím napsanou monografii, pokud ji neupraví tak, aby mě neranila a Vám čtenáře neodháněla. Je to přemrštěné rozebírání z hlediska vysokých čtenářů."

Rovněž následující dopis dr. Slavíkovi ze dne 25. 1. 1936 je obhajobou historické oprávněnosti lidové četby. Autor se dovolává četných uznání z pera význačných literárních kritiků A. Nováka a M. Hýska, kteří přisuzovali lidové četbě velký význam a působnost z hlediska jejího účinku na čtenáře.

Monografie dr. Slavíka "Čeněk Kramoliš", původně zamýšlená jako popularizační spisek, má charakter důkladné literárně-kritické studie. Vyšla v Prombergrově nakladatelství roku 1936. V zevrubném rozboru jednotlivých etap Kramolišovy tvorby B. Slavík většinou ponechal své původní kritické závěry, jež mu Kramoliš vytýkal, začleněné do příčinných vývojových souvislostí. Slavíkově kritice je třeba přiznat velkou míru objektivity, opírající se o zevrubnou znalost reálií z oblasti regionální literatury a historie. Na druhé straně nelze upřít Č. Kramolišovi oprávněnost jeho obhajoby a četných výhrad proti takovéto koncepci monografie, původně určené k prezentování oblíbeného autora čtenářům.

Monografie B. Slavíka přináší velmi podrobný obraz osobnosti Č. Kramoliše a důkladný rozbor jeho díla. Počátky spisovatelovy tvorby hodnotí jako součást pedagogicko-osvětového působení a zároveň i realizaci nadšené a neúnavné národopisné a archivní

činnosti. Ale právě tuto etapu tvorby, reprezentovanou národopisnými a historickými povídkami, podrobil Slavík nejostřejší kritice. Přiznává sice Kramolišově povídkové tvorbě, pokračující v tradici sběratelství, dokonalé zvládnutí výchovného prvku v lidově přístupném podání, na druhé straně mu důrazně vytýká časté rozrušování epického toku děje národopisnými a historickými dokumenty. Zde Slavík použil hodnocení, jež se Kramoliše snad nejvíce dotklo: "Kramoliš nedorostl skladebného umění epického, ale utkvěl v postupu povídky, kterou nadává bohatými odkazy lidopisnými."

Naopak v dalším vývoji, směřujícím přes historickou povídku k historickému románu, nachází vedle kritických připomínek řadu pozitivních a přínosných prvků, z nichž jsou nejvýraznější dokumentárnost, podložená důkladným studiem archivních materiálů, důvěrná znalost valašského venkova a jeho lidu, jež v románových dílech přetváří v obsáhlou fresku historických dějů, sledujících vedle revolučních okamžiků vývoj kulturní a sociální, přičemž si zachovává úzký vztah ke kraji a lidem. Již zmíněnou dokumentárnost, spojenou s objektivním pohledem na dějiny pokládá B. Slavík za nejvýraznější Kramolišův přínos k vývoji lidového historického románu.

Pozdější Slavíkovy kritické příspěvky ke Kramolišovu dílu již výrazně směřují ke zdůrazňování jeho pozitivních znaků. Ranou povídkovou tvorbu, zastoupenou národopisnými črtami a obrázky, charakterizuje citlivě s nadhledem jako pozvolný proces průpravy ke zvládnutí historického materiálu, v němž došlo k postupnému přerodu z lidového povídkáře, archivního pořadatele a národopisného sběratele v románového spisovatele.[10]

Slavíkovo vyzrálé hodnocení Kramolišovy tvorby,[11] krystalizující několik let, je citlivou analýzou, představující dílo tohoto autora v celé mnohotvárnosti pozvolného vývoje, v jeho slabých stránkách, ale zejména podnětných a přínosných postupech, jimiž obohatil lidový historický román. Povídkové tvorbě, podrobené vždy mnoha kritickým připomínkám, přisuzuje objev valašského venkova, jež se v tehdejší literární produkci vyskytuje stejně intenzívně jen v tvorbě Metoděje Jahna.

Rozsáhlé dílo Čeňka Kramoliše, vznikající v poměrně dlouhém časové údobí od poloviny 80. let 19. století do konce 40. let 20. století, neodráželo pokrokové tendence soudobého literárního vývoje, nýbrž setrvávalo na pozicích popisného realismu. Jeho význam spočívá v důkladně a živě zpracovaném tématu, v orientaci na prostého čtenáře. Uzavřen do rodného kraje, spoután s ním pevnými citovými svazky, psal pro jeho oslavu, aby ve čtenářích vzbudil podobné pocity - lásku k domovině, národní hrdost a sebevědomí. Byl ve své době hodně oblíben a čten, mnohá z jeho děl byla poctěna literárními cenami i cenou České akademie v Praze. Kramolišova tvorba spolu s díly jiných autorů lidové četby zanechala svědectví o nadšení, ušlechtilých záměrech, o soustavné práci a obětavosti, s nimiž drobná česká inteligence přispěla k naplnění programu kulturní a politické svébytnosti českého národa.

Poznámky

1 S l a v í k, B.: Písemnictví na moravském Valašsku. Olomouc 1947.
2 Úplný seznam knih, hudebnin a uměleckých děl, které vydal R. Promberger, nakladatel a knihkupec v Olomouci v letech 1884-1925. Olomouc 1925, s. 14.
3 Úplný seznam knih..., s. 15.
4 K r a m o l i š, Č.: Vzpomínky. Olomouc 1948, s. 80.
5 Úplný seznam knih..., s. 19.
6 P r o m b e r g e r, R.: Styk Čeňka Kramoliše s nakladatelstvím R. Prombergra. In: 75 Čeněk

Kramoliš (1862-1937). Brno - Hranice 1937, s. 122.
7 P r o m b e r g e r, R.: Styk Čeňka Kramoliše..., s. 121.
8 Bedřich Slavík (1911-1979), literární historik se zaměřením na regionální literaturu.
9 Citovaná korespondence je uložena v archivu Vlastivědného muzea v Olomouci, ve fondu Nakladatelství Promberger pod inv. č. Pb-1936.
10 Srv. Korespondence Č. Kramoliše s B. Slavíkem z let 1939-40, archiv VMO, fond Literární sbírka, LSb-25.
11 Srv. S l a v í k, B.: Písemnictví na moravském Valašsku. Olomouc 1947.

Z dějin mánesovského památníku v Čechách pod Kosířem

Pavel Marek, Katedra politologie a evropských studií FF UP, Olomouc

Jedním z mála památkových objektů alespoň částečně zpřístupněných širší kulturní veřejnosti na Prostějovsku je zámecký areál v Čechách pod Kosířem; v jednom z jeho křídel je umístěna Pamětní síň Josefa Mánesa - jediný mánesovský památník v České republice. V roce 1997 uplynulo 40 let od jeho otevření, a proto chceme v tomto článku shrnout snahy, které tomuto aktu předcházely a současně naznačit peripetie další historie celého zámeckého areálu, který svou mimořádnou polohou a prostředím vytváří příznivé podmínky pro využití ke kulturním účelům.

Čechy pod Kosířem jsou z umělecko-historického pohledu významné především tím, že v letech 1846-1870 tu s přestávkami prožila několik desítek měsíců šťastného života zakladatelská osobnost novodobého českého malířství Josef Mánes.[1] V zámeckém prostředí i mezi venkovským lidem vznikla řada výtvarných děl, která patří nejen k vrcholům malířovy tvorby, ale i klasického českého umění. Připomeňme jen legendární Líbánky na Hané, cyklus akvarelů Život na panském sídle, krojové či krajinné studie i četné portréty. Sylva-Tarouccové, majitelé zámku do roku 1945, díky svému mecenášství a pohostinství získali množství Mánesových větších i drobnějších prací, aniž si byli dlouho vědomi jejich hodnot. K obratu v jejich nazírání došlo až počátkem 20. století v souvislosti s růstem zájmu o Mánesovy práce; tehdy byla většina z nich rozprodána a po dražbě v roce 1924 v Čechách pod Kosířem zůstaly v rodině jen zapomenuté nebo utajené drobnosti.[2]

Avšak zájem o Mánesovy pobyty v Čechách pod Kosířem a o jeho zdejší tvorbu nebyl ztracen nikdy. Byly středem pozornosti historiků umění (např. K. B. Mádl, F. Žákavec, J. Pečírka aj.) i umělců (vzpomeňme namátkou literární práce A. M. Tielschové, S. Špálové či později F. Kožíka nebo O. F. Bablera); současně s tím však registrujeme snahy o trvalé připomenutí a uctění Mánesovy památky přímo v Čechách p. K., které inspirovali zejména prostějovské spolky a agilními jedinci. Tak v květnu 1932 byla na severním křídle zámku zasazena pamětní deska pražského sochaře Jana Znoje.[3] Iniciativy však troskotaly na postoji majitelů areálu.

Nová etapa v péči o Mánesovu památku nastala po roce 1945, v nových politických i ekonomických podmínkách, které byly pro uctění malířova odkazu relativně a zdánlivě příznivější. Hned v roce 1945 československý stát zámek vyvlastnil[4] a úvahy o novém využití a určení objektu se staly příležitostí vyslovit přání, aby byl přeměněn v mánesov-

ský památník.[5] O rok později účastníci manifestace k stému výročí Mánesova narození konané v Čechách p. K. adresovali ministerstvu školství memorandum, v němž požadovali prohlásit celý zámecký areál za tzv. národní rezervaci[6] a v zámku vybudovat vedle síně s památkami na Mánesa výtvarnou galerii a zotavovnu pro čs. výtvarné umělce. V roce 1948 byla poprvé vyslovena myšlenka přeměnit celý zámek v Mánesovo muzeum.

Konkrétní kroky k realizaci této ideje podnítil článek ve Svobodných novinách pod názvem Drahé místo Mánesovo se stane učilištěm a muzeem,[7] který přiměl prostějovský spolek Klub přátel umění-Beseda k podání žádosti o vyhrazení prostor v zámku pro Mánesovo muzeum, přičemž jeho původní mobiliář a vybavení mělo zůstat v Čechách pod Kosířem. V majetkoprávním vakuu totiž areál měnil nejen majitele (stalo se jím Ústředí moravskoslezských obcí, měst a okresů v Brně), ale inovací prošel i záměr jeho dalšího využití; mobiliář měla převzít Národní kulturní komise v Praze. Prostějovští nadšenci do záležitosti osobně zainteresovali prostřednictvím MUDr. Jaroslava Mathona historika umění PhDr. Zdeňka Wirtha, tehdejšího sekčního šéfa ministerstva školství a člena Národní kulturní komise. Přes tuto intervenci iniciativa ztroskotala a myšlenka vybudovat Mánesovo muzeum,[8] stejně jako snaha Místního národního výboru v Čechách p. K. o postavení malířova pomníku v parku proti zámku,[9] nebyla naplněna. Na jedné straně stály zájmy nového majitele směřující k přeměně zámku v rekreační objekt, na druhé však působila pravděpodobně ještě pádněji fakta uvedená ve Wirthově dopise J. Mathonovi z 6. března 1948: zchudlí majitelé zámku Sylva-Tarouccové rozprodali všechny mánesovské památky a tak *"rekonstruovati Mánesovo prostředí v Čechách nelze, byl by to počin zhola nemuzejní ... Muzeum Mánesovo ... by bylo ve skutečnosti historické falsum."*[10] Jediným výsledkem celé akce, za níž ve skutečnosti stálo město Prostějov a jeho Místní rada osvětová, byl příslib upravit v budově jeden pokoj jako připomínku Mánesových pobytů.[11] Ani ten se však nepodařilo splnit, neboť již v roce 1949 se opět změnil majitel zámku a přirozeně záměr jeho využití: až do současnosti je určen pro potřeby resortu školství. Přes tuto skutečnost však myšlenka vybudovat malířovu pamětní síň nezapadla.

Novou iniciativu v této záležitosti se nám podařilo zjistit v roce 1954. Tehdy totiž Čechy p. K. navštívil malíř Otakar Kubín (Coubine), který v dopise Josefu Glivickému z 19. července 1954 napsal: *"... Litomyšl se postarala o Smetanu, Mirotice o Alše, Bertramka patří Mozartovi, Čechy pod Kosířem patří Josefu Mánesovi. Zde ale mimo pamětní desky a chybného pomníku není nic, a co je, to je v bídném stavu ... Mělo by se nejen zachovat, co upomíná na Josefa Mánesa, ale měla by se i jedna místnost upravit, v níž by byly aspoň pietně vystavené reprodukce, jež mají vztah k tomuto místu. Nemyslím ani na muzeum J. Mánesa. Že by Prostějov se měl takové akce ujmout, je samozřejmé, má k tomu plné právo, ne-li povinnost. S mou pomocí můžete počítat..."*[12] Tento návrh padl na úrodnou půdu, ovšem trvalo téměř dva roky, než byla ustavena skupina pracovníků, která podnět realizovala do podoby Pamětní síně Josefa Mánesa v Čechách p. K. otevřené 14. července 1957.[13] Největší podíl na prosazení záměru měli bývalý ředitel prostějovského muzea a archivu, mánesovský badatel PhDr. Jan Kühndel,[14] akademik B. Hacar (rodák z Čech p. K.), ředitel pražské Národní galerie PhDr. V. Novotný,

brněnský architekt prof. Bohuslav Fuchs a prostějovští středoškolští profesoři J. Glivický a N. Písaříková ve spolupráci s pracovníky státní památkové správy.[15] Především se podařilo uvolnit prostory v zámku, což byla v celé historii mánesovského památníku od roku 1945 vždy klíčová záležitost. V průběhu roku 1956 J. Kühndel zpracoval libreto stálé expozice; řešil poměrně nesnadný úkol, neboť zřizovatel síně - prostějovské muzeum - nevlastnil žádné větší Mánesovy originály. Proto musel vybrat drobné práce (kresby a litografie ze zámeckého archivu uloženého tehdy v prostějovském muzeu), které byly doplněny zápůjčkami a kopiemi. Výtvarné a architektonické řešení síně navrhl B. Fuchs. Otevřením Pamětní síně J. Mánesa v Čechách p. K. bylo korunováno mnohaleté úsilí především prostějovských kulturních pracovníků vybudovat v Čechách p. K. památník, jenž by připomínal Mánesovy pobyty a jeho dílo v tomto koutu Hané.

Tento nesporný úspěch se stal impulsem k znásobení aktivity a rozvinutí péče o zámecký areál v Čechách p. K. V roce 1958 byl uveden do původního stavu z doby malířových pobytů tzv. saletl - letní Mánesův ateliér v parku a stavební úpravy se dotkly i interiéru chátrajícího skleníku. Řada zásahů byla provedena do porostů v zámeckém parku. Největší část úsilí se však soustředila na jednání o dalším rozšíření pamětní síně, nejprve o dvě místnosti, s konečným cílem uvolnit pro výstavní účely celou zámeckou budovu. Tehdy se také poprvé projevila tendence prohlásit areál za národní kulturní památku. Územní reorganizace v roce 1960 a zejména skutečnost, že nebyl nalezen náhradní objekt pro zvláštní internátní školu umístěnou v zámku, záměry narušila, i když nechyběly ani pozdější pokusy situaci zásadně vyřešit.[16]

Od počátku 80. let můžeme hovořit o nové etapě zvýšeného zájmu o osudy areálu ze strany Muzea Prostějovska. V první fázi se soustředilo na úpravy parku s cílem postupně zde vybudovat Arboretum Josefa Mánesa.[17] Přes počáteční nadšení projekt ztroskotal (především na finančním zajištění) a za jediný hmatatelný výsledek lze vedle stavebních oprav Mánesova altánku a generální opravy vyhlídkové věže (1985-1986) označit očistu zanedbaného parku od náletových porostů a běžnou sanaci dřevin. V roce 1992 muzeum tuto více než desetiletou etapu péče o park uzavřelo a předalo ji opět Okresnímu úřadu v Prostějově. Počátkem 90. let však díky pochopení ředitelky školy se konečně podařilo rozšířit Pamětní síň o nový výstavní sál a podle scénáře pracovníků muzea K. Hoška (umělecko-historická část) a M. Buzziho (národopisná část) došlo k reinstalaci stálé expozice (1992) pod názvem Haná Josefa Mánesa; autorem výtvarného a architektonického řešení byl Ing. arch. B. Adamík. Zatím poslední zásah do podoby Mánesovy pamětní síně byl proveden v roce 1996, kdy národopisné exponáty nahradila část původního mobiliáře a obrazů z majetku Památkového ústavu v Brně.[18]

Od počátku 90. let majitel zámku a parku v Čechách pod Kosířem (OkÚ Prostějov) realizuje generální opravu fasády zámku (jižní a západní část dokončena v roce 1995). Zdá se tedy, že od počátku málo reálný projekt velkého Mánesova muzea nebo památníku umístěného v zámku patří definitivně minulosti. Na druhé straně aktivity posledních let signalizují, že hrozící devastace areálu je zažehnána a že jeho návštěvníci si z prohlídky odnesou mnohem příznivější dojmy, než doposud.

drobnosti

Poznámky

1 Srv.: K ü h n d e l, J.: Druhý domov Josefa Mánesa. Olomouc 1957. 36 s. P e č í r k a, J.: Josef Mánes na Hané. Prostějov 1938. 36 s. B u z z i, M.- H o š e k, K. - K o n e č n ý, D.: Haná Josefa Mánesa. Prostějov 1980. 157 s.

2 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc; fond Krajský soud Olomouc, sig. Cg II-1923, čj. 387/23 a 571/23.
Ř e h u l k a, J.: Mánesovy obrazy v Čechách pod Kosířem. Našinec, 70, 1939, č. 213, 17.9., s. 5. G l i v i c k ý, J.: Velká dražba v Čechách p. K. před 40 lety. Zprávy Vlastivědného muzea v Protějově, 1, 1963, č. 2, s. 52-53.

3 Muzeum Prostějovska v Prostějově; fond PT/B, sig. 983 - zápisní kniha Klubu přátel umění, díl 1., 1919-1934; fond PT/B, sig. 979 - protokolní kniha Besedy, 1925-1933. N a v r á t i l, T.: K historii pamětní desky Josefa Mánesa na zámku v Čechách p. K. Hlasy z Hané, 50, 1932, č. 1, 8.1., s. 1 a č. 3, 22. 1., s. 1. Pamětní deska slavnému malíři Josefu Mánesovi. Hlasy z Hané, 50, 1932, č. 15, 6. 5., s. 2. K ü h n d e l, J.: Hold Hané Josefu Mánesovi. Ročenka muzea v Prostějově, 10, 1933, s. 114.

4 ZA Opava, pobočka Janovice; fond NPF, karton 66.

5 MP v Prostějově; fond MK, rok 1945.

6 Mánesovská tradice na Hané. Stráž lidu (Olomouc), 2, 1946, č. 207, 11. 9., s. 1. K ü h n d e l, J.: Péče o moravský domov Josefa Mánesa. Kulturní kalendář (Prostějov), 4, 1961, č. 12, s. 242.

7 Svobodné noviny, 4, 1948, č. 11, 14. 1., s. 2.

8 MP v Prostějově; fond PT/B, sig. 1371 a 982.

9 ZA Opava, pob. Janovice; fond NPF, k. 34.

10 MP v Prostějově; fond PT/B, sig. 1371/3.

11 Tamtéž, sig. 982 - protokolní kniha KPU v Prostějově, 1948-1952.

12 Pozůstalost J. Glivického, v držení autora. Srv.: M a r e k, P.: Otakar Kubín a Prostějov. Štafeta, 12, 1980, č. 4, s. 31-32.

13 K ü h n d e l, J.: Josef Mánes opět ve svém moravském domově. Kulturní kalendář, 1957, č. 7, s. 122. Týž: Péče o památky na pobyt Josefa Mánesa v Čechách p. K. Památková péče, 23, 1963, č. 7, s. 213.

14 Srv.: M a r e k, P.: PhDr. Jan Kühndel, zakladatelská osobnost prostějovského muzejnictví. Zpravodaj Muzea Prostějovska, 9, 1989, č. 2, s. 1-21.

15 Státní okresní archiv Prostějov; fond ONV Prostějov, sig. 456/2. ZA Opava,pob. Janovice; fond KNV Olomouc, 1945 - 1960, sig. 456.1.

16 MP v Prostějově; fond MK, roky 1976 a 1977.

17 D o s t á l o v á, H.- K u l v a i t, Z.: Přírodně krajinářský park v Čechách pod Kosířem - jeho historie a současnost. Zpravodaj Muzea Prostějovska, 2, 1982, č. 1, s. 2-3.

18 Podle informací ředitele prostějovského muzea Mgr. Václava Hrušky autorovi pojednání ze 4. 9. 1996. Srv. i: B e z r o u k o v á, A.- D o s t á l o v á, H.- H o š e k, K.- M a r e k, P.: Čechy pod Kosířem - historie i současnost zámku a parku. Prostějov 1990. 36 s.

kronika

Tříkrejcary Ferdinanda II. z nálezu v Dobroticích na Holešovsku /Nálezy č. 3.441/

Dodatek k regestáři mincí ve sbírkách VMO

Při kompletování sbírky mincí pana Kubese,[1] kdysi všestranného kroměřížského sběratele, numismatika, a také zakládajícího člena České numismatické společnosti, byla na jedné z původních obálek jeho kolekce objevena důležitá poznámka. *"Nalezeno v Dobroticích u Holešova. Získáno od p. Zapletala, hostinského v Holešově."* Obálka, obsahující čtyři tříkrejcary Ferdinanda II. (1619-1637), je jen jedním z dalších dokladů toho, jaké osudy potkávaly někdejší nálezy mincí.

O pokladu z Dobrotic na Holešovsku víme, že obsahoval celkem 406 kusů mincí, z toho 6 dukátů, a pak tolarové a drobné ražby. Uschován byl zřejmě někdy kolem roku 1645.[2] Podrobnější popis složení nálezu, objeveného neznámo kdy, v domě čp. 35 při vybourávání okna ve vepřovicové zdi, nám přináší Josef Skutil.[3] Doba vlády Ferdinanda II. je v tomto soupisu nalezených mincí zastoupena bohatým spektrem ražeb z vládních mincoven v Čechách, Slezsku, také v Dolních Rakousích, Korutanech a Štýrsku. Právě štýrské mince Ferdinanda II. tvořily poměrně značnou část nálezového celku - celých 82 kusů.[4] V tomto počtu nejsou však s největší pravděpodobností podchyceny čtyři kusy tříkrejcarů, které po objevení depotu putovaly, jak tomu ostatně bývalo velmi často, do soukromého držení, a posléze - k hostinskému v Holešově.

Mince nesou následující ročníky : Štýrsko, Ferdinand II. (1619-1637), *Štýrský Hradec*, 3 krejcar 1624 (2), 3 krejcar 1626 (1), 3 krejcar 1627(1), typ MA č. 20.[5]

Fragment dobrotického nálezu, jehož většina byla získána pro tehdejší Moravské zemské muzeum a částečně pro Okresní muzeum v Holešově, je však i ve své nepatrnosti pravým dokladem mincovní produkce, kterou sebou nesla doba vlády Ferdinanda II. Průvodním jevem mincí z tohoto období válečných konfliktů třicetileté války a neurovnaných politických poměrů je mimo jiné i řada ražebních chyb a technických nedostatků. Svědčí o tom i náš střížek tříkrejcaru s letopočtem 1624, prasklý při ražbě, který opustil mincovnu vinou nedbalé kontroly.

Věra Michnová

Poznámky

1 Mince jsou nyní součástí numismatické sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci.

2 Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III, Praha 1957, s. 114.

3 Skutil, Josef - Malá, Alena: Soupis středo-a novověkých nálezů mincí na Moravě. Numismatický sborník, V, 1958, s. 316 až 317. O nálezu se krátce zmiňuje také Burianův soupis z roku 1962, kde se naznačuje možnost, že jde o součást známého dobrotického nálezu. Struktura depotu popsaná Skutilem, hovoří však jednoznačně pro totožnost obou celků. Viz. Burian, V.: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v Čechách a na Moravě. Numismatický sborník, VII, 1962, s. 330.

4 Skutil, J. - Malá, A.: Soupis ..., s. 316.

5 Miller zu Aichholz, V. - Loehr, A. - Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen 1519-1938, 2.Auflage, Wien 1948, tab.17, č. 20.

Sacrum depositum 97

Umělecké předměty náboženské kultury 17.- 19. století ze sbírek VMO

Scénář: PhDr. Ivana Bortlová,
PhDr. Miloslava Hošková CSc.
Výtvarné řešení:
Ludvík Buryšek
Konzervátorské práce:
Marek Kovařík,
Jindřiška Opluštilová,
Milan Stecker
Technická spolupráce:
oddělení prezentace VMO,
provozní oddělení
Zahájení výstavy:
17.7.1997
Ukončení výstavy:
14.9.1997
Místo konání:
Severní sál hlavní budovy VMO

Dne 17. července byla otevřena ve Vlastivědném muzeu v Olomouci výstava pod názvem Sacrum depositum 97. Sestávala z uměleckých a umělecko-řemeslných předmětů, které tematicky spojují náboženské motivy. Vystaveny byly hlavně plastiky, obrazy, reliéfy, klášterní práce, oltáříky a na doplnění mešní nádobí a liturgický textil. Předměty byly výběrem nejlepších ukázek z uměleckoprůmyslového a etnografického fondu VMO. Většina předmětů pochází z oblasti Moravy, Rakouska a jižního Německa. Časové rozmezí zahrnovalo období zhruba od poloviny 17. do poloviny 19. století. Mezi nejvzácnější exponáty patřil např. plastický reliéf řezaný ze slonoviny s námětem výjevu Nanebevzetí Panny Marie v intarzovaném rámu. Je datován rokem 1681 a pochází z jižního Německa. Zajímavé použitím neobvyklého materiálu bylo i malé modelletto náhrobku biskupa Hamiltona, které je adjustováno v architektonickém pouzdru pod sklem. Drobné figurky, znázorňující klečícího biskupa, anděly a alegorické postavy jsou zhotoveny z vosku a papírmaše a jsou barevně tónovány. Datováno je do druhé poloviny 18. století a je zřejmě rakouského původu. Z vystavených plastik byla bezesporu nejvýznamnější velká socha sv. Jana Nepomuckého. Jedná se o velmi hodnotnou barokní dřevořezbu, která svým uměleckým zpracováním a expresivním pojetím daleko překračuje rámec moravské provenience, kam je zařazována. Vůbec poprvé mohli návštěvníci na výstavě spatřit ukázky drobných klášterních prací, které byly vytvořeny příslušnicemi ženských mnišských řádů na Moravě, v Rakousku a Německu, povětšinou v 18.století. Jsou to drobné plastiky z vosku, nebo miniaturní malby představující postavy svatých, Panny Marie a Ježíše Krista. Jsou vsazené do filigránských ozdob z kovových nití, do nichž jsou zakomponovány ostatky, mluvící pásky se jmény svatých, barevná sklíčka a perličky.

Snahou tvůrců výstavy bylo ukázat návštěvníkovi alespoň malou část z bohatých muzejních depozitářů, zvláště pak předměty, které z různých důvodů nebyly v minulosti vystaveny.

Ivana Bortlová

kronika

Dan Suchomel-Jan Videman:
Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820).
Vydala Česká numismatická pobočka Kroměříž, Kroměříž 1997, 347 str.

Nová publikace, vydaná pobočkou České numismatické společnosti v Kroměříži, zaplňuje citelnou mezeru ve spektru naší numismatické literatury. Vždyť mincovní činnosti olomouckých biskupů se nedostalo souborného zpracování od 70. let minulého století. Soupis tehdejšího stavu arcibiskupské sbírky, zpracovaný R. Lichnowskim a doplněný E.Mayerem byl, kromě některých dílčích prací a odborných článků, jedinou přístupnou pomůckou numismatiků, zabývajících se tímto velmi zajímavým tématem.

Přitom mincovní činnost olomouckých biskupů má v naší peněžní historii nesporně významné místo. Svým rozsahem i významem stojí hned za mincovnictvím vládním a v kontextu církevního mincování v středoevropském prostoru má konkurenci jen v mincování biskupů salzburských a vratislavských. V 17. a 18. století nahrazovalo na Moravě po dlouhá desetiletí výpadek v produkci oběživa, způsobený nečinností vládních mincoven.

Mimo významu ekonomického stojí v popředí i hledisko estetické - kvalitou rytecké práce a zpracováním výtvarných námětů patří řada olomouckých biskupských ražeb k vrcholným dílům barokního umění. Z tohoto pohledu je pak logické, že mince olomouckých biskupů jsou velmi oblíbeným objektem zájmu sběratelů dnešních i dřívějších. Významné soubory olomouckých ražeb byly obsaženy ve většině velkých sbírek slavných sběratelů a dodnes jsou rovněž cennou součástí významných muzejních kabinetů.

Středem pozornosti autorů nové publikace je přehledné katalogové zpracování všech známých ražeb olomouckých biskupů, řazené chronologicky, se zaměřením na utřídění existujících kombinací různých typů líce a rubu mince, včetně ukázek typických variant jednotlivých nominálů. Všechna vyobrazení jsou fotografická. Tabulkové přehledy nominálů jsou doplněny stupněm vzácnosti. Jako podklad sloužila autorům řada vynikajících muzejních sbírek, proto lze v knize nalézt i řadu mincí, neuvedených dosud v žádných publikovaných přehledech. Jsou zde především unikátní ražby, nacházející se v kolekcích Národního muzea v Praze (bývalá Chaurova sbírka), Vlastivědného muzea v Olomouci (bývalá sbírka Kubesova), ze zahraničních muzeí ve Vídni či Mnichově.

Ocenění si zasluhuje i snaha autorů začlenit vlastní mincovní historii do širších souvislostí. Kromě přehledu mincovních úředníků, řídících ražbu biskupské mince, najdeme v knize i rozbor ekonomických základů mincovní produkce, či úplné znění všech mincovních privilegií, týkajících se ražby mince olomouckých biskupů. Ke každému z biskupů je uveden také přehledný životopis a charakteristika jeho episkopátu. V úvodu knihy je stručně zmíněna i středověká epocha olomouckého biskupského mincovnictví, shrnující poznatky, publikované v podrobném díle J. Bobka Mincovnictví olomouckých biskupů ve středověku.

Závěrem lze říci, že nová publikace je vítaným zaplněním dosavadní citelné mezery v numismatických knihovnách.

Jan Pavlíček

OBSAH

strana

1. Hlavní články

Societas incognitorum a olomoučtí zednáři 1
Vítězslav Kollmann

Nález brakteátů z kostrového hrobu v Klášteře Hradisko u Olomouce (Archeologický výzkum 1996) 9
Věra Michnová

Knihovny na zámku Šternberk 19
Luboš Antonín

Loštický nález denárů a jeho metrologie 29
Tomáš Krejčík, Jan Štefan

Příspěvek k historii Katolické moderny v letech 1898-1899 45
Pavel Marek

2. Drobnosti

Etnografické prvky v díle malíře Františka Hoplíčka 53
Miloslava Hošková

Ocáskový kožich za pruského obležení Olomouce roku 1758 57
Pavel Michna

Dílo Čeňka Kramoliše v produkci Prombergrova nakladatelství a v zrcadle dobové literární kritiky 61
Jaroslava Kunzfeldová

Z dějin mánesovského památníku v Čechách pod Kosířem 65
Pavel Marek

3. Kronika

Tříkrejcary Ferdinanda II. z nálezu v Dobroticích na Holešovsku 69
Věra Michnová

Sacrum depositum 97 70
Ivana Bortlová

Dan Suchomel - Jan Videman, Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608-1820) 71
Jan Pavlíček

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
ročník 1998, číslo 276
Odpovědný redaktor: RNDr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Odborná redakce: Mgr. Věra Michnová
Grafická úprava: Jaroslav Závora
Grafická úprava obálky: Ludvík Buryšek
Adresa redakce: Vlastivědné muzeum v Olomouci
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, ČR
tel.: +420 68/52 22 741
fax: +420 68/52 22 743
E-mail: muzeumol@risc.upol.cz
Vydává: Vlastivědné muzeum v Olomouci
Tisk: J. Z. Olomouc

Mitteilungen des Heimatkundlichen Museums in Olomouc
Jahrgang 1998, Heft Nr. 276
Redaktion: RNDr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Anschrift der Redaktion:
Heimatkundliches Museum in Olomouc
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, Tschechischen Republik
tel.: +420 68/52 22 741
fax: +420 68/52 22 743
E-mail: muzeumoi@risc.upol.cz

Reports of Museum of NationalHistory and Arts in Olomouc
Volume 1998, Number 276
Editor: RNDr. Vlastimil Tlusták, CSc.
Address:
Museum of NationalHistory and Arts in Olomouc
náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc, Czech Republic
tel.: +420 68/52 22 741
fax: +420 68/52 22 743
E-mail: muzeumol@risc.upol.cz

ISSN 1212-1134